

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти

Геология ва кончилик иши факультети

**«Геодезия, кадастр ва ердан фойдаланиш»
КАФЕДРАСИ**

**«SHAHAR VA AHOLI YASHASH JOYLARINI
LOYIHALASH VA QURISH ASOSLARI»
фанидан**

**ЎҚУВ-МЕТОДИК
МАЖМУА ТАРКИБИ**

Қарши -2022

**“ҚИШЛОҚ АҲОЛИ ЯШАШ ЖОЙЛАРИНИ ЛОЙИҲАЛАШ ВА
ҚУРИШ АСОСЛАРИ” ФАНИ БЎЙИЧА
ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА
(бакалавриат босқичи талабалари учун)**

-Қ.: ҚарМИИ, 2022. _____-бет.

“Қишлоқ аҳоли яшаш жойларини лойиҳалаш ва қуриш асослари” фанидан тажриба-синов ўқув-услубий мажмуаси Қарши муҳандислик иқтисодиёт институти “Ер тузиш ва ер кадастри” кафедрасида тайёрланган. Ушбу мажмуа ўқув-услубий ва маълумотли ҳужжатлардан иборат бўлиб, талабаларни маъруза ва амалий машғулотларни мустақил ўрганиш бўйича ўзлаштириш сифатини оширади. Ўқув-услубий мажмуа **“Қишлоқ аҳоли яшаш жойларини лойиҳалаш ва қуриш асослари”** фани бўйича бакалавриат босқичи талабалари учун мўлжалланган.

МАЪРУЗАЛАР ТУПЛАМИ

МУНДАРИЖА

№	<u>Мавзу номлари ва режалари</u>	Ажратилган соатлар
1	<p><u>Мавзу: Лойиҳа тузишдаги асосий материаллар ва қурилиш буладиган участкалар ўрнини танлаш.</u></p> <p>1) Лойиҳа тузиш учун зарур бўлган материаллар 2) Лойиҳа тузиш учун аҳоли пункти майдонини танлаш Лойиҳа тузишдаги жой бинолар, иншоотлар қуриш мумкинлиги тўғрисидаги маълумотлар</p>	
2	<p><u>Мавзу : Аҳоли ва оилалар сонини ҳисоблаш</u></p> <p>1) Хўжаликда ва ундаги аҳоли пунктларида яшайдиган аҳоли сонини узоқ муддатга аниқлаш усуллари 2) Аҳоли сонини иш ҳажмига нисбатан ҳисоблаш 3) Аҳоли сонини статистик маълумотлар асосида ҳисоблаш. 4) Аҳоли сонини экстраполяция усули билан ҳисоблаш 5) Аҳоли сонини табиий узгаришларга хос булмаган формулалар билан аниқлаш 6) Оилалар сонини демографик таркибий қисмини статистик маълумотлар асосида аниқлаш 7) Оилалар таркибининг қурилиш ҳажми, уй жой турларини сонини аниқлашдаги аҳамияти</p>	
3	<p><u>Мавзу: Аҳолининг уй-жойга, маданий-маиший ва хўжаликнинг ишлаб чиқариш қурилишларига бўлган талабини аниқлаш.</u></p> <p>1) Аҳолини уй-жойга бўлган талабини аниқлаш. 2) Аҳолини маданий-маиший бино ва ишлаб-чиқариш қурилишларига бўлган талабини аниқлаш. 3) Жамоа корхоналарининг тури, сони, сизими ва уни жойлашадиган майдонларни аниқлаш 4) ишлаб-чиқариш қурилишларининг тури ва сони аниқлаш. 5) Лойиҳада жойлашадиган бинолар, иншоотлар руйхати</p>	
4	<p><u>Мавзу: Аҳоли яшайдиган жойнинг майдонини ҳисоблаш</u></p> <p>1) Аҳоли яшаш ҳудуди майдонини ҳисоблаш 2) Аҳоли яшайдиган кварталлар, маданий-миший хизмат кўрсатиш коммунал корхоналар майдонларини аниқлаш 3) Ишлаб-чиқариш корхоналари, умумий фойдаланиладиган кукаламзорлар ва спорт қурилмалари майдонларини аниқлаш</p>	
5	<p><u>Мавзу: Функционал ҳудудларни жойлаштириш.</u></p> <p>1) Аҳоли пунктидаги функционал ҳудудлар 2) Аҳоли яшайдиган ишлаб-чиқариш, ташки ва химоя ҳудуди. 3) Функционал ҳудудларни жойлаштиришдаги ва лойиҳасини тузишдаги асосий омиллар, ва меъёрлар</p>	
6	<p><u>Мавзу: Жамоа майдонлари ва кучалар тармоғини жойлаштириш, аҳоли яшайдиган жойнинг асосий қисмлари ва элементларини жойлаштириш шартлари.</u></p> <p>1) Аҳоли пункти лойиҳасининг асосий элементларини</p>	

	<p>жойлаштириш шартлари.</p> <p>2) Аҳоли пунктидаги асосий функционал қисмлари ва элементларини жойлаштиришдаги иқтисодий, санитария-гигиена, қурилиш ишларининг бажарилиши, меъморий, меъёрий талаблар</p> <p>3) Жамоа майдонларининг асосий вазифаси ва уларни жойлаштириш</p> <p>4) Кучалар тармоғи лойиҳасининг асосий ва таркибий қисми ва уларни жойлаштиришда рельефни таъсири</p>	
7	<p><u>Мавзу: Лойиҳанинг меъморий композицияси, қуроллари ва Табиий шароитнинг лойиҳа композициясидаги аҳамияти</u></p> <p>1) Лойиҳанинг меъморий композициясининг асосий компонентлари.</p> <p>2) Композициянинг асосий қуроллари</p> <p>3) Композициянинг асосий қуролларини лойиҳалашда қўллаш</p> <p>4) Жой табиий шароитининг лойиҳа таркибини ташкил қилишдаги аҳамияти</p> <p>5) Лойиҳанинг меъморий композициясини яратиш, тузиш усуллари</p> <p>6) Лойиҳа меъморий ечимларида албатта киши таъсуротининг ўсиш тушунчасидан фойдаланиш</p>	
8	<p><u>Мавзу: Кучалар тизими ва кучалар тоифалари.</u></p> <p>1) Кучалар лойиҳанинг техник ва композиция асоси, кучалар ички катнов тизими</p> <p>2) Геометрик тўғри шакилдаги кучалар, эркин ландшафтли кучалар, аралаш кучалар тизими</p> <p>3) Тур, шахмат, нур, айлана ва диагональ шакиллардаги кучалар</p> <p>4) Кучалар тоифалари</p> <p>5) Пасёлка кучаларини булиниши</p>	
9	<p><u>Мавзу: Кучаларни лойиҳалаш.</u></p> <p>1) Кучаларни шамол йуналишига, экваторига нисбатан, рельефини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш</p> <p>2) Кучаларни кесишиши</p> <p>3) Чорраҳаларда хавфсизлик тадбирлари ва хавфсизлик ромби</p> <p>4) Кучаларга нисбатан биноларни жойлаштириш усуллари</p>	
10	<p><u>Мавзу: Майдонлар ва уларга жамоа биноларини жойлаштириш.</u></p> <p>1) Жамоа майдонлари турлари, шакиллари ва улчамлари</p> <p>2) Жамоа майдонларини кучалар билан боғлаш</p> <p>3) Жамоа майдонига биноларни жойлаштириш ва архитектура ансамбили</p>	
11	<p><u>Мавзу: Аҳоли яшайдиган ҳудуд таркиби</u></p> <p>1) Аҳоли яшайдиган ҳудуддаги уй-жой жамоа корхоналари ва иншоотлари лойиҳасининг таркибий қисмини ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилиши.</p> <p>2) Лойиҳанинг таркибий бирлигини ташкил қилишда аҳолининг</p>	

	<p>амалий талабларининг кондирилиши, яшаш шароити, маданий-маиший хизмат кўрсатилишини асос қилиб олиниши.</p> <p>3) Лойиҳанинг таркиби бирлиги.</p>	
12	<p><u>Мавзу: Қишлоқ хўжалигидаги ўйлар ва уларни жойлаштириш шартлари.</u></p> <p>1) Аҳоли уй- жойларининг турлари ва уларнинг ижтимоий – иқтисодий курсаткичлари.</p> <p>2) Аҳоли уйларини қуёш нури тушиб туришини ва рельефини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш.</p> <p>3) Биноларнинг нишаблиги катта жойларда жойлаштириш шартлари ва усуллари.</p>	
13	<p><u>Мавзу: Томорка ер участкасининг лойиҳаси</u></p> <p>1) Томаркали, томаркасиз ва секцияли ўйлар тўғрисида тушунча.</p> <p>2) Томорка майдони, уларнинг улчамлари.</p> <p>3) Аҳоли уйларининг кучага нисбатан жойлашиши.</p> <p>4) Томорка элементлари, ўйларни томорка майдонига жойлаштириш.</p> <p>5) Томорка участка лойиҳалари</p>	
14	<p><u>Кварталлар, уларнинг тури, шакли ва биноларни жойлаштириш</u></p> <p>1) Кварталлар, лойиҳасининг асосий элементлари.</p> <p>2) Каврталлар тури, шакли ва улчамлари</p> <p>3) Томаркали ва томаркасиз кварталлар жойлаштириш</p> <p>4) Оддий ва мураккаб кварталлар уларни экваторга нисбатан жойлаштириш.</p>	
15	<p><u>Мавзу: Жамоа корхоналари участкаларининг лойиҳалари</u></p> <p>1) Жамоа корхоналари турлари.</p> <p>2) Жамоа корхоналари учун ажратиладиган ва жойлашадиган ер майдони меъёрлари.</p> <p>3) Маданий-маиший ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналарини жойлаштириш шартлари, хизмат кўрсатиш радиуслари.</p> <p>4) Жомао корхоналари майдонининг лойиҳасини тузиш</p>	
16	<p><u>Мавзу:Мақтаблар, болалар богчаси, савдо маркази , умумий овқатланиш, маъмурий тиббиёт корхоналарини лойиҳаларини тузиш</u></p> <p>1) Мақтабларни лойиҳаларини тузиш</p> <p>2) Болалар богчасини лойиҳаларини тузиш</p> <p>3) Савдо ва умумий овқатланиш корхоналарини лойиҳаларини тузиш</p> <p>4) Маъмурий тиббиёт корхоналарини лойиҳаларини тузиш</p>	
17	<p><u>Мавзу: Истирохат боғи ва хиёбонлар</u></p> <p>1) Истирохат боғи аҳоли яшайдиган жойнинг асосий ва ажралмас компоненти ва унинг аҳамияти ва вазифаси.</p> <p>2) Истирохат боғи майдонини аниқлаш меъёри, фаол ва тинч дам</p>	

	<p>олиш хуудлари.</p> <p>3) Истирохат боги элементларини жойлаштириш.</p> <p>4) Кичик архитектура шакиллари.</p> <p>5) Булварлар ва хиёбонлар.</p> <p>6) Аҳоли пунктини безатиш учун ишлатиладиган қурол сифатида фойдаланиши, шакиллари ва эгаллайдиган майдони.</p>	
18	<p><u>Мавзу: Қишлоқларни қайта қуришнинг асосий йўналишлари.</u></p> <p>1) Мавжуд қишлоқларни қайта қуриш тўғрисида тушунча.</p> <p>2) Қишлоқларни қайта қуришнинг мазмуни, йўналишлари ва вазибалари.</p> <p>3) Санитария гигиена ҳолатини яхшилаш , аҳоли талабини кондиритиш, қишлоқларнинг умумий кўринишини яхшилаш</p> <p>4) Биноларни жисмоний ҳамда маънавий эскириш тўғрисида тушинча ҳамда буни лойиҳа тузишда ҳисобга олиш</p> <p>5) Лойиҳа тузишда хар бир бино ва иншоотларнинг бир йилдаги уртача эскиришини аниқлаш.</p> <p>6) Эскириш даврларини ҳисоблаш усуллари</p>	
19	<p><u>Мавзу: Ишлаб-чиқариш хууди таркиби ва уларни жойлаштириш</u></p> <p>1) Ишлаб чиқариш хууди, хўжалик майдонининг бир қисми.</p> <p>2) Ишлаб чиқаришнинг турлари</p> <p>3) Ишлаб чиқариш ховлиларини жойлаштириш талаблари</p>	
20	<p><u>Мавзу: Ишлаб чиқариш мажмуаларининг лойиҳаларини тузиш тартиби</u></p> <p>1) Ҳамма ишлаб чиқариш ховли ва мажмуаларини хўжаликнинг умумий ер майдонига, аҳоли яшайдиган жойига ва бир бирига нисбатан жойлаштириш талаблари.</p> <p>2) Лойиҳа тузиш учун керакли материаллари</p> <p>3) Ишлаб чиқариш ховли ва мажмуаларини куввати, сақланадиган махсулотлар ҳажми, моллар сони, боқиш усуллари, ем хашак тури, ва улар билан таъминланиши.</p> <p>4) Бино иншоотлар тури ва сони</p>	
21	<p><u>Мавзу: Ишлаб чиқариш мажмуаларидаги бино ва иншоотларни жойлаштириш усуллари</u></p> <p>1) Повилон усулида бино ва иншоотларни жойлаштириш</p> <p>2) Билок усулида бино ва иншоотларни жойлаштириш</p>	

22	<p align="center"><u>Мавзу: Йирик шохли моллар мажмуаси</u></p> <p>1) Боглаб бокиладиган усулда йирик шохли кора моллар мажмуасини лойиҳалаш</p> <p>2) Богланмай бокиладиган усулда йирик шохли кора моллар мажмуасини лойиҳалаш</p> <p>3) Алмашиб бокиладиган усулда йирик шохли кора моллар мажмуасини лойиҳалаш</p> <p>4) Бажариладиган ишлар тартибини ҳисобга олган ҳолда лойиҳасини тузиш</p>	
23	<p align="center"><u>Мавзу: Озик - овкат мажмуаси.</u></p> <p>1) Озик-овкат мажмуасидаги бино ва иншоотлар тури ва сони</p> <p>2) Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ҳисоблаш ва улардан фойдаланишни ҳисобга олган ҳолда мажмуа лойиҳасини тузиш.</p>	
24	<p align="center"><u>Мавзу: Қишлоқ хўжалик машиналарини саклаш ва таъмирлаш мажмуаси ва қурилиш ховлиси.</u></p> <p>1) Қишлоқ хўжалик машиналарини саклаш ва таъмирлаш мажмуасидаги бино ва иншоотлар тури ва сони</p> <p>2) Мажмуада бажариладиган ишлар тури ва тартибини ҳисобга олган ҳолда лойиҳа тузиш</p> <p>3) Ёгочларни арралаш қурилмаси, келтирилган ёгочлар учун очик майдон</p> <p>4) Қурилиш ховлисидаги бино ва иншоотларни, минтакаларни жойлаштириш ҳамда лойиҳалаш</p>	
25	<p align="center"><u>Мавзу: Пахта ховлиси ва нефть маҳсулотларини саклаш мажмуаси</u></p> <p>1) Пахта ховлисида жойлашадиган бино ва иншоотлар</p> <p>2) Пахта ховлисини лойиҳалаш тартиби.</p> <p>3) Нефть маҳсулотларини саклаш мажмуасини лойиҳалаш</p> <p>4) Нефть маҳсулотларини саклаш мажмуасини лойиҳалашда ҳисобга олинadиган элементлар.</p>	
26	<p align="center"><u>Мавзу:Иссик хоналар ва пайкаллар хўжалиги ва минерал угитларни саклаш ховлиси</u></p> <p>1) Иссик хоналар ва пайкаллар хўжаликларининг аҳамияти ва лойиҳалаш тартиби</p> <p>2) Иссик хоналар ва пайкаллар хўжаликларини лойиҳалашда ҳисобга олинadиган элементлари</p> <p>3) Минерал угитларни саклаш ховлисини лойиҳалаш тартиби</p> <p>4) Минерал угитларни саклаш ховлисини лойиҳалашда ҳисобга олинadиган омиллар.</p>	
27	<p align="center"><u>Мавзу:Аҳоли пунктини ободонлаштириш.</u></p> <p align="center">Режа:</p> <p>1) Ободонлаштириш тадбирлари.</p> <p>2) Ичимлик суви билан таъминлаш.</p> <p>3) Чикинди сувларини ташқарига чиқариш</p>	
28	<p align="center"><u>Мавзу: Лойиҳанинг техникавий-иқтисодий курсаткичлари</u></p>	

КИРИШ

Қишлоқ хўжалигидаги аҳоли яшайдиган жойлар (қишлоқлар, овуллар, посёлкалар) доимо хўжалик ерлари, ишлаб чиқариш худудлари билан боғлиқ ва бошқа хўжаликлар, муассасалар, ташкилотлар, корхоналар билан алоқада бўлади. Бу алоқалар аҳоли яшайдиган жойларга ва аҳоли яшайдиган жойлар эса хўжалик ишларини ташкил қилишга ва юритишга бевосита хизмат килади.

Аҳоли яшайдиган жойлар деб, одамларнинг бирор корхона ва муассасаларда ишлаб, у ерда доимий ёки вақтинчалик яшайдиган жойига айтилади. Шу ерда яшайдиган аҳолининг моддий бойлиги – кучмас мулклари, яъни уй-жой, маданий-маиший, коммунал ва ишлаб чиқариш бинолари, муҳандислик иншоотлари жойлашади. Аҳоли яшайдиган жойларнинг лойиҳасини тузиш, бу унинг майдонини ташкил қилиш, яъни у ерда аҳолининг уйлари, жамоа ва ишлаб чиқариш бино ва иншоотларини жойлаштириш, аҳоли пунктининг меъморий ташкил этилишини билдиради.

Аҳоли яшайдиган жойлар, шаҳарларга, посёлкаларга ва қишлоқ хўжалигидаги аҳоли пунктларига бўлинади. Шаҳарлар – бу йирик аҳоли яшайдиган жой бўлиб, аҳолининг 80-90 фоизи қишлоқ хўжалик ишлари шугулланмайди. Шаҳардаги асосий ишчи кучи саноат, маданий-маиший ва маъмурий ишлар билан банд бўлади.

Посёлкаларга, казилма бойликлар, завод, фабрика, темир йўл станциялари, курортлар ва бошқа корхоналар учун хизмат киладиган ишчи посёлкалари киради. Бу посёлкалардаги аҳолининг асосий қисми қишлоқ хўжалик ишлари билан боғлиқ бўлмайди. Посёлкани ташкил қилувчи асосий ишчи кучи сони, корхонанинг йуналиши, ишлаб чиқариладиган маҳсулотлар ҳажмига қараб аниқланади.

Қишлоқ хўжалигидаги аҳоли яшайдиган жойларга жамоа, давлат, жамоа, ширкат, тажриба ва бошқа корхоналар киради. Аҳоли пунктини ташкил этувчи асоси - қишлоқ ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалигидаги аҳоли яшайдиган жойларнинг бошқа аҳоли пунктларидан қуйидаги томонлари билан фарқ килади:

Аҳоли пунктлари	Посёлкалар, минг киши	Қишлоқ аҳоли пунктлари, минг киши
Йирик	10 дан кўп	5 дан кўп
Катта	5-10	2-5
Уртача	3-5	1-2
Кичик	3 гача	1 гача

- қишлоқ хўжалиги корхоналаридаги аҳоли пунктлари аҳолиси, уйлари ишлайдиган ер майдонига жойлашади;
- аҳолиси қишлоқ хўжалигидаги ишлаб чиқаришдан ташқари шахсий тармоқлари билан ҳам шугулланади;
- у жойларда асосан бир қаватли уйлар қурилади. Чунки шахсий хўжалигини юритиш (боғ яратиш, экин экиш, мол боқиш) учун бир қаватли уйлар қулай бўлади.

Аҳоли яшайдиган жойни тўғри ташкил этиш, яъни янги қурилишларни жойлаштириш, бино ва иншоотлардан тулик фойдаланиш ва ободонлаштириш

ишларини меъморий, иқтисодий талабларга асосланган аҳоли пункти лойиҳасининг яратилиши муҳим аҳамиятга эга.

Аҳоли яшайдиган жойларни лойиҳалаш фани назарий, илмий ва амалий фан бўлиб, қишлоқ хўжалиги корхоналари аҳоли пунктларининг лойиҳаларини тузиш ва уни амалга оширишда ижтимоий, иқтисодий, санитария-гигиена, техникавий ва меъморий талабларни уз ичига олади. Аҳоли яшайдиган ва ишлаб чиқариш худудлари майдонларини ташкил қилиш, жиҳозлаш коида ва усуллари, меъёрларидан фойдаланиб, аста-секин ободонлашган аҳоли пунктига айлантиришни ургатади.

Аҳоли яшайдиган жойларни лойиҳалаш фани диалектик-билиш, англаш, тушуниш туйғу ва услубларига асосланган аҳоли пунктларининг ривожланиши, қишлоқ хўжалигининг ижтимоий-иқтисодий шароити билан боғлиқ бўлган илм-фан, техника, маданият тараккиётларига ва табиий омилларнинг таъсирига боғлиқ булади.

Илмий-тадқиқот ишларини олиб боришда таҳлил қилиш, аналитик ҳисоб-китоб, солиштиришлар, вариантлар, графиклар, иқтисодий математика, моделлаштириш ва бошқа усуллар қулланилади.

Лойиҳанинг иқтисодий, меъморий, техникавий ва бошқа ечимлари қуйидаги принципларга асосланади:

- лойиҳадаги ҳамма қурилишлар ва иншоотлар тури, ҳажми, сони хўжаликнинг келажакдаги ишлаб чиқариш режасининг бажарилишини ва унинг ижтимоий ривожланишини таъминлаши керак;
- Ўзбекистон Республикасининг сугорилиб дехкончилик қилинадиган воҳаларида аҳоли зич жойлашган. Бу ерлардаги қишлоқлар, овуллар, посёлкалар, кургонлар деярли ҳамма муҳандислик иншоотлари билан таъминланган, узига хос қишлоқ инфратузилмаси ташкил топган. Лекин аҳоли яшайдиган жойларда доимо янги корхоналар, уларнинг иморатлари, кучаларда ободонлаштириш ишлари олиб борилади. Бу ерларга жойлаштириладиган ва қуриладиган енгил ва оғир саноат, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлайдиган ва бошқа корхоналарни жойлаштиришда аҳоли пунктларига ва бошқа салбий таъсир курсатувчи омиллар ҳисобга олиниши шарт;
- иқтисодий жихатдан, хўжалик юритиш талабини кондириш, маблағларни тўғри сарфлаш, лойиҳадаги ҳамма элементларни тўғри жойлаштириш, шу жойнинг шароитига мослашган уй-жой, жамоа корхоналари ва ишлаб чиқариш биноларининг лойиҳаларини танлаш ва қабул қилиш керак;
- техник томондан жойнинг рельефини, тупроқ қаршилигини, ёнгинга қарши ва бошқа меъёрларни ҳисобга олиш керак;
- лойиҳа тузиладиган жой тупроғи унумдор, сел келиш, ер кучиш, касал таркалиш манбалари йук тоза жойдан ажратилиб, шу жойда яшайдиган аҳолининг яшаши, ишлаши ва дам олишига шароит яратилиши керак.

Бу фан янги ташкил этиладиган хўжаликлардаги булажак аҳоли пунктлар ўрнини танлашда, мавжуд қишлоқларни қайта қуришда ва уларнинг майдонларини ташкил этишда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлайдиган ва бошқа корхоналарни, ташкилотларни жойлаштиришда, коида ва меъёрларга асосланиб иш олиб боровчи ер тузиш бакалаври ва магистри мутахассисларини тайёрлашда уқитиладиган асосий фанлардан бири ҳисобланади.

I-БОБ

АҲОЛИ ЯШАЙДИГАН ЖОЙЛАРНИНГ ЛОЙИҲАСИ ВА УНИ ТУЗИШ УЧУН КЕРАКЛИ МАТЕРИАЛЛАР

1. Мавзу: Лойиҳа тузишдаги асосий материаллар ва қурилиш бўладиган участкалар ўрнини танлаш.

Режа:

- 1) Лойиҳа тузиш учун зарур бўлган материаллар
- 2) Лойиҳа тузиш учун аҳоли пункти майдонини танлаш
- 3) Лойиҳа тузишдаги жой бинолар, иншоотлар қуриш мумкинлиги тўғрисидаги маълумотлар

Таянч иборалар: хўжаликнинг ривожланиш режаси, ер тузиш лойиҳаси, бирламчи-асосий материал, пасёлка, далолатнома.

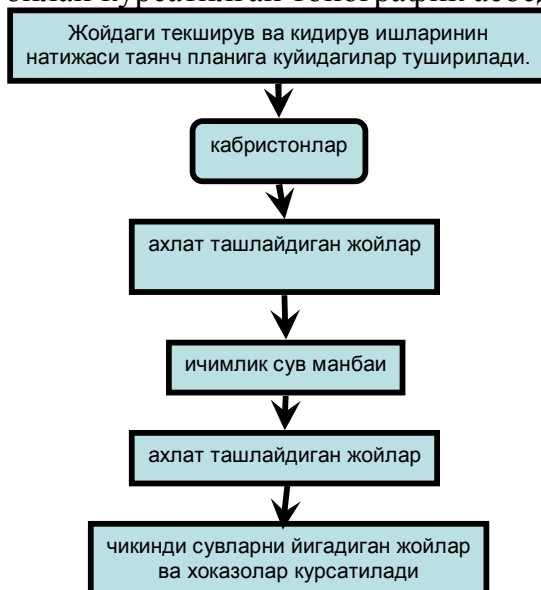
Тавсия этиладиган адабиётлар: 14, 16, 20

Аҳоли яшайдиган жойларнинг лойиҳасини тузиш ва қуриш учун керакли асосий материалларга қуйидагилар киради: туман ва хўжаликнинг ривожланиш режаси; хўжаликнинг ички ер тузиш лойиҳаси; махсус текширув ва муҳандислик қидирув материаллари; лойиҳа тузиш учун вазифа.

Лойиҳа тузиш учун бирламчи-асосий материалларни тайёрлашда туманнинг ривожланиш режасидан келажакда яшайдиган аҳоли сони, неча қаватли иморатлар қурилиши, муҳандислик жиҳозлаш ва ободонлаштириш савияси, ҳамда маданий-маиший хизмат кўрсатиш корхоналарининг жойланиши, йўл тармоғи ва ҳоказо маълумотларидан фойдаланилади. Ундан ташқари хўжаликнинг ер турларининг, йўлларининг жойланиши ҳам ҳисобга олинади ва лойиҳа тузишда яна аникланади.

Лойиҳа тузишдан олдин лойиҳа тузиладиган жойда мавжуд аҳолининг уйлари, маданий-маиший хизмат кўрсатиш, ишлаб чиқариш бинолари ва бошқа муҳандислик иншоотлари, уларнинг ҳозирги ҳолати аникланади.

Лойиҳа 1:2000 (айрим ҳолларда 1:5000) миқёсда, рельефи 0,5-1,0 м горизонталлар билан кўрсатилган топографик асосда бажарилади.

Аҳоли яшайдиган жойдаги қурилишларни амалга ошириш учун бу майдонни техник-иқтисодий, санитария-гигиена талаблари асосида ва табиий шароитни ҳисобга олган ҳолда қидирув ишлари олиб борилади.

Аҳоли яшайдиган майдонни танлашга табиий шароитлар (об-ҳаво, рельеф, тупроғи, ер ости суви, сув манбалари ва бошқалар) ҳар хил таъсир кўрсатади.

Ҳар ҳолда аҳоли яшайдиган майдонни танлашда, табиий шароити яхши, рельефи иморатларни қуриш учун қулай, посёлканинг кўриниши чиройли, қатъий шамолдан сақланган, сув манбаларига яқин, аҳолининг ишлаши ва яшаши учун қулай жой ажратилиши лозим. Қишлоқ хўжалигидаги жамоа ва давлат хўжаликлар посёлкаларининг ўрнини аниқлашда ёки мавжуд қишлоқларни қайта қуришда иморатлар, иншоотлар қуриладиган майдоннинг рельефи текис булиши керак. Агар посёлка майдонини шароитга қараб кир-адир жойлардан танлаш зарур бўлса, у вақтда кир-адирнинг қуёш нури яхши тушадиган ёнбағридан ажратиш лозим. Лекин қурилиш ва муҳандислик иншоотлари ишларини бажаришда тупрок ишлари ҳажми куп бўлмаслиги ҳам ҳисобга олинади.

Посёлкада 1-3 қаватли бинолар қурилади. Бунда ернинг юк кутариш қобиляти 1-2 кг/см² дан кам бўлмайди, юқори қаватли бинолар учун бу курсаткич ошиб боради.

Ернинг (тупрокнинг) юк кутариш қобилятини, намланишини махсус текширувлар натижасида аниқланади.

Посёлка қуриладиган майдоннинг ер ости суви бинолар пойдеворидан 0,5 - 1,0 м чуқур жойлашсагина қурилишга рухсат этилади. Посёлка жойлашадиган майдоннинг тупроғи экинлар экиш, боғ, узумзор ва бошқа қукаламзорлар барпо этиш учун яроқли булиши керак. Посёлка жойлашадиган майдонда аҳолига, молларга ва бошқа ҳайвонот дунёсига касал ёки радиация нурларини тарқатувчи манбалар бўлмаслиги керак. Посёлка майдони ва қазилма бойлик захиралари бор хавзаларда гидротехник иншоотларнинг қуёи томонида ва ер қучиш, силжиш ҳудудида жойлаштирилмайди. Хўжаликлар, туманлар, шаҳарларни боғловчи автомобил йўллари ва темир йўллар, янги ва қайта қуриладиган посёлканинг ичидан утмайди. Посёлка учун ажратиладиган майдон бу иншоотларнинг бир томонида санитария-гигиена масофаларига риоя қилган ҳолда жойлаштирилади.

Аҳоли яшайдиган участкани туман ҳокимияти томонидан ташкил этилган ҳайъат танлайди. Ҳайъат аъзоларига: ҳайъат раиси- туман ҳокими ёки унинг муовини ва ҳайъат аъзоларига - қишлоқ оксоқоллар кенгашининг вакили, туман архитектори, туман ер тузиш муҳандиси, туман коммунал корхонаси, сув хўжалиги, санитария - эпидемиология пункти, ёнгиндан сақлаш корхоналари вакиллари, хўжалик бошлиги, хўжалик мутахассислари (иқтисодчи, агроном, мироб, мол доктори, қурувчи муҳандис ва лойиҳа тузадиган ташкилот вакиллари қиради.

Аниқланган аҳоли пункти ўрни далолатнома (чизмалари) билан бекитилади. Назорат учун саволлар:

- 1) Лойиҳа тузиш учун асосий материалларга қандай материаллар қиради.
- 2) Бирламчи-асосий материаллар татибини айтинг
- 3) Лойиҳа қандай масштабда бажарилади
- 4) Таянч план қандай тартибда бажарилади
- 5) Таянч планга нималар кўрсатилиши зарур
- 6) Қидрув ишлари қандай тартибда олиб борилиши керак
- 7) Тупрокни юк кутара олиш қобилятини нима учун аниқлаймиз
- 8) Бино ва иншоотларни қуриш мумкинлиги тўғрисида қандай маълумотлар керак
- 9) Аҳоли пункти учун ер ажратиш ҳайъати таркибини айтинг

2. Мавзу : Аҳоли ва оилалар сонини ҳисоблаш

Режа:

- 1) Хўжаликда ва ундаги аҳоли пунктларида яшайдиган аҳоли сонини узоқ муддатга аниқлаш усуллари
- 2) Аҳоли сонини иш ҳажмига нисбатан ҳисоблаш
- 3) Аҳоли сонини статистик маълумотлар асосида ҳисоблаш.
- 4) Аҳоли сонини экстраполяция усули билан ҳисоблаш
- 5) Аҳоли сонини табиий узгаришларга хос булмаган формулалар билан аниқлаш
- 6) Оилалар сонини демографик таркибий қисмини статистик маълумотлар асосида аниқлаш
- 7) Оилалар таркибининг қурилиш ҳажми, уй жой турларини сонини аниқлашдаги аҳамияти

Таянч иборалар: муҳандислик коммуникацияларини - инфра тузилмалари миграция, башорат, карреляция коэффиценти

Тавсия этиладиган адабиётлар: 6,13,14,,20

Узоқ муддатга аҳоли сонини аниқлаш. Аҳоли сонини корхоналарда, хўжаликларда ишчи кучидан оқилона фойдаланишда маблағни, озик-овқат ва бошқа маҳсулотларни таксимлашда, уй-жой, маданий-маиший корхоналарни, муҳандислик коммуникацияларини - инфра тузилмаларини қуришда ва ташкил қилишда энг асосий курсаткич ҳисобланади. Аниқ бир посёлкадаги аҳоли сони уй-жой, маданий-маиший, корхоналар ишлаб чиқариш бинолари, ободонлаштириш ва муҳандислик иншоотларининг тури, сони, сизими, ҳажми ва бошқа курсаткичларни ҳамда посёлканинг эгаллайдиган майдонини аниқлайди. Аҳоли сонини аниқлашнинг икки усули мавжуд:

- 1) Бажариладиган иш ҳажмига нисбатан аниқлаш;
- 2) Статистик маълумотлар асосида аниқлаш.

Аҳоли сонини иш ҳажмига нисбатан ҳисоблаш.

Аҳоли сони (Н) уч гуруҳга булинади:

1 Аҳолини ташкил этувчи гуруҳларнинг абсолют қисми (А)- корхоналар, муассасалар, ташкилотларнинг меҳнатқашлари. буларга саноат ва қишлоқ хўжалик корхоналари, таъминот, қурилиш ва бошқа муассасалар, транспорт, маданий-маиший хизмат кўрсатиш ташкилотларининг ишчилари, ходимлари қиради. Қишлоқ хўжалигидаги аҳоли яшайдиган жойларнинг аҳолисини ташкил этувчи гуруҳларнинг абсолют қисмини эса шу хўжаликларнинг (жамоа, давлат, деҳқон фермер хўжаликлари, ширкат, бирлашма, ассоциация, корпорация) ишлаб чиқариш билан банд бўлган кишилар ташкил этади.

2 Аҳолига маданий-маиший хизмат кўрсатишда банд бўлган кишилар (Б) сони. 14-22% ни ташкил қилади.

3 Аҳолининг ишлаб чиқаришда маданий-маиший хизмат кўрсатиш соҳаларида банд булмаган қисми (В)-мактабгача ва мактаб ёшидаги болалар, нафақахурлар, меҳнатга қобилиятли ёшдаги уй ишлари ва шахсий хўжаликлари билан банд бўлган шахслар ишлаб чиқаришдан ажратилган ҳолда уқийдиган хунар билим юрти, техникумлар ва олий укув юрти талабалари . Аҳолининг бу гуруҳи 50-60% ни ташкил қилади. Агар жами аҳоли сонини 100% деб қабул қилинса, аҳолини ташкил этувчи гуруҳи (фоиз ҳисобида) 100-(Б+В) булади.

$$\frac{H}{A} = \frac{100}{100-(B+V)}$$

$$H = \frac{A \cdot 100}{100-(B+V)}$$

Аҳолининг меҳнатга қобилиятли қисмини ишлаб чиқаришга жалб қилиш ва нафакага чиққан ва ишлаш истагини билдирган қисмини ҳисобга олган ҳолда аҳоли сонини қуйидаги формула билан аниқлаш мумкин:

$$H = \frac{A \cdot 100}{T-a-v-p+m-B}$$

Бу ерда

H - келажакдаги умумий аҳоли сони;

A - аҳолининг асосини ташкил этувчи гуруҳи;

T - келажакдаги меҳнатга қобилиятли ёшдаги аҳоли сони, 36,9%;

a - меҳнатга қобилиятли ёшдаги, уй ишлари ва шахсий хўжаликларидан банд бўлган кишилар, 3,0 %;

v - ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда таълим олаётган, меҳнатга қобилиятли ёшдаги укувчилар, 3,3 %;

p - меҳнатга қобилиятли ёшдаги ишламаётган ногиронлар, 0,4%

m - ишлаётган нафақахурлар, 4,4%;

B - аҳолининг маданий-маиший хизмат кўрсатиш соҳасида банд бўлган гуруҳи, 14-22%.

Аҳолининг асосини ташкил этувчи кишилар сонини куриладиган ташкилотлар, корхоналарнинг (завод, фабрика, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш, қурилиш, транспорт ва бошқалар) куввати ва улардаги мавжуд иш уринлари билан аниқланади. қишлоқ хўжалиги хом ашёларини етиштириб берадиган жамоа, давлат ва бошқа хўжаликлардаги аҳолининг асосини ташкил этувчи кишиларнинг ҳақиқий сонини (A) қуйидаги формула ёрдамида аниқланади:

$$A = \frac{P}{\Pi}$$

P - хўжаликдаги жами фойдаланиладиган ер майдони, га;

Π -уртача бир кишига тўғри келадиган (бир кишининг ишлаши мумкин бўлган) фойдаланадиган ер майдони, га.

Аҳоли сонини статистик маълумотлар асосида ҳисоблаш.

Сугурилиб дехкончилик қилинадиган воҳалардаги хўжаликларнинг узок муддатга аҳоли сонини аниқлашда, аҳолининг табиий ўсишини ва кучиб келиши ва кетишини (миграция) ҳисобга олган ҳолда аниқланади:

$$H_t = H_m \cdot \left(1 + \frac{v \pm p}{100}\right)^t$$

бу ерда:

H_t - t йилдан кейин (кутилган) буладиган аҳоли сони;

H_m - мавжуд аҳоли сони;

V - аҳолининг бир йилдаги уртача ўсиши, %

p - аҳолининг бир йилда уртача кучиб келиши ва кетиши, %.

Хўжалик ёки корхоналарнинг келажакдаги аҳоли сонини аниқлашда туман статистик бошқармасининг бир неча йиллик маълумотларидан фойдаланилади ва аҳолини иш ҳажмига қараб аниқлангандаги натижа билан солиштирилади. Агар $N_t > N$ булса, қушимча ишчи уринларини ташкил қилиш, $N_t < N$ булса, қушимча ишчи кучини жалб қилиш кузда тутилади.

Аҳоли сонини экстраполяция усули билан ҳисоблаш.

1-УСУЛ. Аҳолини ҳисоблашнинг бу усулининг маъноси шундан иборатки, аҳолининг олдинги йиллардаги ўсиши ёки камайиши, башорат қилинадиган йилларда ҳам асосан сақланиб қолади.

Аҳоли сонини аниқлаш қуйидаги тартибда бажарилади:

- бир неча йиллардаги (10,15,20 йил) мавжуд аҳоли сонини статистик маълумотлардан олинади;
- аҳоли сонининг шу йиллардаги ўсиши ёки камайишининг боғлиқлиги (вақтнинг утиши билан аҳоли сони узгариши) аниқланади;
- боғлиқлик тенгламаси аниқланади.
- корреляция коэффиценти ва натижаларнинг хатоси аниқланади;
- қабул қилинган тенглама ёрдамида келажакдаги аҳоли сони аниқланади.

Агарда бир неча йиллардаги аҳоли сонининг ўсиши ёки камайиши графикда кўрсатилса, унда доимо юкори томон (умумий кўриниши) ўсиши кузатилади. Бу графикдан аҳолининг ўсишини (маълум бир чегарада) тўғри чизикка ухшатиш мумкин ва аҳоли сонини узоқ муддатга аниқлашда тўғри чизик тенгламасини қабул қиламиз.

$$Y_t = a + vt$$

Агарда аҳоли сони узгаришини графикка қуйганимизда гипербола ёки парабола шаклига тўғри келса

гипербола - $y_t = \frac{a}{t} + B$; $y_t = a + \frac{B}{t}$ ёки

парабола - $Y_t = avt + ct^2$ ва ҳоказо тенгламаларини қабул қилиш мумкин ва уларнинг коэффицентлари аниқланиб эмперик формула топилади. Тенгламани ечиш учун қуйидаги ёрдамчи жадвал бажарилади:

1-жадвал

“Шуржи” кишлогининг келажакдаги аҳоли сонини топиш учун корреляция коэффиценти ва тенглама боғлиқлиги.

Йиллар	йил индекси, t	аҳоли сони, y	t ²	y ²	t _y	Y = a+bt
1986	1	5400	1	2916000	5400	
87	2	5350	4	28622500	10700	
88	3	5450	9	29702500	16350	
89	4	5580	16	31136400	22320	
90	5	5670	25	32148900	28350	

91	6	5800	36	33640000	34800	
92	7	5900	49	34810000	41300	
93	8	6000	64	36000000	48000	
94	9	5950	81	35402500	53550	
95	10	6114	100	37380996	61140	
жами	55	57214	385	328003796	321910	
П	$\sum t$	$\sum y$	$\sum t^2$	$\sum y^2$	$\sum ty$	

Йиллар сони билан аҳоли сонининг корреляция коэффиценти аниқланади:

$$r = \frac{\sum ty \frac{\sum t \sum y}{n}}{\sqrt{(\sum t^2 - \frac{(\sum t)^2}{n})(\sum y^2 - \frac{(\sum y)^2}{n})}}$$

тўғри чизик тенгламасининг параметрлари қуйидаги формула билан аниқланади:

$$a = \frac{\sum t^2 \sum y - \sum t * \sum y * \sum t}{n \sum t^2 - \sum t * \sum t} = \frac{385 * 57214 - 321910 * 55}{10 * 385 - 55 * 55} = 5230.20$$

$$b = \frac{n * \sum t * y - \sum t * \sum y}{n * \sum t^2 - \sum t * \sum t} = \frac{10 * 321910 - 55 * 57214}{10 * 385 - 55 * 55} = 87.67$$

аҳоли сонини топиш учун изланган эмперик формула бундай тусга киради:

$$Y_t = 5230,2 + 87,7t$$

2-УСУЛ. Аҳоли сонини экстраполяция усулида, яъни табиий узгаришларга хос булмаган формулалар билан ҳам аниқлаш мумкин.

$$\Xi_i = \Xi_{i-1} + \frac{\Delta_{n-2}^1 + \Delta_{n-1}^1 + \Delta_n^1}{3} + 2(i+1) + \frac{\frac{\Delta_2^{-1}}{3} - \frac{\Delta_{n-2} \Delta_n}{3}}{\tau - 1}$$

бу ерда Ξ_i - изланувчан аҳоли сони;

Ξ_{i-1} - экстраполяция каторининг охириг аъзоси;

$\Delta_{n-2}^1 + \Delta_{n-1}^1 + \Delta_n^1$ - экстраполяция каторининг бошлангич биринчи айирмаси, яъни берилган каторнинг охириг учтасининг биринчи уртача фарки;

Δ_1^{-1} - берилган каторнинг биринчи ярмисининг биринчи уртача фарки;

Δ_2^{-1} - берилган каторнинг иккинчи ярмисининг биринчи уртача фарки;

τ - экстраполяция катори ярмисидаги хадлар сони;

i - экстраполяция каторининг ҳисобланадиган хадларининг тартиб сони.

Берилган экстраполяция каторининг икки ёнмаён ва биринчи уртача фаркини аниқлаймиз.

$$\Delta_1^{-1} = \frac{17,8 + 9,7 + 6,9 + 34,7 + 10,2 + 14,8 + 18,2}{7} = 19,0$$

$$\Delta_2^{-1} = \frac{19,4 + 20,0 + 22,0 + 4,0 + 19,0 + 23,0 + 20,0}{7} = 18,34$$

$$\text{Ўсиш коэффициенти} = \frac{18,34}{19,0} = 0,965$$

Бунда экстраполяция каторининг уртача биринчи фарки қуйидагича булади:

$$\Delta_{\text{э}}^{-1} = 18,34 \cdot 0,965 = 17,698$$

экстраполяция каторининг биринчи айирмаси ҳисоблаймиз. Бу эса уртача охириг учта берилган каторининг биринчи айирмасига тенг булади.

$\Delta_{\text{э}}^{-1}$ ва $\Delta_{\text{э}}^{-1}$ ларни ҳисоблашда экстраполяция каторининг охириг айирмасини аниқлаймиз:

$$\Delta_{\text{э}}^{\text{о}} = \frac{14,396 - 21,0}{7 - 1} = -1,1$$

Экстраполяция каторининг биринчи айирмаси қуйидагиларга тенг булади.

$$\Delta_{\text{э1}}^{-1} = 21,0$$

$$\Delta_{\text{э2}}^{-1} = 21,0 - 1,1 = 19,9$$

ва ҳакоза

$$\Delta_{\text{э3}}^{-1} = 19,9 - 1,1 = 18,8$$

$$\Delta_{\text{э4}}^{-1} = 18,8 - 1,1 = 17,7$$

Топилган биринчи айирмалар ёрдамида изланган экстраполяция каторини ҳисоблаймиз:

$$705,0 + 21,0 = 726,0$$

$$726,0 + 19,9 = 745,9$$

$$745,9 + 18,8 = 764,7$$

$$764,7 + 17,7 = 782,4$$

$$782,4 + 16,6 = 799,0$$

$$799,0 + 15,5 = 814,5$$

ва ҳакоза

Аҳоли сонини аниқлаш натижаси 2-жадвалда келтирилган.

2-жадвал

Иккинчи ва учинчи айирмалар ёрдамида аҳоли сонини экстраполяция усулида аниқлаш.

Мавжуд аҳоли сони		Иккинчи, учинчи айирмалар ёрдамида аҳоли сонини экстраполяция усулида аниқлаш	
Йиллар	Аҳоли сони, минг киши	Йиллар	Аҳоли сони, минг киши
1982	443,6	1997	726,0
1983	461,4	1998	745,9
1984	481,1	1999	764,7
1985	498,0	2000	782,4
1986	532,7	2001	799,0
1987	542,9	2002	814,5
1988	557,7	2003	828,9
1989	576,6	2004	842,2
1990	596,0	2005	854,4
1991	616,0	2006	865,5
1992	638,0	2007	875,5
1993	642,0	2008	884,4
1994	661,0	2009	892,2
1995	685,0	2010	898,9
1996	705,0	2011	904,5

3. ОИЛАЛАР СОННИН ИҲСОБЛАШ.

Қишлоқ хўжалигидаги аҳоли яшайдиган жойларнинг лойиҳасини тузишда демографик статистика маълумотлардан аҳолининг табиий ва кучиб келиши ҳамда кетиши натижасида ўсиши, ёшлари, оилалар сонини аниқлашда фойдаланилади. Аҳолининг ёши, таркиби, жамоа корхоналарини (болалар богчалари, мактаблар) жойлаштириш ва қуришда, оилалар таркиби эса қуриладиган уйлар сони ва уларнинг хоналарини аниқлашда ишлатилади.

$$X = \frac{H}{\sum C}$$

Бу ерда: X - оилалар сони

H - келажакдаги аҳоли сони

C - бир оиланинг уртача таркиби

Республика вилоятларидаги бир оиланинг уртача таркиби:

Қорақалпоғистон Республикаси - 5,8	Самарқанд вилояти - 5,7
Андижон вилояти - 5,4	Сурхондарё вилояти - 5,9
Бухоро вилояти - 5,9	Сирдарё вилояти - 5,5
Жиззах вилояти - 5,5	Тошкент вилояти - 5,4
Қашқадарё вилояти - 5,8	Фарғона вилояти - 6,2
Наманган вилояти - 5,2	Навоий вилояти - 5,4

3-жадвал

Оилалар таркиби

Оилалар таркиби	1 киши	2 киши	3 киши	4 киши	5 киши	6 киши	Жами
%	1,5	13,0	19,0	18,0	17,0	31,5	100
Оилалар сони	5	39	57	54	51	94	300

Эслатма: Коэффициентлар, фоизлар шартли равишда берилган.

Назорат учун саволлар:

- 1) Узоқ муддатга аҳоли сонини нима учун аниқлаймиз
- 2) Аҳоли сонини аниқлаш усулларини айтинг
- 3) Аҳолини иш ҳажмига нисбатан ҳисоблаш тартибини айтинг
- 4) Нафақага чиққан ва ишлаш истагини билдирган кисмини ҳисобга олган ҳолда аҳоли сони қандай ҳисобланади
- 5) Аҳолининг асосини ташкил этувчи кишиларнинг ҳақиқий сонини қандай ҳисоблаймиз
- 6) Аҳолининг табиий ўсишини ва кучиб келиши ва кетишини ҳисобга олган ҳолда аҳоли сонини қандай ҳисоблаймиз
- 7) Аҳоли сонини экстраполяция усули билан ҳисоблаш тартибини айтинг
- 8) Табиий узгаришларга хос бўлмаган ҳолда аҳоли сонини ҳисоблаш тартибини айтинг
- 9) Оилалар сонини аниқлашда нималарни ҳисобга олиш керак
- 10) Оилалар сони қандай ҳисобланади
- 11) Республика вилоятларидаги бир оиланинг уртача таркиби қандай
- 12) Оилалар таркибини қандай ҳисоблаймиз

3. Мавзу: Аҳолининг уй-жойга, маданий-маиший ва хўжаликнинг ишлаб чиқариш қурилишларига бўлган талабини аниқлаш.

Режа:

- 1) Аҳолини уй-жойга бўлган талабини аниқлаш.
- 2) Аҳолини маданий-маиший бино ва ишлаб-чиқариш қурилишларига бўлган талабини аниқлаш.
- 3) Жамоа корхоналарининг тури, сони, сизими ва уни жойлашадиган майдонларни аниқлаш
- 4) ишлаб-чиқариш қурилишларининг тури ва сони аниқлаш.
- 5) Лойиҳада жойлашадиган бинолар, иншоотлар руйхати

Таянч иборалар: альбом ва каталоглар, намунавий лойиҳалар, маданий-оқартув, коммунал, маъмурий бинолар

Тавсия этиладиган адабиётлар: 6,13,14,21,20

Ҳамма қурилишлар, махсус лойиҳа институтларида ишлаб чиқилган, қабул қилинган ва тасдиқланган намунавий лойиҳалар асосида амалга оширилади.

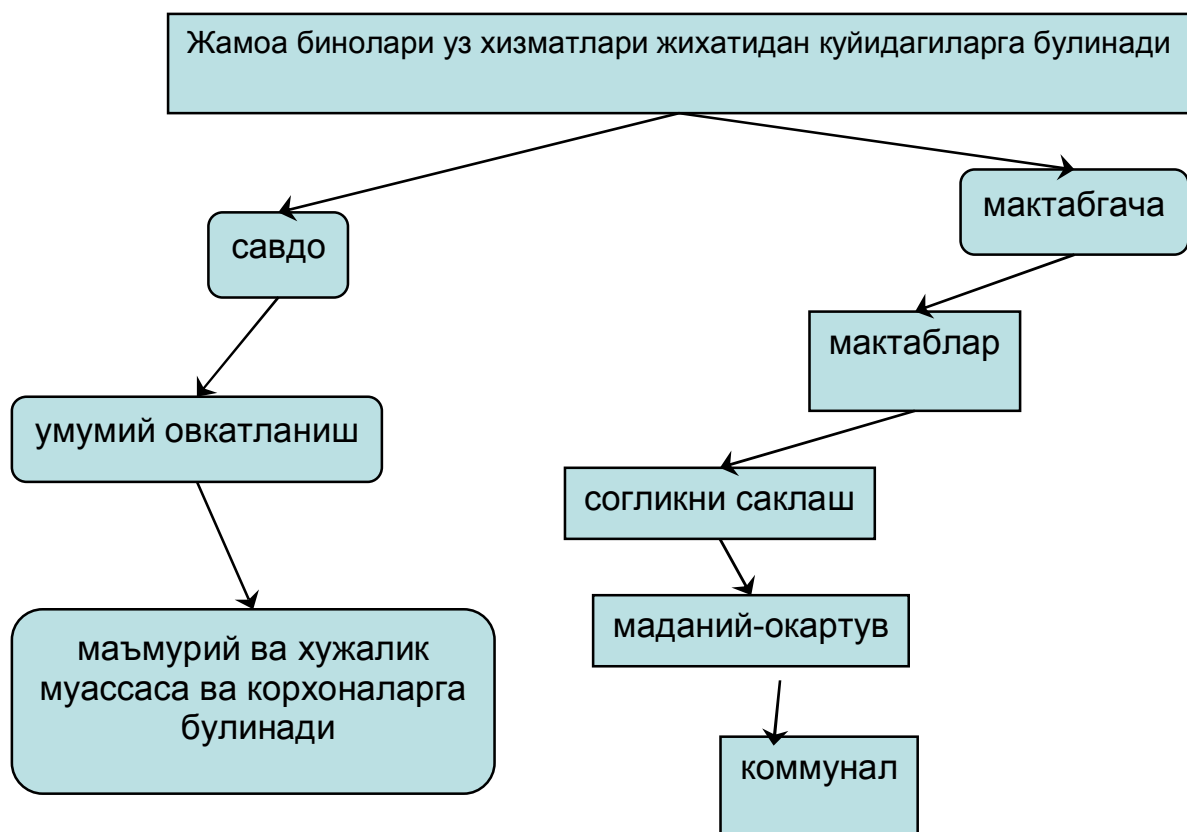
Бу лойиҳаларни ишлаб чиқишда барча вилоятларнинг табиий-иқтисодий, миллий анъаналари ҳисобга олиниб, аҳоли уйлари, маданий-маиший хизмат кўрсатиш, ҳамда ишлаб чиқариш биноларининг куп намунавий лойиҳалари яратилган.

Туман шароити учун ишлаб чиқилган альбом ва каталоглардан керакли бино ва иншоотлар лойиҳалари танлаб олинади ва у ерда берилган чизмалари, тавсифи, техникавий-иқтисодий курсаткичларидан фойдаланилади. Уй-жой қурилишининг ҳажмини; хар бир кишига 16-18 м² яшаш майдони меъёрида аниқланади ва хар бир оила алоҳида уй билан таъминланади (4-жадвал).

4-жадвал

Аҳолининг уй-жойга бўлган талабини аниқлаш.

Оилалар таркиби	Оилалар сони	Уйлар тури	Бир уй-нинг яшаш майдони, м ²	Талаб қилинади	
				Уйлар сони	жами яшаш майдони, м ²
1		Ётоқхона			
2		2 хонали 2 квартирали			
3		3 хонали 2 квартирали			
4		3 хонали 1 квартирали			
5		4 хонали 1 квартирали			
6 ва ундан ортик		5 хонали 1 квартирали			
ЖАМИ					

. Бу муассаса ва корхоналар аҳолига хизмат қилиши жихатидан қуйидаги гуруҳларга булинади: 1) бир неча аҳоли пунктига хизмат киладиган; 2) бир аҳоли пунктига хизмат киладиган; 3) аҳоли пунктининг бир булагига хизмат киладиган.

Биринчи гуруҳ корхоналари асосан туман марказида жойлашган булиб, уларга маданият уйлари, савдо марказлари, маъмурий бинолар, касалхона, коллежлар ва б.

Иккинчи гуруҳ корхоналари фақат бир аҳоли пунктига хизмат килади.

Учинчи гуруҳ корхоналари катта аҳоли пунктининг бир қисмигагина хизмат килади (болалар богчалари, мактаблар, озик-овкат дуконлари ва х.к.).

Аҳолининг маданий-маиший хизмат кўрсатиш корхоналарига бўлган талабини, яъни уларнинг турини, сигимини, сонини, эгаллайдиган майдонларини 5-жадвалда келтирилган меъёрлар ёрдамида аниқланади.

5-жадвал

Хизмат қилиш корхоналари учун меъёрий курсаткичлар

Муассасалар	1000 киши учун меъёрий курсаткичлар		Эслатма
	бинолар сигими	ажратиладиган ер майдони, га	
1. Болалар богчалари	140-180 урин	1 уринга 35-40 м ²	
2. Мактаблар	120-150 урин	1 мактаб учун 1,2-3,0 га	
3. Клублар, аҳоли сони: а) 1500-2000 киши б) 200-1500 киши	180-400 урин 120-180 урин	0,6 га бир клуб учун	
4. Кутубхона	7-10 минг китоб	бир объект учун 0,2 га	
5. Қишлоқ оксоколлари	посёлка учун	бир объект учун	

кенгаши уйи	1 та объект	0,1 га	
6. Жамоа хўжалиги идораси	бир хўжаликка 1 идора	бир объект учун 0,1 га	
7. Жамгарма банки ва алока булими	посёлка учун 1 объект	бир объект учун 0,1 га	
8. Ёзги кинотеатр	120-200 урин	бир объект учун 0,2 га	
9. Маиший хизмат кур- сатиш комбинати	9-11 урин	бир объект учун 0,25 га	
10. Ҳаммом	5 урин	бир объект учун 0,2 га	
11. Механизациялаштирилган кир ювиш корхо-наси	30-40 урин курук кийим	бир объект учун 0,3-0,5 га	Ҳаммом-га яқин жойлаштирилади.
12. Душ курилмалари	15-20 урин	Ҳаммомда жойлашади	
13. Ошхона	25-40 урин	1 уринга 20-28 м.кв	
14. Чойхона	10 урин	бир объект учун 0,15 га	
15. Нонвойхона	0,6-0,8 т суткасига	бир объект учун 0,1 га	
16. Бозор	Посёлка учун бир объект	Бир объект учун 0,1 – 0,2 га	
17. Озик-овкат дукони	4 иш жойи	Бир объект учун 0.1 –0,2 га	Савдо марказида
18. Саноат моллари дукони	4 иш ўрни	Бир объект учун 0,1-0,2 га	Савдо марказида
19. Мехмонхона	6 урин	Бир объект учун 0,1 га	Савдо марказида
20. Ногиронлар ва қариялар уйи	2-4 урин	Бир объект учун 0,2 га	
21. Фельдшер – акушерлик пункти	Поселка учун 1 объект	Бир объект учун 0,2-0,3 га	
22. Дорихона	Поселка учун 1 объект	Бир объект учун 0,1 га	
23. Спорт комплекси	Поселка учун 1 объект	Бир объект учун 1,0-1,5 га	
24. Ут учиреш жамияти	Поселка учун 1 машина	Бир объект учун 0,2-0,3 га	

Ишлаб чиқариш ҳудудида жойлашадиган бино ва иншоотларнинг таркиби, тури ва сони хўжаликнинг соҳасига (йуналишига) ишлаб чиқариш ховлиларининг жойлашувига боғлиқ булади.

Ишлаб чиқариш бинолари ва иншоотлари сигимини, сонини, турини қуйидаги талабларга биноан аниқланади:

- хўжаликнинг ишлаб чиқариш қурилишларига бўлган талабини тулик кондириш;
- ишлаб чиқариш жараёнини тулик механизациялаштириш;
- санитария-гигиена, ёнгиндан сақланиш ва бошқа талабларга риоя қилиш;
- иложи борича мавжуд бино ва иншоотлардан тулик фойдаланиш.

Аҳоли пункти лойиҳасини тузиш ва уни асослашда юқоридаги ҳисоб-китоблардан қабул қилинган намунавий лойиҳалардан фойдаланилади.

Лойиҳа тузиш учун қабул қилинган аҳоли уйлари, маданий-маиший хизмат кўрсатиш ва ишлаб чиқариш бинолари ҳамда иншоотлари руйхати тузилади (6-жадвал).

Назорат учун саволлар:

- 1) Бино ва иншоотлар қандай ташкилотлар томонидан ишлаб чиқилади.
- 2) Бино ва иншоотлар лойиҳаларини қабул қилишда нималарни ҳисобга олишимиз керак
- 3) Ҳар бир кишига яшаш меъёри қанча
- 4) Маданий-маиший корхоналарининг аҳолига хизмат қилиш жиҳатидан бўлиниш тартибини айтиш
- 5) Ишлаб-чиқариш ховлилари хўжаликнинг нимасига боғлиқ
- 6) Ишлаб-чиқариш бинолари ва иншоотлари сизими, сони, тури қандай талабларга биноан аниқланади
- 7) Намунавий лойиҳалар нима учун керак

4 Мавзу: Аҳоли яшайдиган жойнинг майдонини ҳисоблаш

Режа:

- 1) Аҳоли яшаш ҳудуди майдонини ҳисоблаш
- 2) Аҳоли яшайдиган кварталлар, маданий-маиший хизмат кўрсатиш коммунал корхоналар майдонларини аниқлаш
- 3) Ишлаб-чиқариш корхоналари, умумий фойдаланиладиган кукаламзорлар ва спорт қурилмалари майдонларини аниқлаш

Таянч иборалар: аҳоли яшайдиган кварталлар, ҳар хил тоифадаги хўжаликлар сони, биноларнинг зичлиги

Тавсия этиладиган адабиётлар: 5,6,7,13,14,21,20

Қишлоқ хўжалик корхоналаридаги лойиҳа тузиладиган аҳоли пунктнинг эгаллайдиган майдони, аҳолининг таркибий қисми, лойиҳа тузиш учун вазифа қуриладиган бинолар ва иншоотлар руйхати, маданий-маиший хизмат кўрсатиш корхоналари, ишлаб чиқариш қурилишлари ва ободонлаштириш элементларига асосланади.

Аҳоли пунктнинг майдони яшайдиган ва ишлаб чиқариш ҳудудлари, ҳамда кучалар майдонларидан ташкил топади.

Ундан ташқари, аҳоли пунктида қурилишга яроқсиз ерлар (сув хавзалари, жарликлар ва х.к.), санитария химоя ҳудудлари, бошқа ташкилотлар участкалари жойлашиши мумкин.

Аҳоли яшайдиган ҳудуднинг умумий майдони формула билан аниқланади:

$$S_{\text{аях}} = (S_1 + S_2 + S_3) K_1;$$

$S_{\text{аях}}$ – аҳоли яшайдиган ҳудуднинг умумий майдони, га

S_1 – аҳоли яшайдиган кварталлар майдони, га

S_2 – маданий-маиший корхоналарнинг майдони, га

S_3 – умумий фойдаланиладиган кукаламзорлар ва спорт қурилмалари майдони, га

K_1 – кучаларни ҳисобга олиш коэффициенти ($K=1,15-1,20$)

Аҳоли яшайдиган кварталлар майдони қуйидаги формула буйича аникланади:

$$S_1 = a c_1 + b c_2 + v c_3 + \dots$$

a, b, v – ҳар хил тоифадаги хўжаликлар сони (колхозчилар, ишчилар, хизматчилар);

c_1, c_2, c_3 – ҳар хил тоифадаги оилаларга бериладиган томорка меъёри, га (0,04; 0,06; 0,08; 0,10; 0,12; 0,13; 0,15 га) кукаламзорлар ҳамда спорт қурилмалари майдони қуйидаги формула билан аникланади:

$$S_3 = H_a + H_b$$

H – аҳоли сони, киши

a – бир кишига тўғри келадиган кукаламзорлар майдони, 30-40 м^{кв}

b – бир кишига тўғри келадиган спорт қурилмаларининг майдони (2-3 м^{кв})

Ишлаб чиқариш ҳудуди майдони қуйидаги формула билан аникланади:

$$S_{ичх} = (S_{мтп} + S_{=x} + S_{оох} + \dots) K_2$$

бу ерда $S_{ичх}$ - ишлаб чиқариш ҳудуди майдони, га

$S_{мтп}$ - машина-трактор парки майдони, га

$S_{=x}$ - қурилиш ховлиси майдони, га

$S_{оох}$ – озик-овкат ховлиси майдони, га

K_2 – йўллар, йўлаклар, майдонларни ҳисобга олиш коэффициенти ($K_2 - 1,10 - 1,15$)

Ҳар бир ишлаб чиқариш ховлисининг майдони бинолар сонига, уларнинг ҳажмига ҳамда қурилиш шароитига боғлиқ булиб, қуйидаги формулалар билан аникланади:

$$S_{мтп} = \frac{\Pi \cdot 100}{q}$$

$S_{мтп}$ – бир ишлаб чиқариш ховлисининг майдони, га

Π – бинолар руйхатидаги қурилиш билан банд буладиган майдон, га

q – ҳар бир ишлаб чиқариш ховлиларидаги биноларнинг эгаллаган майдони, умумий майдонга нисбатан зичлиги, %

7-жадвал

Ишлаб чиқариш ховлиларидаги биноларнинг зичлиги, %

Ховлилар номлари	Қурилишнинг зичлиги
Машина-трактор парки	25-30
Қурилиш комплекси	15-20
Озик-овкат сақлайдиган комплекс	20-25
Корамол фермаси	50-55

Поселканинг умумий майдони қуйидаги формула ёрдамида аникланади:

$$S_{\text{поселка}} = S_{\text{аях}} + S_{\text{ичх}} + S_{\text{бош=а}} + \dots +$$

бунда $S_{\text{аях}}$ – аҳоли яшайдиган худуднинг умумий майдони, га
 $S_{\text{ичх}}$ - ишлаб чиқариш худудининг майдони, га
 $S_{\text{бош=а}}$ – бошқа ердан фойдаланувчилар майдони, га
 (корхоналар, муассасалар, сув хавзалари, санатория-химоя худудлари) ва ҳоказо.

Назорат учун саволлар:

- 1) Аҳоли яшаш худуди қандай ҳисобланади.
- 2) Кучаларни ҳисобга олиш коэффициентлари қанча бўлиши мумкин
- 3) Аҳоли яшайдиган кварталлар майдонини қандай ҳисоблаймиз
- 4) Ишлаб-чиқариш худуди майдони қандай формула билан ҳисоблаймиз
- 5) Хар бир ишлаб-чиқариш худудини қандай ҳисоблаб топамиз
- 6) Пасёлканинг умумий майдонини қандай ҳисоблаб топамиз
- 7) Ишлаб-чиқариш ховлиларидаги биноларнинг зинчилиги нималарга боглик

II – боб.

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДАГИ АҲОЛИ ЯШАЙДИГАН ЖОЙНИНГ АСОСИЙ КИСМЛАРИ ВА ЭЛЕМЕНТЛАРИНИ ЖОЙЛАШТИРИШ ШАРТЛАРИ.

5.Мавзу:Функционал худудларни жойлаштириш.

Режа:

- 1) Аҳоли пунктидаги функционал худудлар
- 2) Аҳоли яшайдиган ишлаб-чиқариш , ташки ва химоя худуди.
- 3) Функционал худудларни жойлаштиришдаги ва лойиҳасини тузишдаги асосий омиллар, ва меъёрлар

Таянч иборалар: санитария – химоя ва ташки худуд, функционал худуд, рельеф, Зарар-лилик тоифа-лари

Тавсия этиладиган адабиётлар: 5,6,7,13,14,21,20,

Аҳоли пункти майдони, асосан икки худудга – аҳоли яшайдиган ва ишлаб чиқариш худудларига бўлинади.

Ундан ташқари санитария – химоя ва ташки худудлари ҳам бўлиши мумкин. Бу худудларга «функционал худудлар» дейилади.

Функционал худуд деб, бирор мақсад учун фойдаланиладиган аҳоли пунктининг бир қисмига айтилади. Функционал худудлар бир жойда ёки алоҳида-алоҳида участкаларда жойлашиши мумкин.

Аҳоли яшайдиган худудда, аҳолининг томоркалари, уйлари ва хўжалик ширкатлари, маданий-маиший, коммунал корхоналари, кучалар, майдонлар, боғлар, истирохат боғлари, хиёбонлар, спорт иншоотлари ва бошқалар жойлашади.

Ишлаб чиқариш худудини, хўжаликдаги машина-трактор парки, озик-овқат саклайдиган, пахта тозалайдиган, саклайдиган, ипак куртини боқадиган ховлилар, корамол, куй, йилки, паррандалар ва бошқа фермалар, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлайдиган корхоналари ташкил қилади. Улар аҳоли яшайдиган худуддан 50-1500 м узоқликда, сув оқими, шамол йуналиши, рельефнинг куйи томонида жойлашади.

Аҳоли яшайдиган худуд билан ишлаб чиқариш худуди оралигидаги санитария масофалари 8-жадвалда келтирилган.

Аҳоли яшайдиган ҳудуд билан ишлаб чиқариш ховлилари
ва мажмуалари оралигидаги санитария масофалари

Зарарлилик тоифалари	Ховлилар ва мажмуалар номи	Аҳоли яшайдиган ҳудудгача бўлган масофа, м
I	500 т ошик бўлган захарли химикатлар омборлари	1500
II	400 мингдан ошик бўлган паррандачилик мажмуалари	1200
III	1200-2000 бош сигиргача бўлган сут-товар мажмуалари	500
	1000-5000 бошгача бўлган бурдокичилик мажмуалари	500
IV	1200 бош сигиргача бўлган сут мажмуалари	300
	100 тоннагача бўлган захарли химикатлар омборлари	300
V	Ветеринар пунктлари	200
	Минерал угитлар омборлари	200
VI	Биологик ёкилгидаги иссик пайкаллар ва парник-лар	100
VII	Машина-трактор мажмуалари	50
	Озик-овкат, қурилиш ховлилари	50

Санитария-химоя ҳудуди, аҳоли яшайдиган ҳудудни, ишлаб чиқариш ҳудуди ва серкатнов йўллар томонидан чиқадиган зарарли газлар, нохуш хидлар, чанг ва машиналар товушларидан химоя қилади ва улар оралигида жойлашади.

Ташки ҳудудга, ичимлик сувлари иншоотлари жойлашган, чиқинди сувлар, ахлат ташлайдиган жойлар, кабрстонлар ва ҳоказолар киради. Ташки ҳудуд аҳоли яшайдиган ҳудуддан камида 0,5-1,5 км узоқликда, сув оқимининг ва шамол йуналишининг куйи томонида жойлашади.

Қурилиш ҳудуди. Аҳоли яшайдиган ҳудудда бир қаватли, томоркали бир оилага, бир қаватли бирлаштирилиб қурилган томоркали икки оилага мулжалланган ва куп қаватли томоркасиз куп оилаларга мулжалланган уйлар қурилади. Бу уйлар қурилиш материаллари, қурилиш-муҳандислик иншоотларидан фойдаланиш усуллари жихатидан бир-биридан фарқ қилади. Шунинг учун ҳам уларга алоҳида майдонлар ажратилади. Қурилиш ҳудуди деб, уйларнинг қурилиш материаллари, қавати, тури ва муҳандислик иншоотларидан фойдаланиш усуллари бир хил бўлган яшаш майдонларининг жойлаштирилишига айтилади.

Куп қаватли уйлар марказий кучаларга, майдонлар атрофига жойлаштирилади. Қурилиш ҳудудларини жойлаштиришда ернинг рельефи, ер ости сувларининг чуқурлиги, тупрокнинг қаршилиги ҳисобга олинади.

Назорат учун саволлар:

- 1) Функционал ҳудуд деб нимага айтилади
- 2) Аҳоли яшайдиган ҳудуд

- 3) Ишлаб-чиқариш худуди
- 4) Санитария-химоя худуди
- 5) Ташки худуд
- 6) Қурилиш худуди
- 7) Функционал худудларга булинишининг асосий сабаблари

6 Мавзу:Жамоа майдонлари ва кучалар тармогини жойлаштириш, аҳоли яшайдиган жойнинг асосий қисмлари ва элементларини жойлаштириш шартлари.

Режа:

- 1) Аҳоли пункти лойиҳасининг асосий элементларини жойлаштириш шартлари.
- 2) Аҳоли пунктидаги асосий функционал қисмлари ва элементларини жойлаштиришдаги иқтисодий, санитария-гигиена, қурилиш ишларининг бажарилиши, меъморий, меъёрий талаблар
- 3) Жамоа майдонларининг асосий вазифаси ва уларни жойлаштириш
- 4) Кучалар тармоғи лойиҳасининг асосий ва таркибий қисми ва уларни жойлаштиришда рельефни таъсири

Таянч иборалар: Жамоа майдони, Кучалар тармоғи, асосий функционал қисмлар

Тавсия этиладиган адабиётлар: 5,6,7,13,14,21,20,21

Жамоа майдони аҳоли яшайдиган худуднинг бир қисми булиб, у ерга маъмурий, маданий-маиший хизмат кўрсатиш, савдо, умумий овқатланиш ва бошқа асосий жамоа бинолари жойлаштирилади. Бу бинолар жамоа майдонга ёки асосий кучалар буйлаб жойлаштирилади. Жамоа майдони аҳоли яшайдиган худуд ва меъморий композициясининг маркази ҳисобланади. Умуман, қишлоқ хўжалигидаги кичик аҳоли ширкатларида факат битта жамоа майдони булиши мумкин.

Кучалар тармоғи аҳоли пункти лойиҳасининг асосий меъморий таркиби ҳисобланади. Кучалар тармоғи, аҳоли яшайдиган худуд ичидаги ва ишлаб чиқариш худуди билан боғловчи асосий алоқа воситаси ҳисобланади.

Кучалар тармоғини жойлаштиришда аҳолининг бир-бирига ва ишлаб чиқаришга катнаши қулай булиши ҳисобга олинади. Тозалиқни саклаш ва транспортларнинг хавфсиз катнашини таъминлаш учун аҳоли пункти кучалари серкатнов йўллар билан бирлаштирилмайди. Кучаларни жойлаштиришда, ёмгир, қор сувларининг аҳоли пунктдан ташқарига чиқиб кетишини таъминлашда рельеф ҳисобга олинади.

Аҳоли яшайдиган жойнинг асосий қисмлари ва элементларини жойлаштириш шартлари.

Аҳоли пункти майдонини ташкил қилиш тушунчаси, шу майдонга лойиҳа элементларини – кучаларни, жамоа майдонларини, кварталларни, томорка участкаларини, аҳоли уйларини, жамоа биноларини, хўжаликнинг ишлаб чиқариш қурилишларини, хиёбонларни, истирохат боғлари ва ободонлаштириш (ичимлик сув ва чиқинди сув утказгич тармоқлари, электр, газ, телефон ва х.к.) элементлари, ҳамда бошқа муҳандислик иншоотларнинг жойлаштирилишини билдиради. Бунда аҳоли пунктнинг алоҳида майда участкалари, бино ва иншоотлар, кукаламзорлар ва хар-хил майда элементлари кварталлар ичида, майдонларда жойлашиши мумкин. Шунинг учун ҳам кучалар, майдонлар ва кварталлар аҳоли пункти лойиҳасининг асосий элементлари ҳисобланади.

Аҳоли пунктидаги асосий функционал кисмлар ва элементларни жойлаштиришда куйидаги иқтисодий, санитария-гигиена, қурилиш ишларининг бажарилиши, меъморий талаблар ҳисобга олинади:

- аҳоли пункти хўжаликнинг бошқа аҳоли пунктлари, экин майдонлари, махсулотларни қайта ишлаш корхоналари билан қулай боғланган булиши керак;
- ишлаб чиқариш ҳудудидаги ховлилар бир-бири билан доимо ишлаб чиқариш алоқасида булади ва хўжалик ерларидан оқилона фойдаланишга хизмат қилиниши ҳисобга олиниси керак;
- аҳоли пунктнинг келажакдаги кенгайиши ҳисобга олинади;
- қурилиш ва ободонлаштириш ишлари харажатлари меъёрий курсаткичлардан ошиб кетмаслиги керак;
- майдони деярли катта бўлган сув хавзалари, истирохат боғлари, аҳоли яшайдиган ҳудуднинг четроғида жойлаштирилгани маъқул булади. Чунки муҳандислик иншоотлари тармоғи чузилиб кетади.
- аҳоли пункти, темир йўл, серкатнов автомобил йўллари, жарликлар, катта каналларнинг факат бир томонида жойлашиши керак.
- лойиҳа тузишда, унинг композицияси чиройли булишига ва атроф-муҳит билан боғланганлигига алоҳида аҳамият берилади.

Назорат учун саволлар:

- 1) Жамоа майдолари ва уларни жойлаштириш
- 2) Кучалар тармоғи ва уларни жойлаштириш тартиби
- 3) Лойиҳанинг асосий элементларига нималар киради.
- 4) Аҳоли пунктида асосий функционал кисимлари ва элементларини жойлаштиришда қандай талаблар ҳисобга олинади
- 5) Аҳоли пунктида асосий функционал кисимлари ва элементларини жойлаштириш шартлари
- 6) Кучалар тармоғи жойлаштиришда рельефни таъсири

III-боб. АҲОЛИ ЯШАЙДИГАН ЖОЙ ЛОЙИҲАСИНИНГ КОМПОЗИЦИЯСИ.

7 Мавзу: Лойиҳанинг меъморий композицияси, қуроллари ва Табиий шароитнинг лойиҳа композициясидаги аҳамияти

Режа:

- 1) Лойиҳанинг меъморий композициясининг асосий компонентлари.
- 2) Композициянинг асосий қуроллари
- 3) Композициянинг асосий қуролларини лойиҳалашда қўллаш
- 4) Жой табиий шароитининг лойиҳа таркибини ташкил қилишдаги аҳамияти
- 5) Лойиҳанинг меъморий композициясини яратиш, тузиш усуллари
- 6) Лойиҳа меъморий ечимларида албатта киши таъсуротининг ўсиш тушунчасидан фойдаланиш

Таянч иборалар: Композиция, асосий компонентлар, умумийлик иттифоқлиқ пропорционаллик ритм, миқёслик

Тавсия этиладиган адабиётлар: 5,13,21,20,21

Композиция сузи лотин тилидан олинган булиб, аҳоли яшайдиган жойдаги курилишлар, иншоотлар (ер майдони билан) маълум бир табиий шароитда талаб килинган максадга хизмат қилиши учун шароит яратиш билан бирга, бир-бирини тулдириб, бир-бири билан боғланган ҳолда мажмуанинг кўриниши чиройли, таъсири ва бир бутун организм килиб жойлаштириш маъносини англатади.

Лойиҳанинг меъморий композициясининг асосий компонентлари – кучалар, марказий ва бошқа майдонлар, аҳоли уйлари, жамоа бинолари ва улар учун ажратилган ер майдонлари, кукаламзорлар, ободонлаштириш ва бошқа иншоотлар ишлаб чиқариш мажмуалари, сув хавзалари, шу жойдаги ва атрофдаги ландшафтлар ҳисобланади.

Асосий композициянинг қуролига умумийлик итоатлик пропорционаллик ритм, миқёслик ва бошқалар киради.

Умумийлик композициянинг асосий қонуни ва мажбурий шароити ҳисобланади. Куйилган максадга эришиш учун ҳамма компонентларни бирлаштириб, маъноси, жойлашиши, кўриниши жихатидан бир бутунликни ташкил қилиш талаб килинади. Яъни шундай лойиҳа тузилсинки, унинг композициясига бирорта элемент кушиб ёки бирортасини олиб ташлаб ҳам булмасин.

Итоатлик мураккаб умумийлик булиб, лойиҳа композициясининг ва унга итоат киладиган компонентларини аниқлаш ва уларни жойлаштириш натижасида органик яхлитликка эришиш демакдир.

Масалан, марказий майдонга жойлашган асосий куп қаватли бино ёнида кичик бинолар жойлашганда улар асосий бинога итоат килиб маълум бир композицияни ташкил килади.

Композициянинг бир бутунлигига эришишда унинг асосий элементига маъкул ва мос келишлик компонентларидан фойдаланилади. Чунки ҳар қандай композиция асосий ва унга итоат киладиган ва уни тулдириб турадиган компонентлардан иборат булади.

Лойиҳанинг меъморий композициясини яратишда, масалан, иморатлар билан қурилган марказий кучалар, жамоа майдонига жойлашган асосий қурилишлар, сув хавзалари, истирохат боғлари ва уларнинг табиий шароитига мос келиши ҳисобга олинади.

Пропорция. Лойиҳадаги меъморий композициянинг яна бир компоненти пропорция ҳисобланади. Бунда компонентларнинг катта-кичиклиги, эни, узунлиги, баландлиги, марказий майдоннинг эгаллаган ер майдони, энининг узунлиги нисбати ва натижаларидан чиройли булиши ва ҳоказолар ҳисобга олинади.

Миқёслик. Лойиҳа композициясининг асосий қуролларидан бири миқёслик ҳисобланади. Компонентларнинг бир-бирига мос келишини миқёс ёрдамида солиштирилади.

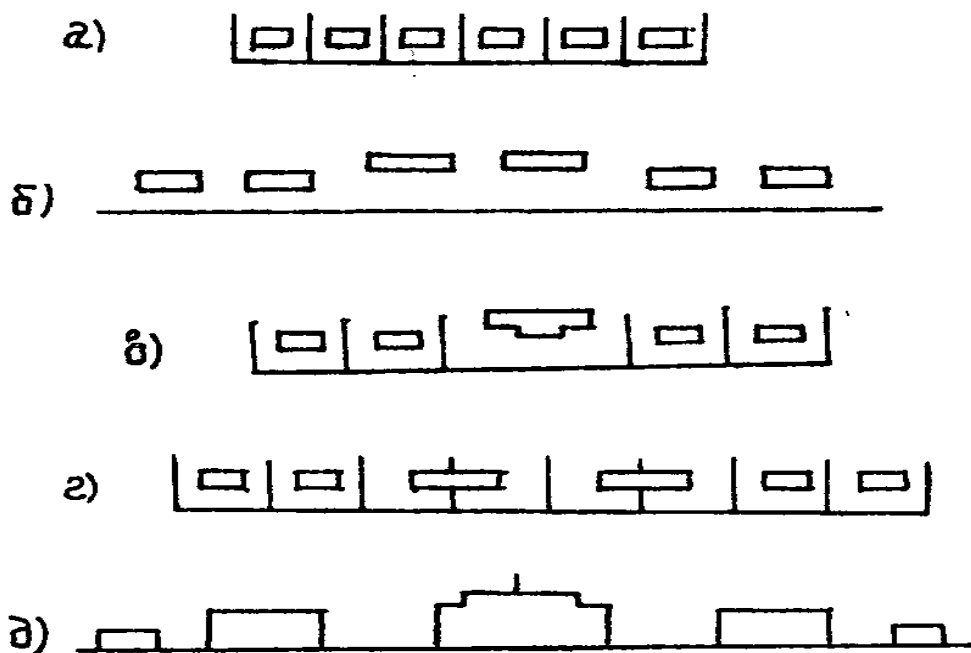
Масалан, марказий майдонда асосий бинолар қошида жойлашган бошқа иншоотлар миқёсли ёки миқёсиз булишидан қатъий назар, барибир ҳаммаси киши гавдаси билан солиштирилади. Лекин яратилган меъморий композиция куйилган талабларга тулик жавоб бериши энг асосий масала шу жойга келган кишилар, узларини қулай ва яхши хис қилишларини таъминлаш керак.

Ритм ва метр. Композициянинг яна бир қуроли ритм ва метр ҳисобланади. У улчамларнинг, ходисаларнинг, элементларнинг ёки шаклларнинг қонуний равишда бирдан сунг бирининг такрорланишини билдиради.

Оддий метрлик тартиби, бир хил элементларнинг тенг масофаларда такрорланиб жойланишини англатади. Оддий метрлик каторидан мураккаб метрлик каторлар ташкил қилиш мумкин.

Ритм тушунчаси шаклларнинг улар орасидаги масофаларнинг меъёри талабларга асосан узгаришни билдиради.

Улар сонлар улчамларининг усиб ёки камайиб бориши лойиҳа композициясига катта таъсир кўрсатади. Масалан, кучалар ёнидаги бир хил лойиҳада, баландликда ва бир хил рангда қурилган уйлар, кишилар диккатини, таассуротини чарчатади. Шунинг учун ҳар хил лойиҳадаги ҳар биноларни жойлаштириш билан ритм узгартирилади (1-расм).

1-расм. Кучаларга биноларни жойлаштириш усуллари: а-биноларнинг оддий метр катори; б-киска метр каторининг такрорланиши; в-қурилишларнинг оддий метр катори оралиги; г-уйлар оралигидаги ритмнинг такрорланиши; д-жамоа бинолари атрофида қурилишлар ритмининг такрорланиши.

Композициянинг меъморий қуролига симметрик ва асимметрик яъни қурилишларнинг қуёш нурига нисбатан жойлашиши, ёругликни, рангларни ва бошқа омилларни ҳисобга олиш киради. Айрим ҳолларда биноларни бир-бирига симметрик ёки асимметрик ҳолда қуриш талаб қилинади. Умуман композициянинг ҳамма қуролларидан ижодий ва аниқ бир мақсадга мувофиқ равишда фойдаланиш, аҳоли яшайдиган жойлар чиройли бўлишига ёрдам беради.

Табиий шароитнинг лойиҳа композициясидаги аҳамияти.

Жойнинг табиий шароити (рельеф, мавжуд қул, дарё, қукаламзор ва бошқалар) лойиҳа таркибини ташкил қилишда катта аҳамиятга эга. Чунки аҳоли пункти лойиҳасини тузишда, унинг композициясини қуришда жойнинг табиий шароити албатта ҳисобга олинади. Текис лойиҳанинг тўғри чизикли, мураккаб рельеф, рельеф эса эркин ёки аралаш тизимини белгилайди.

Лойиҳа табиий шароитни ҳисобга олган ҳолда тузилса, узига хос такрорланмайдиган тўғри ечимга эга бўлади.

Марказий майдонни, кучаларни, кварталларни, истирохат боғларини, хиёбонларни, бассейнларни ва лойиҳанинг бошқа элементларини тўғри жойлаштириш учун асос булади.

Аҳоли пункти учун марказий майдоннинг меъморий композицияси катта аҳамиятга эга, чунки бу жойда жамоа бинолари, кичик архитектура шакллари, марказий кучалар буйлаб, куп қаватли аҳоли уйлари жамоа бинолари қурилиб, узга хос қурилиш маданиятини кўрсатади ва кишиларнинг руhini, кайфиятини кутаради, маданий озик беради.

Лойиҳанинг меъморий композициясини яратиш, тузиш усуллари хилма-хил булиб, умумий бир хил «рецерт» булиши мумкин эмас. Лойиҳа тузишда жойнинг табиий шароитини, қуйилган шарт ва талабларини ҳисобга олганда, шу аҳоли пунктининг меъморий композицияси ҳосил булади.

Масалан, аҳоли пункти канал, дарё кул, сув омбори киргогида кир-адир ва текисликда жойлашганда узига хос меъморий ечимлари пайдо булади. Яхши натижали меъморий ечимларига эришиш усуллари қуйидагилар:

1) Кучалардан, хашаматли жамоа бинолари, тоғлар, боғлар ва ҳар хил хайкаллар қурилиб турсин:

2) Аҳоли пунктининг энг кузга қуринадиган жойига баланд, ҳажми катта бино жойлаштирилади.

3) Лойиҳа меъморий ечимларида албатта киши таассуротининг ўсиши тушунчасидан фойдаланиш зарур булади

Масалан, аҳоли пунктига киришда кичик майдончалар, бир қаватли уйлар жойлаштирилиб, унга яқинлашган сари, икки қаватли, ундан сунг уч қаватли уйлар, жамоа бинолари ва ниҳоят марказий майдон мажмуаси қурилиб туришига эришиш керак.

4) Аҳоли уйлари, жамоа бинолари олдида гуллар, кукаламзорларни ташкил қилиш кузда тутилади.

Назорат учун саволлар:

- 1) Лойиҳанинг меъморий композициясининг асосий компонентларига нималар киради
- 2) Асосий композициянинг қуролларини айтинг.
- 3) Меъморий композициясининг умумийлик қуролини тушинтириб беринг
- 4) Меъморий композициясининг итоатлик қуролини тушинтириб беринг
- 5) Меъморий композициясининг пропорционаллик қуролини тушинтириб беринг
- 6) Меъморий композициясининг ритм ва метр қуролини тушинтириб беринг
- 7) Меъморий композициясининг миқёслик қуролини тушинтириб беринг
- 8) Меъморий композициясининг симметрик ва асимметрик қуролини тушинтириб беринг
- 9) Табиий шароитнинг лойиҳа таркибини ташкил қилишдаги аҳамияти
- 10) Лойиҳада табиий шароитни нима учун ҳисобга олиш керак
- 11) Яхши натижали меъморий ечимларга эришиш усуллари айтинг

IV-БОБ. АҲОЛИ ЯШАЙДИГАН ЖОЙЛАРДАГИ КУЧАЛАР ВА МАЙДОНЛАР.

8. Мавзу: Кучалар тизими ва кучалар тоифалари.

Режа:

- 1) Кучалар лойиҳанинг техник ва композиция асоси, кучалар ички катнов тизими
- 2) Геометрик тўғри шаклдаги кучалар, эркин ландшафтли кучалар, аралаш кучалар тизими
- 3) Тур, шахмат, нур, айлана ва диагонал шакиллардаги кучалар
- 4) Кучалар тоифалари
- 5) Посёлка кучаларини булиниши

Таянч иборалар: куча, кизил чизиги, тур, шахмат, адир

Тавсия этиладиган адабиётлар: 5,6,13,14,21,20,21

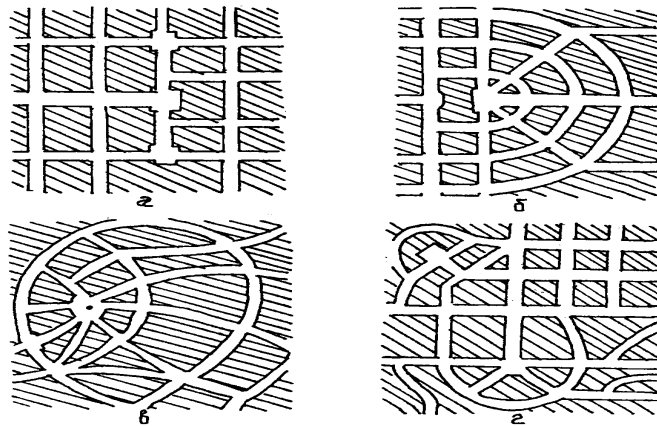
Аҳоли яшайдиган жойлардаги кучалар деб, кварталларнинг кизил чизиги билан чегараланган узунасига жойлашган майдонига айтилади. Кучалар лойиҳанинг техник композиция асоси ҳисобланади. Кучалар транспорт ва пиёдаларнинг катновини таъминлаш, муҳандислик иншоотлари ва яшил дарахтлар жойлаштириш учун хизмат килади. Аҳоли яшайдиган жойлардаги кучалар ва йўллар, ташки майдонлар, автомобиль йўллари билан қулай алокани таъминловчи катнов тизими ҳисобланади. Катта қишлоқлар, посёлкалар лойиҳасида кучалар маълум бир ички катнов тизимини ташкил килади.

Лойиҳада кучалар тармоғи тизими уч хил булади:

1. Геометрик тўғри шаклдаги кучалар
2. Эркин ландшафли кучалар
3. Аралаш кучалар тизими

Кучаларнинг тўғри геометрик тизими, бир чизик буйлаб, тўғри бурчак (тур, шахмат), нур, нур-айлана ва диагонал шаклларида жойлашади. Бир чизик лента буйлаб жойлашадиган кучалар тизими аҳоли пункти йўл канал ёки арик буйлаб жойлашганда учрайди. Кучаларнинг бундай жойланишининг салбий томони шундан иборатки, аҳоли пункти майдони чузилиб кетади. Маданий-маиший хизмат кўрсатиш корхоналари таркок ҳолда ва аҳолидан узоқда жойлашади. Йўл, канал, ариklar буйлаб қурилган йўлардаги аҳоли кунгилсиз ва кия булишидан доимо хавфсирайди. Инженерлик иншоотларининг қуриш ва фойдаланиш харажатлари купаяди. Лойиҳанинг архитектура композицияси ёмонлашади. Тўғри геометрик – тур шаклидаги кучалар тизими текис жойларда кулланилади. Кучаларнинг бундай жойланиши кварталларни, томоркларни жойлаштиришда ва уларни уз жойтга қуришда осон ва қулай булади. Лекин зерикарли, бир хил ва содда кварталлар ҳосил булади. Бундай ҳолларда ҳар хил архитектура композицияларини кулаб чиройли, аҳоли учун қулай бир бутун кучалар тизимини яратиш керак булади.

Нур, нур – айлана шаклидаги кучалар тизимини шароит такозо қилгандагина ёки катта қишлоқларни, шахзарларни қайта қуришдагина кулланилади. Посёлка майдони каналлар, катта йўлларнинг эгри жойида жойлашганда у ерда ҳар хил лойиҳалаш усулларини қўллаш мумкин бўлгандагина ишлатилади. Посёлка майдонининг бир томони, баланд паст (адир) бир томони текислик билан уланиб кетган ҳолда ва қишлоқларни қайта қуришда кучаларнинг аралаш тизими кулланилади. Посёлканинг текис майдонига тўғри геометрик шаклдаги кучалар кулланилса, баланд-паст бўлган майдонига эркин кучалар жойлаштирилади ва улар узаро узвий боғланган, катнов алоқаси қулай булиши керак.

2-расм. Кучалар тармоғи тизими. а-тўғри бурчакли (тур, шахмат); б-айлана, нур; в-эркин ландшафтли; г-аралаш.

Кучалар тоифалари

Аҳоли яшайдиган ҳудуддаги транспорт алоқаси тармоғи узларнинг хизмати жихатидан қуйидагиларга бўлинади:

- посёлкага борадиган йўл
- посёлка кучалари
- тор кучалар
- пиёдалар кучаси

Посёлка кучалари 5 хил булади:

- йўлдан посёлкага кирадиган асосий йўл исобланади ва тўғри марказий майдога олиб келади. Бу кучалар кенг, уртасида гуллар, дарахтлар экилган булиб, бурилишлари булмаслиги керак;
- асосий кучалар, эни 20-30 м;
- аҳоли яшайдиган жойдаги кучалар, эни 12-25 м;
- аҳоли яшайдиган ҳудуд билан ишлаб чиқариш ҳудудини булиб турадиган кучалар, эни 12-25 м;
- хўжалик ховлиларига хизмат киладиган ва уларни ташки йўллар билан бегловчи тор кучалар. Эни 8-12 м.

Асосий кучалар, ҳамма квартал кучаларидан чиккан аҳолини асосий куча билан марказий майдонга келишини таъминлайди. Кучалар кварталлар билан чегараланиб уларни ташкил килади.

Назорат учун саволлар:

- 1) Аҳоли яшайдиган жойлардаги кучалар деганда нимани тушунасиз
- 2) Кучалардан нима максатда фойдаланамиз
- 3) Кучаларни лойиҳалашда қандай усуллардан фойдаланамиз
- 6) Қандай ҳолларда Геомметрик тўғри шакилдаги кучаларни лойиҳалаймиз,
- 7) Қандай ҳолларда эркин ландшафтли кучаларни лойиҳалаймиз нур, айлана ва диогнал шакиллардаги кучалар
- 8) Қандай ҳолларда аралаш кучалар тизими лойиҳалаймиз
- 9) Тур ва шахмат шаклидаги кучаларни лойиҳалаш тартиби.

9. Мавзу: Кучаларни лойиҳалаш.

Режа:

- 1) Кучаларни шамол йуналишига, экваторига нисбатан, рельефини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш

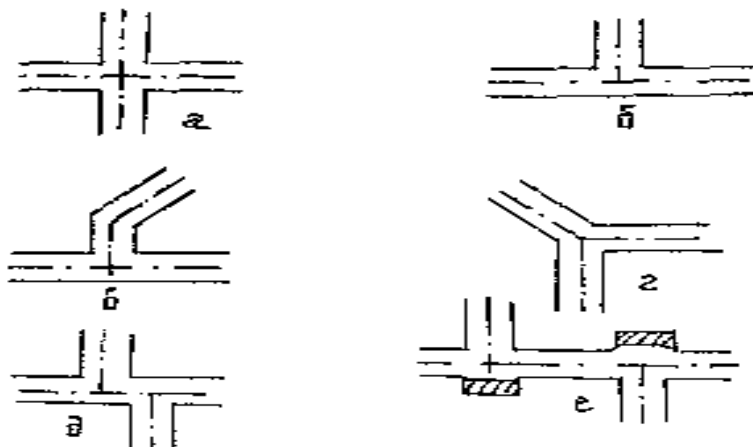
- 2) Кучаларни кесишиши
- 3) Чоррахаларда хавсизлик тадбирлари ва хавфсизлик ромби
- 4) Кучаларга нисбатан биноларни жойлаштириш усуллари

Таянч иборалар: реакция масофаси, Чорраха уртасига бульвар, чоррахадаги ховфсизлик ромби, кювет

Тавсия этиладиган адабиётлар: 6,7,34,21

Кварталларга жойлашган йўлларга ва маданий-маиший биноларга ёруглик киш фаслид куёш нури тушишини таъминлаш учун кучаларни Урта Осиё шароитида экваторга параллел жойлаштирилади. Ёзнинг иссик кунлари кучаларга соя тушишни, салкин булишини таъминлаш учун дарахтлар утказилади, ховузлар жойлаштирилади. Шамоли кучли жойларда кучаларни шамол йуналишига перпендикуляр, агар посёлка майдони шамол тегмайдиган жойга жойлашса шамол йуналишига параллел жойлаштирилади.

Лойиҳалашда кучаларнинг у ёки бу тизимини қўллашда рельеф катта аҳамиятга эга булади. Кор, ёмгир ва ҳоказо сувларини ташқарига чиқариш учун кучаларнинг буйлама нишаблиги 0,5% кам булмаслиги, транспорт катнови учун 7%, тор кучаларда эса 8%, пиёдалар юрадиган ва велосипед йўллари 6% дан ошмаслиги керак. Пиёдалар юрадиган йўллардаги нишаблик 8% ошса 2-3 зинапоя курилади. Кучаларни рухсат этилган нишабликда лойиҳаланилиши уларнинг йуналишини аниқлаш деб юритилади. Қишлоқ хўжалигидаги аҳоли яшайдиган жойларда кучаларнинг бир хил баландликдаги кесишиши кузда тутилади. Лойиҳалашда кучалар тўғри бурчак билан кесишишганда оддий чорраха хосил булади. Агар кучалар уткир бурчак билан кесишса уларни тўғри бурчак билан кесиштириш лозим ёки икки куча тўғри бурчак билан кесишсаю, лекин уларнинг уклари бир бирига тўғри келмай силжиб тушса, (3-расм) бундай шароитда чоррахадаги кучалар уки бир бирига тўғри келишини таъинлаш керак ёки 40-50 м узокрокда учраштирилади.

3-расм. Кучаларнинг кесишуви. а-тулик б- Т шаклида; в-чорракдаги уткир бурчакни тўғрилаш; г- уч куча кесишгандаги чорраха; чоррахадаги кучалар уки бир-бирига тўғри келмаган ҳолда (нотўғри); е-тўғри.

Кучаларда транспортнинг катнови куп булмайди. Лекин кутилмаган ҳолларда юкори тезликда келаётган транспортларнинг биркбири билан тукнашувининг олдини олиш учун лойиҳада қуйидаги тадбирлар кулланилади:

1. Чорраха уртасига бульвар шаклида тусик қуйилади ва у ерга гуллар экилади. Бу жойдан транспорт айланиб утади, тезлиги камайди (4 расм);

2. Транспорт хайдовчиси чоррахага яқинлашганда бошқа кучадан келаётган транспортни қуриши билан тезликни камайтириши ва тухташ чораларини қуриш керак. Буни транспорт хайдовчисининг тусикни қуриш масофаси дейилади.

$$P = P_1 K P_2 K P_3$$

Бу ерда P – транспорт хайдовчисининг тусикни қуриш масофаси, м;

P₁ – реакция масофаси, тажрибали хайдовчи учун 1 секунд керак булади. Агар автомашина соатига 60 км тезликда келаётган булса 16 м масофани босиб утади;

P_2 – транспортни тухтатиш масофаси булиб, транспортнинг турига, маркасига, йўл копламасига, буйлама нишаблигига боғлиқ;

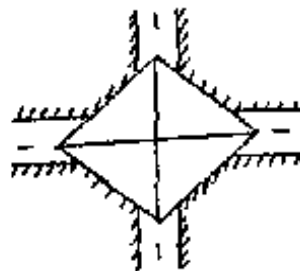
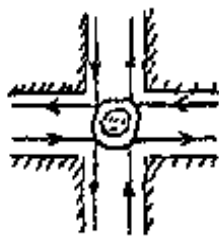
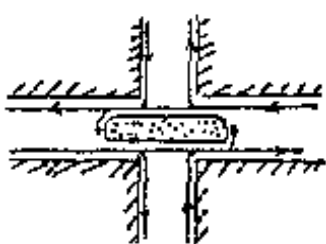
P_3 – транспорт тухтагандан сунг тусикгача бўлган масофа, уларнинг тезлигига боғлиқ 5-10 м гача булиши мумкин.

Хайдовчи чоррахага яқинлашгандан сунг ва чап томонидаги тусикларни қуриши керак. Шунинг учун кучалардаги қабул қилинган транспорт тезлиги буйича ён томонларидаги тусикларни қуриш масофалари (P) аниқланади. Кучалар уқининг кесишган жойидан бошлаб, шу кучалар буйлаб, қуриш масофалари қуйилади ва белгиланган АВСД (5 расм) нукталарни ромби шаклида бирлаштирилади. Буни хавфсизликромби деб аталади ва бу жойга бино ва иншоотлар қурилмайди, тусикларни қуришга халакт берадиган дарахтлар экилмайди.

Хайдовчининг олдинги томонни қуришига, йўлларнинг нотекис – пастлик ва баландликлардан утганлиги ҳам халакт беради. Бундай тусикларни бартараф қилиш учун, йўл қуришда горизонтал ва вертикал эгрилар қулланилади. сирганчик йўлларда формула билан ҳисобланган, ҳар хил тезликдаги қуриш масофалари қуйидагича булади:

Катнов тезлиги, км соат	Қуриш масофаси, м
15	15
30	40
40	50
60	80

Чоррахадаги қуриш бинолар, иншоотлар ва қуришга халакит берадиган дарахтлар экилмайди (5 чизма).

4-расм. Чоррахада транспорт катновини ташкил қилиш.

5-чоррахадаги ховфсизлик ромби .

Куча элементлари уларнинг тоифаларига боғлиқ булади. Аҳоли пунктига кириш кучасининг уртасида эни 4-6 м бўлган бульвар жойлаштирилиб, унинг икки томонидан кучанинг транспорт катнайдиған, ундан кейин арикча – кювет ва пиёдалар катнайдиған қисмлари жойлаштирилади (6,7,8 расмлар).

Арикчанинг икки томонига икки қотор дарахтлар экилади.

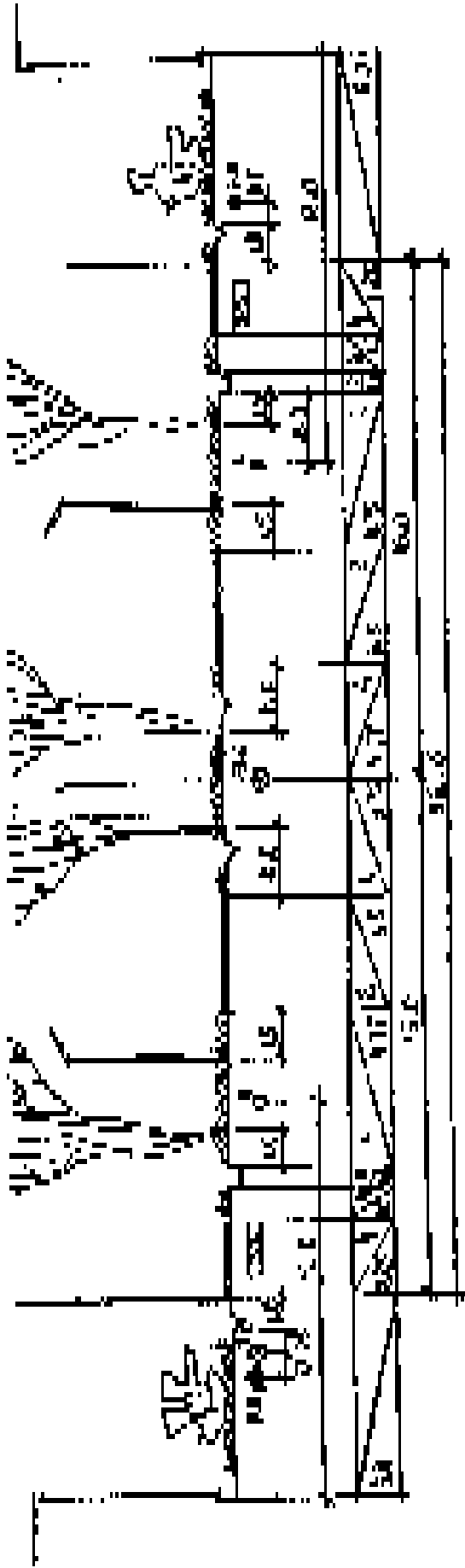
Марказий майдондан утадиған асосий кучаларда, кириш кучасидаги ҳамма элементлар сақланиб қолинади. Фақат бульварлар булмаслиги мумкин. Кварталларга хизмат қиладиган кучаларда транспорт кам катнайди. Шунинг учун ҳам унинг пиёдалар катнайдиған қисми булмаслиги мумкин.

Куча элементларининг эни 9 – жадвалда келтирилган.

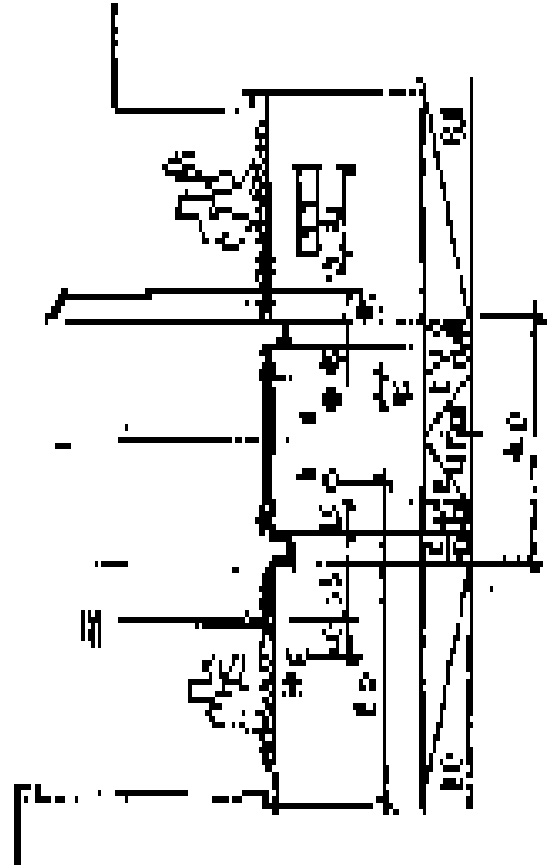
9 жадвал.

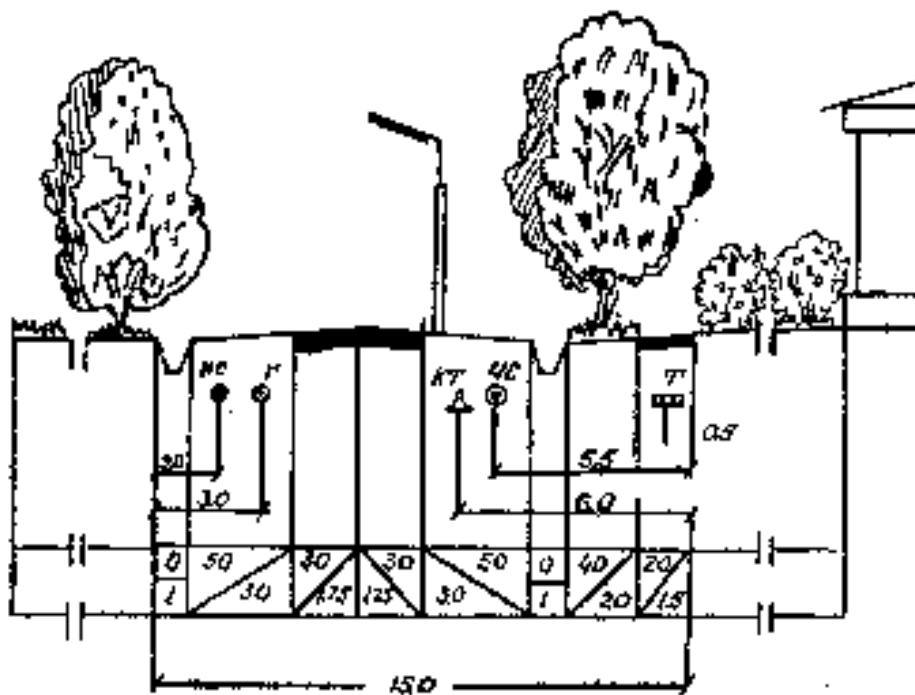
Куча элементларининг эни.

Куча элементлари	Эни, м	Эслатма
Кучанинг транспорт катнайдиған қисми	6-12	Бир қатор учун 3 м ҳисобида
Арикча (кювет)	1-2	
Газон бир қатор дарахти билан	2	
Газон икки қатор дарахти билан	5	
Кучанинг пиёдалар катнайдиған қисми	1,5-3,0	Бир қатор учун 0,75 м ҳисобидан
Квартал чегарасидан бошлаб электр, телефон ва бошқалар учун майдон	0,5-1,0	Столбалар қуйиш учун

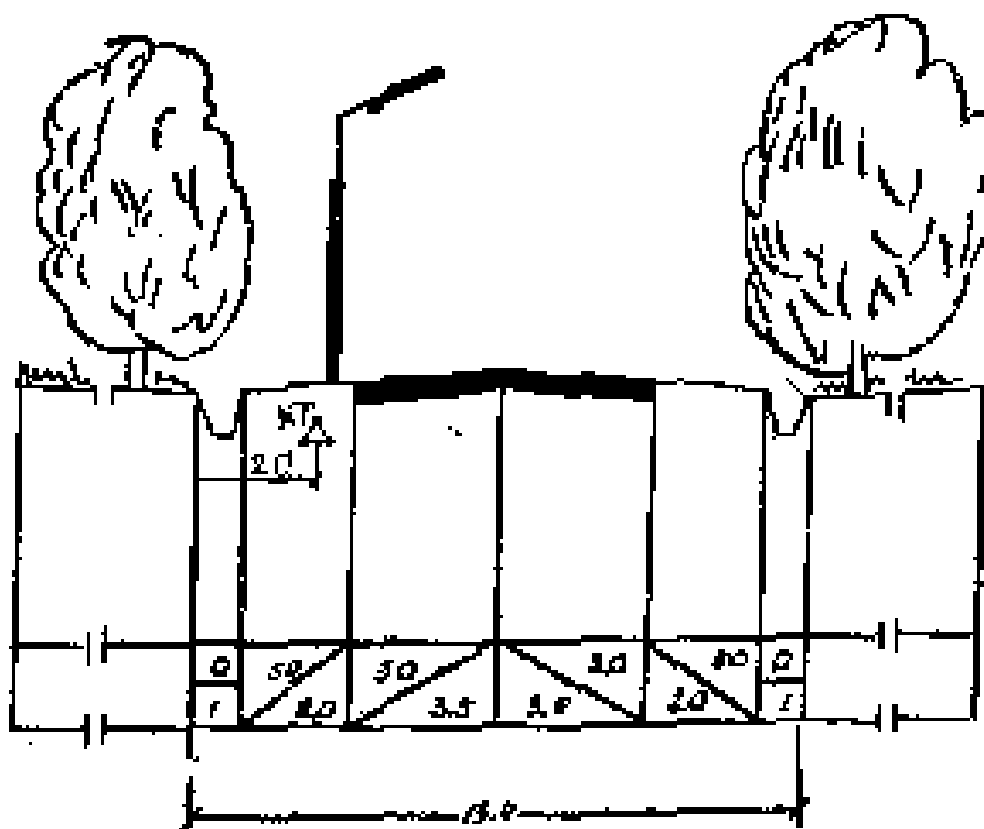

1-1

7-расм. Кучанинг кундаланг профели.

8-расм. Кучанинг кундаланг профели

Назарот учун саволлар:

- 1) Кучаларни лойиҳалашда шамол йуналиши нима учун ҳисобга олинади.
- 2) Кучаларни лойиҳалашда рельефни таъсири
- 3) Кучаларни кесишуви хақида маълумот беринг
- 4) Чорраҳаларда хавсизлик тадбирларини айтинг

- 5) Чоррахадаги хавфсизлик ромби тўғрисида маълумот беринг
- 6) Кучаларга нисбатан биноларни жойлаштириш усуллари
- 7) Хайдовчининг тусикни куриш масофасини ташкил этилиши

10. Мавзу: Майдонлар ва уларга жамоа биноларини жойлаштириш.

Режа:

- 1) Жамоа майдонлари турлари, шакиллари ва улчамлари
- 2) Жамоа майдонларини кучалар билан боғлаш
- 3) Жамоа майдонига биноларни жойлаштириш ва архитектура ансамбили

Таянч иборалар: архитектура ансамбли, ландшафтли, жамоа майдони, Транспорт майдони

Тавсия этиладиган адабиётлар: 6,10,34,20,21

Майдон деб бирорта аниқ мақсад, учун фойдаланадиган кучаларнинг кенгайтирилган жойига айтилади.

Майдонлар уз хизматига кура туртга булади:

1. Жамоа (марказий) майдони – аҳоли яшайдиган жойнинг нисбатан марказида, жамоа бинолари жойлашадиган ва байрамлар, сайиллар, мажлислар, кургазмалар утказиш учун фойдаланиладиган жой.

2. Транспорт майдони – асосий чорраҳаларда транспорт харакатини ташкил қилиш учун хизмат қилади.

3. Вокзал, театр, клуб ва х.к олдидаги транспортларнинг харакатини ташкил қилиш майдони.

4. Савдо майдони – бозорлар, ярмаркалар, савдо марказлари олдида жойлашади, марказий майдон учун ажратилган ер микдори аҳоли яшайдиган жойларнинг катта – кичиклигига боғлиқ бўлиб, 10 – жадвалда келтирилган меъёрлар билан аниқланади.

10 жадвал

Жамоа майдони учун ажратиладиган ер майдони

Поселкада ги аҳоли сони	Бир киши учун жамоа майдони меъери, м кв	Жамоа майдони учун ажратиладига н ер, га	Поселка майдони, га	Жамоа майдони учун ажратиладиган ер, га
500	5-10	0,25-0,30	25 гектргача	0,20-0,30
1000	3-5	0,30-0,50	25-50	0,30-0,50
2000	2-3	0,40-0,60	50-75	0,50-0,60
3000	1,75-2,0	0,50-0,60	75-100	0,60-0,70
4000	1,50-1,75	0,60-0,70	100-150	0,70-1,00
5000	1,25-1,50	0,60-0,75	150-200	1,00-1,20
10000	1,0-1,25	1,00-1,25	200 дан куп	1,20 ва ундан куп

Майдонлар кучалар билан боғлиқ булади. Асосий кириш кучасининг уқи марказий майдоннинг уртасидаги бинога, хайкалга қаратилган бўлиб, шу ерда тугайди. Бошқа кучаларнинг бир томони майдонга тегиб утади. Кучалар марказий майдон билан боғланганда қуйидаги шартлар бажарилиши керак:

1. Майдн билан кучаларни боғлашда, кучаларни лойиҳалаш тизими ҳисобга олинади.

2. Майдонга чиқадиган кучалар сони 3-5 тадан ошмасин;

3. Майдонга чиккан кучаларнинг жами эни, майдон периметрининг ярмисидан кам булиши керак;

4. Майдондан утиб кетадиган кучалар майдон четига тегиб утади ва ундан куришиб туради;

5. Кучалар майдондан утганда, уни булмаслиги керак;

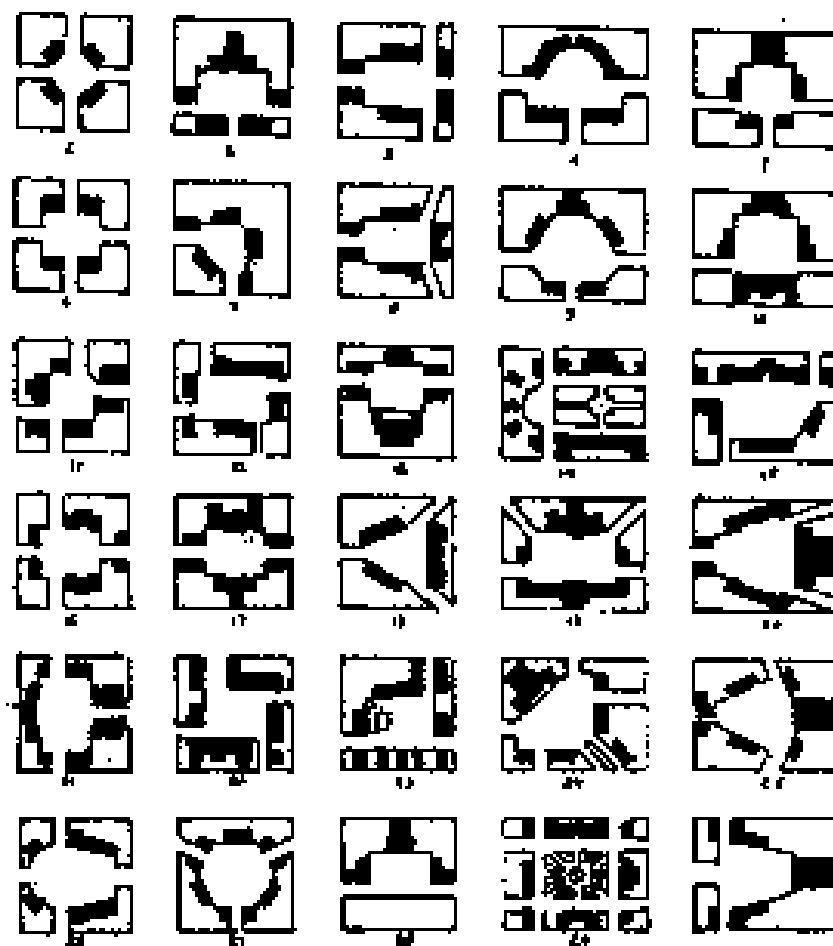
6. Марказий кириш кучаси уки, майдондаги асосий бино, хайкал, манумент укига тўғри келиши керак;

7. Кучалар, майдондан утганда, унинг транспортлар юрадиган кисми аник кўрсатилади;

Майдонлар шакли жойнинг рельефига, куриладиган объектларнинг шаклига ва кучалар билан богланишига караб хар – хил булиши мумкин. Майдоннинг эни узунлигига нисбатан 1:1, 1:2, 1:3, булиб, улардан энг яхшиси 1:1, 6 ҳисобланади.

Марказий майдондаги бино ва иншоатларни кизил чизикка жойлаштирилади. Майдонга бир хил баландликда, ҳамда ва улар бир хил масофада жойлашилса буни оддий усулда жойлаштириш дейилади.

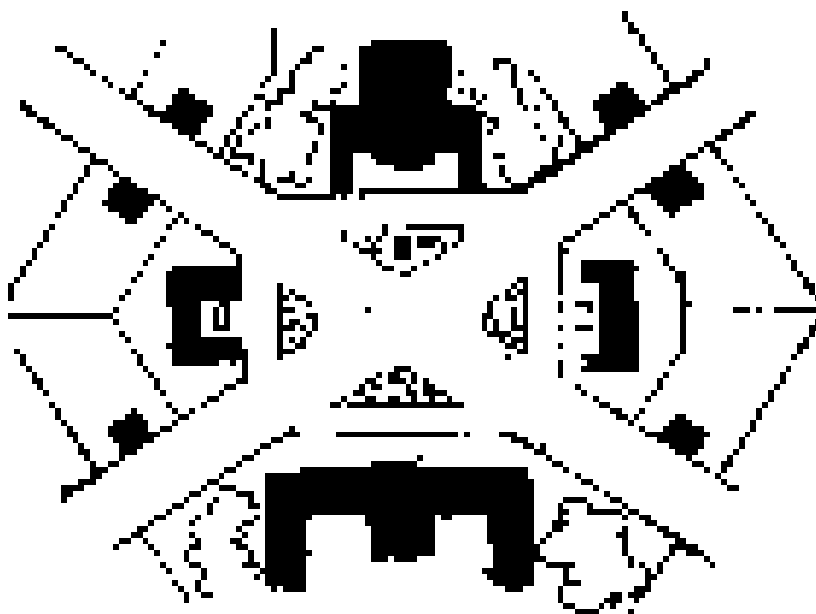
Агар майдоннинг энг яхши куринадиган жойга – марказига баланд, катта, хашаматли бино жойлаштирилсаю, унинг атрофига унга «итоат» киладиган бинолар, иншоатлар жойлаштирилса буни фаол усулда жойлаштириш дейилади.

9-расм. Кучалар кесишган жойда марказий майдонни ташкил қилиш ва уларга биноларни жойлаштириш усуллари.

Майдоннинг ҳамма томонидан бинолар, иншоатлар курилган булса ёпик агар бир томони кул, ховуз, ландшафтли жойларга каратилган булса очик майдон

дейлади. Марказий майдонга шу жойнинг талабига жавоб берадиган иншоотлар – клуб, маъмурий бино, савдо маркази, ошхона, чойхона каби бинолар курилади. Марказий майдонга иншоотлар жойлаштирилганда унинг меъморий композициясига аҳамият берилади. Майдонга жойлаштирилган бинолар, иншоотлар ва бошқа элементлари бир-бири билан уйғунлашиб, бир-бирини тулдириб, узига хос меъморий ансамблни ташкил қилади, яъни бу ерга ҳеч қандай элементни қушиб ҳам ёки бирорта элементни олиб ташлаб ҳам бўлмасин.

Марказий майдонни ташкил қилишда меъморий композиция қуролларидан тулик фойдаланилди (10, 11, 12 – расмлар).

10-расм. Епик марказий майдон.

11-расм. Марказий майдонга биноларни жойлаштириш усуллари.

12-расм. Марказий майдонга жамоа биноларнини жойлаштириш.

Назорат учун саволлар:

- 1) Жамоа майдони нима учун лойиҳаланади
- 2) Транспорт майдони лойиҳада нима учун керак
- 3) Савдо майдонини лойиҳалаш
- 4) Кучалар билан марказий майдон билан боғлиқлиги
- 5) Майдонларнинг шакиллари ва улчамлар
- 6) Жамоа майдонига биноларни жойлаштириш
- 7) Жамоа майдонларининг турларини айтинг

V боб. АҲОЛИ ЯШАЙДИГАН ХУДУДНИ ЛОЙИҲАЛАШ

11. Мавзу: Аҳоли яшайдиган ҳудуд таркиби

Режа:

- 1) Аҳоли яшайдиган ҳудуддаги уй-жой жамоа корхоналари ва иншоотлари лойиҳасининг таркибий қисмини ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилиши.
- 2) Лойиҳанинг таркибий бирлигини ташкил қилишда аҳолининг амалий талабларининг қондирилиши, яшаш шароити, маданий-маиший хизмат кўрсатилишини асос қилиб олиниши.
- 3) Лойиҳанинг таркиби бирлиги.

Таянч иборалар: лойиҳасининг таркибий қисми, кичик мавҳеси даҳаси, маъмурий даҳа

Тавсия этиладиган адабиётлар: 6,7,13,20,21

Аҳоли яшайдиган ҳудуддаги уй-жой, жамоа бинолари ва иншоотларни, лойиҳанинг таркиби қисмини этиборга олган ҳолда жойлаштирилади. Лойиҳанинг таркиби қисми деб ташкили жихатидан мустақил, функционал хизмати, умумий тузилиши, жойлаштирилиш тартиби жихатидан бир хил булиб, аҳоли яшайдиган ҳудуднинг алоҳида қисмларга булинишига айтилади. Аҳоли яшайдиган ҳудуднинг бундан қисмлари лойиҳанинг таркиби бирлиги ҳисобланади.

Лойиҳанинг таркиби бирлигини ташкил қилишда аҳолининг амали талабларининг қондирилиши – яшаш шароити, маданий – маиший хизмат кўрсатилиши ва ҳоказолар асос қилиб олинади.

Лойиҳанинг таркибий қисмлари босқичма – босқич тизим асосида тузилди.

1. Лойиҳанинг биринчи таркиби бирлиги, биринчи аҳоли яшаш тузилмаси, ҳисобланади. Биринчи аҳоли яшаш тузилмасининг аҳолиси – 200 – 500 кишидан иборат булиб, 3-4 кварталрдан ташкил топади, майдони – 0,50-0,80 га булиб, унинг 40-50% кукаламлаштирилади, мактаб ёшигача бўлган боллар ва қарияларнинг дам олиши учун майдончалар жойлаштирилади. Биринчи аҳоли яшаш тузилмасига тор кучалар, йўлакларгина хизмат қилади ва бу ердан кучалар кесиб ўтмайди (13 рсм).

2. Бир неча биринчи аҳоли яшаш тузилмалари бирлашиб кичик мавҳеси даҳасини (микрорайонни) – лойиҳанинг иккинчи таркиби бирлигини ташкил қилади. Аҳоли сони 1,0-1,5 минг булиши мумкин. Бу ердан катта кучалар кесиб ўтмайди. Кичик мавзуе даҳасининг уз жамоа маркази булиб, у ерда ҳар куни хизмат қиладиган корхоналар жойлашади.

3. Бир неча кичик мавзуе даҳалари бирлашиб аҳоли яшайдиган жойнинг маъмурий даҳасини ташкил этади. Майдонини ҳар куни ва, вақти – вақтида

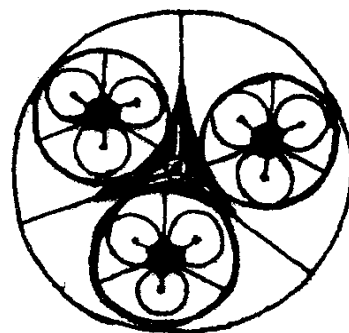
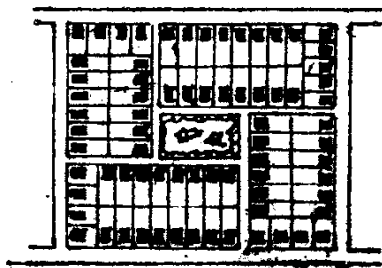
фойдаланадиган маданий – маиший хизмат кўрсатиш корхоналарининг хизмат қилиш радиуси аникланади.

Бу жойда боглар, истирохат боги, спорт иншоотлари барпо этилади. Маъмурий даха чегараси, марказий кучалар, катта транспорт магистраллари билан аникланади.

4. Бир неча маъмурий дахалар аҳоли яшайдиган дахани ташкил килади. Майдони махсус, йирик икки уч ойларда бир маротаба фойдланиладиган маданий – маиший, маъмурий, коммунал корхоналарнинг хизмат қилиш билан белгиланиб, дарё, канал, сув хавзалари ва ҳоказолар билан чегараланади. Бу жойда маданий хордик чиқарадиган, дам оладиган истирохат боги, спорт иншоотлари жойлаштирилади.

5. Бир неча аҳоли яшайдиган дахалар аҳоли яшайдиган худудни ташкил килади (14 расм). Аҳоли яшайдиган жойларнинг катта кичиклигига қараб, унинг таркибий қисмидаги айрим босқичлари бўлмаслиги ҳам мумкин. Масалан: қишлоқ хўжалигидаги кичик аҳоли яшайдиган жойлар лойиҳасининг бирлиги фақат кичик мавзуе дахасидангина ташкил топиши мумкин.

13-расм. Биринчи аҳоли яшаш тузулмаси. 14-расм. Аҳоли яшайдиган худуд таркиби.

Назорат учун саволлар:

- 1) Лойиҳанинг таркибий қисми нима
- 2) Лойиҳанинг таркибий бирлигини ташкил қилишда нималар асос қилиб олинади
- 3) Лойиҳанинг таркибий бирлигини айтинг
- 4) Биринчи аҳоли яшаш тузилмаси тўғрисида маълумот беринг
- 5) Кичик мавзуе дахаси тўғрисида маълумот беринг
- 6) Маъмурий даха деганда нимани тушунаси
- 7) Аҳоли яшайдиган дахаси тўғрисида маълумот беринг
- 8) Аҳоли яшаш худуди тўғрисида маълумот беринг

12.Мавзу: Қишлоқ хўжалигидаги уйлар ва уларни жойлаштириш шартлари.

Режа:

- 1) Аҳоли уй- жойларининг турлари ва уларнинг ижтимоий – иқтисодий курсаткичлари.
- 2) Аҳоли уйларини куёш нури тушиб туришини ва рельефини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш.
- 3) Биноларнинг нишаблиги катта жойларда жойлаштириш шартлари ва усуллари.

Таянч иборалар: ижтимоий – иқтисодий курсаткичлар, Бираштириб куриладиган, секцияли уйлар

Тавсия этиладиган адабиётлар: 13.14.20

Хозирги замон қишлоқ хўжалиги курилишида уч хил аҳоли уйлари тури кулланилади: бир ойлага мулжалланган томоркали, икки ойлага мулжалланган томоркали бирлаштириб куриладиган уйлар ва томоркасиз секцияли уйлар.

Томорка участкаларида куриладиган уйлар – шахсий уйлар булиб, бир икки қаватли ва бир ёки икки ойлаларга мулжалланган булиб, икки уч турт хонали ва хакоза уйлар киради. Бу уйларнинг асосий кўриниши кучага каратиб ва ундан 4-5 м ичкарига жойлаштирилади. Куча билан уй орасидаги майдонга гулзорлар, мевали ёки манзарали дарахтлар экиш тавсия этилади. Ховли ичкарисига хўжалик иморатлари курилади. Уй ичидаги хоналарни куёш нури билан ёритилишини ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилади.

Бирлаштириб куриладиган уйлар икки қаватли булиб, алоҳида яшайдиган оилаларига мулжалланган булади. Бир оила учун мулжалланган хоналар ҳам биринчи, ҳам иккинчи қаватда жойлашиб, улардан фойдаланишда квартира ичида курилган зинопоярдан фойдаланилади. Биринчи қаватда умумий яшаш хонаси, ошхона ювинадиган хона ва туалет ва хоказо, иккинчи қаватда эса дам олиш хоналари жойлашган булади. Хар бир квартирага ҳам куча томонидан, ҳам ховли томонидан кирилади.

Бир квартира билан иккинчи квартира оралиги ойнасиз девор билан чегараланади. Хар бир оила мустақил шахсий яшаш жойига эга булиб, томорка участкаларида уз фаолиятини юритишга шароит яратилади. Бундай уйларнинг хажми катта, кўриниши чиройли ва инженерлик иншоотлардан фойдаланиш 2-3 мартаба арзонга тушади.

Секцияли уйлар. Секцияли уйлар асосан куп қаватли булади. Хар кайси секциядаги квартиралар бир зинопоядан фойдаланилади. бир уйда 2, 4 ва ундан куп секция булиши мумкин. Секция уйларни жойлаштиришда, уларнинг хоналарига табиий еруглик ва куёш нури тушиб туриши ҳисобга олинади.

Узбекистон Республикаси шароитида ҳамма уйларнинг олди томони экваторга параллел жойлаштирилиши тавсия этилади. Квартира хоналарининг ойналари икки томонидан куйилган булса, бундай йўлларни ҳамма томонга каратиб жойлаштириш мумкин.

1 га секцияли уйлар жойлашган худуддаги яшаш майдонининг зичлиги (кабул килинган меъёрлар) кв/га:

икки қаватли уйларда 4000

уч қаватли уйларда 5300

турт қаватли уйларда 5700

Аҳоли уйларини ёнгиндан саклаш, тозалик масофалари ва рельефларни ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилади.

Ёнгиндан саклаш масофалари. Аҳоли яшайдиган худуддаги ҳамма бинолар оралигидаги ёнгиндан саклаш масофаси, уларнинг ёнгина чидамлилиги билан аникланади. Биноларнинг ёнгина чидамлиги, курилган материал ва конструкциясининг оловда енишига боғлиқ булиб, уч гуруҳга булинади: ёнмайдиган, кийин ёнадиган ва ёнадиган.

Ёнмайдиган материаллар олов ва юкори хароратда тутамайди, аланга олмайди ва ёнмайди. Буларга табиий, сунъий ёнмайдиган органик минерал материаллар ва курилишда ишлатиладиган металллар киради.

Кийин (ёмон) ёнадиган материаллар, олов ёки юкори хароратда тез ёнмайди, тутайди, факат олов таъсири давом этгандагина енади. Ёнгин маънбаси, йукотилганда, туташади, ёниши тухтайди. Масалан, ёнадиган ва ёнмайдиган материаллар аралашмасидан ишланган, ёнадиган материалларни махсус ёнмайдиган аралашмалар билан ишланган (лой, гипс билан сувалган) булиши мумкин. Ёнадиган бинолар ва иншоотлар материалларига, ёнадиган органик моддалар, ёгочдан ишланган эшик дераза ва деворлар, камиш билан ёпилган хўжалик бинолари ва ҳоказолар киради. Ёнгиндан саклаш масофалари 11 – жадвалда кўрсатилган.

11 жадвал.

Ёнгиндан саклаш масофалари.

Биноларнинг ёнгинга чидамлиги	Ёнидаги биноларнинг ёнгинга чидамлиги			
	I, II	III	IV	V
	Бинолар орасидаги энг кам масофа, м			
I, II	6	8	10	10
III	8	8	10	10
IV	10	10	12	15
V	10	10	15	15

Бир томорка участкасидаги уйлар билан хўжалик иморатлари оралигидаги масофани аниқлашда ҳам II-жадвалдан фойдаланилади.

Оилаларнинг уйлари билан болалар богчалари, мактаблар, касалхоналар, тўғрикхоналар ва клублар оралигидаги масофалар 1-жадвалдагидан 2,5 маротаба куп колдирилади.

Тозалик масофаси. Аҳоли уйларини жойлаштиришда уй ичига бир суткада камида 3 соат куёш нури тушиши ҳисобига олинади.

Чунки куёш нури нафакат ёруглик иссиклик берибгина колмай, одамларнинг соглигига фойдали эканлиги аниқ шунинг учун биноларни жойлаштиришда, улар орасидаги ёруглик масофасини саклаш тавсия этилади. Ёруглик масофаси сояси тушадиган бинонинг баландлигига боглик булади. Ёруглик ва тозалик масофалари 12-жадвалда келтирилган.

Урта Осиё шароитида аҳоли уйлари ва жамоа корхоналари биноларини жойлаштиришда, улар куёш нуридан хаддан ташқари исиб кетмаслиги учун кукаламлаштириш ва деразаларга куёш нури тусиб турадиган мосламалар курилади.

Рельефни ҳисобга олиш. Аҳоли уйлари ва жамоа бинолари кабул килинган намунавий лойиҳалар асосида курилади. Рельефи баланд, паст бўлган жойларда биноларнинг пойдеворини кутаришда, инженерлик коммуникацияларини утказишда, тупрок ишлари ҳажми ва сарф-харажатлар купаяди.

12-жадвал

Бинолар орасидаги ёруглик ва тозалик масофалари.

Оралик меъери масофалари	Масофалар м
1. Биноларнинг узун томонлари оралиги	Сояси тушадиган бинонинг икки баландлигича, лекин 20 м кам булмасин
2. Биноларнинг узун томони билан ён томон оралиги	Сояси тушадиган бинонинг бир баландлиги, лекин 12 м кам булмасин
3. Бинонинг ён томони билан	Сояси тушадиган бинонинг бир

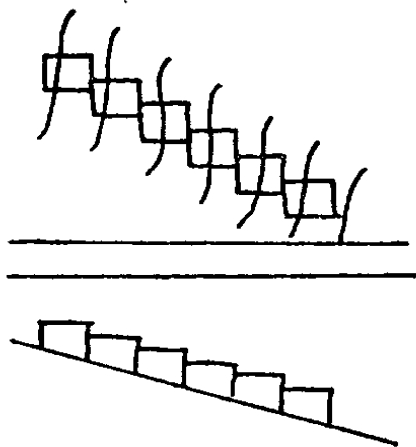
деразаси бир хонали уйлар оралиги	баладдиги, лекин 12 м кам булмасин
4. Деразаси йук биоларнинг ён томонлари оралиги	Ёнгиндан саклаш масофаси меёрида
5. Бир қаватли уйлар оралиги	Ёнгиндан саклаш масофаси

Сарф -харажатларни камайтириш мақсадида биоларни жойлаштиришда жойнинг табиий рельефи ҳисобига олинади.

Агарда қурилиш буладиган жойнинг нишаблиги катта булса ,биоларнинг узун томони горизонталларга параллел равишда қурилади.

Агарда биоларни қуёш нурига ёки бошқа шароитларга нисбатан горизонталларга (кияликларга) кундаланг (перпендикуляр) этиб жойлаштириладиган булса қуйидаги чора шундай жойлаштириш керакки, тадбирлар қулланилади.

-Биоларнинг узунлигини секциялар сонини камайтириш усули билан қисқартириш.

-Биоларнинг уларнинг бурчаклардаги атметкаларнинг фарқи 0,8-1,0м ошмасин.- Қуриладиган уй ўрнидаги ер баладдигини текислаш ва чуқур жойларини тулдириш усули билан.

-Бирлаштирилган уйларнинг блокларини пасайтириш усули билан (9 чизма)

-Аҳоли уйларини ва жамоа биоларини эркин жойлаштириш усули билан.

-Уйлар секцияларини горизонтал ва вертикал силжитиб қуриш, 13-чизма.

13-чизма. Уйлар секцияларини горизонтал ва вертикал силжитиб туриш

Назорат учун саволлар:

- 1) Кишлок хўжалигидаги уйлар турлари
- 2) Бираштириб қуриладиган уйлар
- 3) Секцияли уйлар
- 4) Ёнгиндан саклаш масофалари
- 5) Тозалик масофаси
- 6) Рельефни ҳисобга олиш
- 7) Жойнинг рельефи бир томонга кия ҳолда булса секцияли уйлар қандай қурилади.
- 8) Биоларнинг шундай жойлаштириш керакки, уларнинг бурчаклардаги атметкаларнинг фарқи неча метрдан ошмаслиги керак.

13.Мавзу: Томорка ер участкасининг лойиҳаси

Режа:

- 1) Томаркали, томаркасиз ва секцияли уйлар тўғрисида тушунча.
- 2) Томорка майдони, уларнинг улчамлари.
- 3) Аҳоли уйларининг кучага нисбатан жойлашиши.

4) Томорка элементлари, уйларни томорка майдонида жойлаштириш.

5) Томорка участка лойиҳалари

Таянч иборалар: Дехкон хўжалиги, тахта, мерос килиб колдириладиган, кизил чизик

Тавсия этиладиган адабиётлар: 13,17,14,20

Ўзбекистон Республикаси қонунида Томорка ер участкаси қишлоқ хўжалик маҳсулотини эркин савдо ҳамда оила эҳтиёжлари учун етиштириш, шунингдек яқка тартибдаги уй-жой қурилиши ҳамда уй-жойни обдонлаштириш мақсадида оила аъзоларидан бирига мерос килиб колдириладиган умрбод эгалик қилишга қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва улчамларда ажратиб бериладиган ер участкадир.

Томорка ер участкасига мерос килиб колдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи Ер участкасига мерос килиб колдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини берувчи давлат ҳужжати билан гувоҳлантирилади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативлари (ширкат хўжаликлари) аъзоларининг бошқа қишлоқ хўжалиги ва урмон хўжалиги қорхоналари, муассасалар ва ташкилотлари ходимларининг оилаларига, шунингдек қишлоқ жойларда яшовчи уқитувчилар, шифокорлар ва бошқа мутахассисларнинг оилаларига дехкон хўжалигини юритиш учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мерос килиб колдириладиган умрбод эгалик қилишга томорка ер участкаси иморат ва ҳовли эгаллаган майдонни ҳам қушганда сугорилмайдиган ерларда 0,35 гектаргача, чул ва сахро минтақасида эса сугорилмайдиган (лалмикор) ерларда 1,00 га микдорида берилди. Лекин посёлка лойиҳаси тузиладиган жойда ҳар бир оила учун томорка ер участкаси меъёри қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) умумий мажлисининг бошқа қишлоқ хўжалиги қорхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг қарорига биноан 0,08-0,15 гектаргача белгиланади. Бу қарор туман ҳокими томонидан тасдиқланади. Томорка ерининг қолган қисмини бошқа ва бир жойдан берилди.

Дехкон хўжалигига мерос килиб колдириладиган умрбод эгалик қилишга берилган томорка ер участкалари хусусийлаштириш ва олди-сотди, гаров, ҳадя, айрбошлаш объекти бўлиши мумкин эмас, лекин банкдан қарз олиш учун гаровга қўйилиши мумкин.

Томорка ер участкасини аниқ геометрик шаклга, эни ва узунлигига эга бўлган майдон ҳисобланади.

Уларнинг шакли томорка ер участкаси учун ажратилган жойнинг табиий шароитига (рельефига, мавжуд ариқлар, йўллар, қучалар ва хоқозо) қараб ҳар хил (тўғри тўрт бурчакли, трапеция ва хоқозо) бўлиши мумкин.

Аслида томорка ер участкаси тўғри тўрт бурчак шаклида бўлгани маъқул. Чунки у ерда фойдаланишда, иморатларни, қучаларни, кварталларни жойлаштиришда, лойиҳани жойига қучиришда қулай бўлади.

Томорка ер участкаси энининг узунлигига нисбати 1:1, 1:2, 1:3, 1:4, бўлиши мумкин (13 жадвал). Агар эни узунлигига баробар ёки ундан узун бўлса қучалар ва унга жойлашган кварталлар қузилиб кетади ва инженерлик иншоотларни қуриш сарф-харажатлари қуяяди.

Томорка ер участкасининг энг қаддан ташқари қиска бўлса, қуриладиган уйлароралигида ёнгиндан сақлашмасофаси, сақланмай қолади.

Лойиҳаси тузиладиган томорка майдони бир-бирига боғлиқ бўлган элементлари шартли равишда 3 гуруҳга бўлинади.

Биринчи гурухга оила уйи, ховли, тахта,гулзор,дарвоза,ичимлик сув учун кувир(колонка),узум ишкоми ва хакозо.

Иккинчи гурухга хўжалик ховлиси иморатлари (молхона,моллар турадиган айвон)унга кирадиган йўлчалар билан,гараж,ёзги учоктандир,хожатхона ва хакозо.

Учинчи гурухга бог узумзор ва экин майдони ва хакозолар киради.

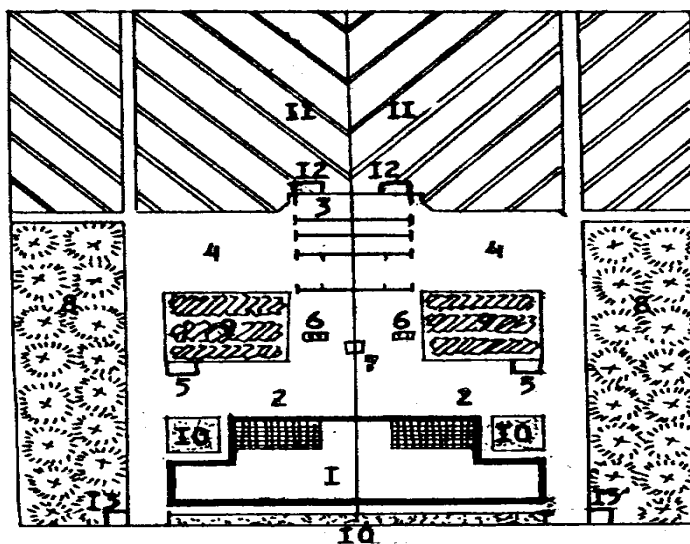
Томорка ер участкасининг лойиҳасини тузишдаги мақсад,ердан оқилона фойдаланиш,куриладиган иморатлар ва бошқа элементларини тўғри жойлаштириш,оила аъзоларининг яшашига қулай булиши учун ва санитария-гигиена,ёнгинга карши ҳамда хўжалик юритиш,кучаларни,посёлкаларни безатиш талабларига тула жавоб берилиши ҳисобга олинади.

Бир оилага мулжалланган уйлар томорка участкасининг уртасига ёки четига,икки оилага мулжалланган уйлар икки томорка участкасининг уртасидаги чегара чизигига,турт ва ундан куп оилаларяшайдиган уйларажратилган участкасининг уртасига жойлаштирилади.

Уйлар кизил чизикдан 4-5 м ичкарига жойлаштирилади.Куча билан уй оралигидаги майдонга чиройли гулзор,манзарали ва мевали дарахтлар экилади,хўжалик иморатларини(сигирхона,товук хона,хожатхона,ем-хашак ва хакозо)жойлаштириш ман килинади.Ховлига кириш йўли,чиройли дарвозалар,панжаралар,уйларнинг кўриниши билан кучаларни ва посёлкани безатиб туриш.

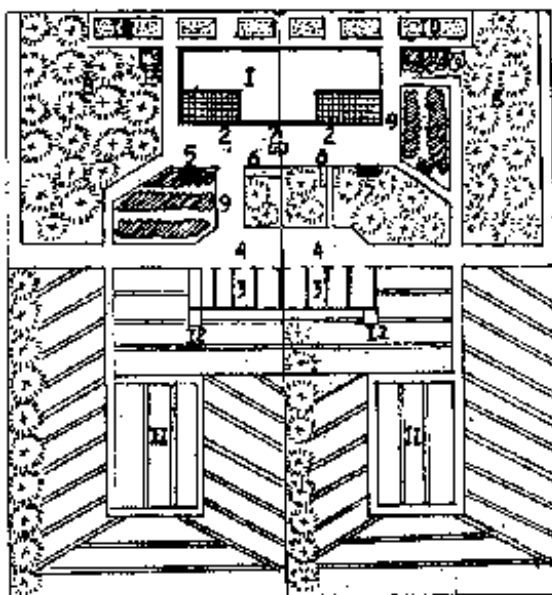
Томорка ер участкасининг ичкари томонидан уй олдида оила аъзолари дам оладиган ховли булади.Ховлига соя тушиб туриши учун узум ишкоми ёки мевали дарахт экилади ва унинг тагига овкатланиш ва дам олиш тахта,унинг четрогига ичимлик сув колонкаси,учоктандир жойлаштирилади.

Томорка участкасига кириш йўлининг каршисига санитария-гигиена ва ёнгинга карши масофани саклаган ҳолда хўжалик ховлиси,у ерда,олдин гараж,сунг молхона хожатхона в.х.жойлаштирилади молхоналар ва уларнинг айвонларига киш пайтида куёш нури

15-расм.Томорка участкасининг лойиҳаси

- 1.Оила уйи, 2-уйолдидаги ховли, 3-хўжалик иморатлари, 4-хўжалик ховлиси,5-тахта,6-учок7-ичимлик сув кувури,9-узумзор,10-гулзор,11-экин майдони.

16-расм. Томорка участкаси лойиҳаси.

1-оила уйи, 2-уй олдидаги ховли, 3-хўжалик иморатлари, 4-хўжалик ховлиси, 5-тахта, 6-учок, 7-ичимлик сув қувири, 8-боғ, 9-узумзор, 10-гулзор, 11-экин майдони, 12-хожатхона, 13-гараж.

тушиб туриши учун албатта жанубга ёки шаркка (30% фарқи билан) қаратилган бўлиши шарт.

Хўжалик ховлиси панжара билан уралган бўлади. Иморатлар оралигидаги энг кам масофалар 14-жадвалда кўрсатилган

14 - жадвал

Қурилишлар оралигидаги энг кам масофалар, м

Бинолар номи	Аҳоли уйлари		Бола-лар богча-лар	Мактаблар	Хўжалик бинолари ва иншоотлар			
	бир қаватли	қуқ қаватли			мол-хона	гунг-хона	хожа тхона	ахлат-хона
Аҳолининг уйлари								
а) 1 қаватли	12	15	10		15	15	10	10
б) 2 қаватли	15	10						
Болалар богчалари	10	10			25	25	20	10
Мактаблар	15	15	15		50	50	50	50

Назорат учун саволлар:

- 1) Томорка ер майдонлар қандай тартибда бериллади.
- 2) Томаркали, томаркасиз ва секцияли уйлар тўғрисида тушунча.
- 3) Томорка ер майдонлар
- 4) Томорка ер майдонларининг улчамлари
- 5) Қучага нисбатан аҳоли уйлари қандай жойлаштирилиши керак
- 6) Томорка элементлари тўғрисида маълумот беринг.

- 7) Уйларни томорка майдонига жойлаштириш шартлари.
- 8) Томорка участкалари лойиҳалари.

14. Кварталлар, уларнинг тури, шакли ва биноларни жойлаштириш

Режа:

- 1) Кварталлар, лойиҳасининг асосий элементлари.
- 2) Каврталлар тури, шакли ва улчамлари
- 3) Томоркали ва томоркасиз кварталлар жойлаштириш
- 4) Оддий ва мураккаб кварталлар уларни экваторга нисбатан жойлаштириш.

Таянч иборалар: кварталлар, оддий ва мураккаб кварталлар, батарея усулда, петел, суперблок

Тавсия этиладиган адабиётлар:7,12,14,17,21

Кварталлар, аҳоли яшайдиган худуднинг асосий элементларидан бири ҳисобланади. Квартал деб, аҳоли яшайдиган майдоннинг кучалар билан чегараланган бир қисмига айтилади. Кварталлар, томоркали ва томоркасиз уйлардан ташкил топган булиб икки хилга булинади.

Томоркали кварталларга бир ва икки оилали уйлар жойлаштириладиган булса, томоркасиз кварталларга эса 4, 6, 8 ва ундан куп оилали секцияли уйлар жойлаштирилади.

Агар кварталга факат аҳоли уйлари жойлашса буни аҳоли яшайдиган квартал, агар кварталга факат жамоа корхоналари жойлашса жамоа кварталли ва кварталга ҳам ховли уйлари, ҳам жамоа корхоналари жойлашса, бундай кварталларни аралашган қурилган кварталлар деб атайди. Аҳоли яшайдиган худуд майдонининг 60 -70 % кварталлар ташкил қилади. Кварталлар тўғри геометрик шаклга эга булиши керак. Купинча аҳоли яшайдиган жойдаги мавжуд элементларнинг (канал, йўл, кучалар ва х) жойлашуви рельефи кварталлар шаклини аниқлайди ва ҳар хил булади. Лекин кварталларнинг тўғри бурчакли ва проекция шакллари лойиҳалашда куп қулланилади.

Квартал узунлиги, биноларнинг ёнгина чидамлиги ва аҳолининг ишга маданий - маиший хизмат кўрсатиш корхоналари ва бир - бирига катнаши қулай булиши ҳисобга олиниб, 300 - 500 м атрофида булади. Майда кварталлар хосил бўлганда кучалар майдони купайиб кетади.

Томоркали кварталлар эни, икки томорка узунлиги билан аниқланади. Томорка эни эса, биноларнинг ута чидамлиги билан белгиланади. Агарда томорка эни унинг узунлигига тенг ёки ундан ошиб кетса, куча чузилиб кетади, уйлар сийрак жойлашади, квартал кўриниши умумий меъмори талабларга жавоб бермайди.

Секция уйлари жойлашган кварталлар эни, унинг узунлигидан ошиб кетмаслиги керак.

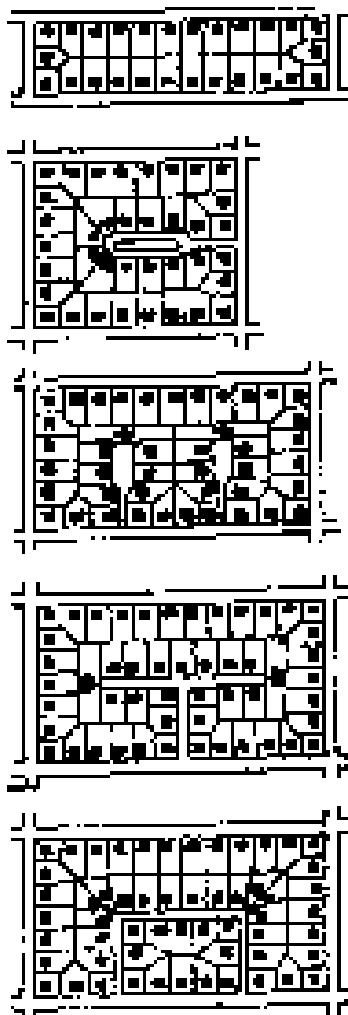
Биноларни квартал, томонларига жойлаштириши жихатдан турт турга булинади.

Биноларни кварталнинг факат бир томонигина жойлаштирилади, бинолар унинг икки томонига, уч томонига ва турт томонига ҳам жойлаштирилиши мумкин. Бундай кварталларни бир томонлама, икки томонлама, уч ва турт томонлама қурилган кварталлар деб атайди. (17 - расм) Бундай кварталлар томорка меъёри 0,15 га ва

17 - расм. Оддий томоркали кварталлар тури.

ундан катта бўлганда қулланилади. Томрка ер майдони 0,06 - 0,15 га ва ундан камрок бўлганда кварталларнинг боши берк кучалар билан бирлаштирилган, ҳар хил мураккаб (петел, суперблок) турлари қулланилиши мумкин. (18 - расм)

18 - расм. Томоркали мураккаб кварталлар.

а - томркали квартал; б,в,г - боши берк тор кучалар билан катталаштирилган кварталлар; д - мураккаб квартал петел тор кучаси билан

Кварталлар ичидаги боши берк тор кучалар охирида транспортларнинг кайтишини таъминловчи майдон ажратилади.

Секцияли уйлар жойлашган кварталлар оддий томоркали кварталлардан меъмори кўриниши жихатдан фарк қилади. Секцияли уйлар кварталларга периметри буйлаб ёки 2,3 қатор қилиб (батарея усулда) ҳам жойлаштириш мумкин. Бундай кварталлар ичида майдон, вақтинчалик дам оладиган жой, дарахтзорлар ташкил қилинади ва йўлчалар билан таъминланади.

Одатда секцияли уйлар кварталсиз, гуруҳ - гуруҳ қилиб ҳам жойлаштирилади. Бу гуруҳлар асосий кучаларга қаратилган булиб унинг уртасида, болалар уйнайдиган дам оладиган майдон жойлаштирилади ва соя берадиган дарахтлар экилади. Қуёш нуридан тулик фойдаланиш учун Ўзбекистон Республикаси шароитида ҳамма кварталларнинг узун томони экваторга параллел ёки ундан 30 градус фарк билан, шамоли кучли вилоятларда унга перпендикуляр (30 гр. фарк билан) жойлаштирилади.

Назорат учун саволлар:

- 1) Кварталлар деб нимага айтилади

- 2) Кварталларни лойиҳалашнинг асосий элементларини айтинг.
- 3) Кварталлар тури
- 4) Кварталлар шакли ва улчамлари
- 5) Оддий кварталларни жойлаштириш тартибини айтинг
- 6) Мураккаб кварталларни жойлаштириш тартибини айтинг
- 7) Кварталларни нимага нисбатан жойлаштирамиз

15. Мавзу: Жамоа корхоналари участкаларининг лойиҳалари

Режа:

- 1) Жамоа корхоналари турлари.
- 2) Жамоа корхоналари учун ажратиладиган ва жойлашадиган ер майдони меъёрлари.
- 3) Маданий-маиший ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналарини жойлаштириш шартлари, хизмат кўрсатиш радиуслари.
- 4) Жамоа корхоналари майдонининг лойиҳасини тузиш

Таянч иборалар: коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари, укув тарбиявий, маданий – оқартув

Тавсия этиладиган адабиётлар:6,14,20,21

Маданий - маиший ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари олти гуруҳга бўлинади: укув тарбиявий (болалар богчаси, мактаб, лицей, коллежлар ва ҳоказолар); соғломлаштириш - даволаш (амблатория, тиббий пункти, тугруқхона, дорихона, касалхона); маданий - оқартув (клуб, кутубхона, кинотеатр, спорт иншоотлари ва х.к.); Маъмурий - хўжалик , хўжалик идораси, алоқа булими, жамгарма банки ва х. к) савдо ва умумий овқатланиш (озик -овқат, саноат моллари дукони, ресторан, чойхона, ошхона, китоб, газета, журналлар дуконлари ва х.к.); маиший ва коммунал (маиший уй, мехмонхона, ҳаммом, нонвойхона ва х.к.) корхоналар.

Бу маданий - маиший ва коммунал уз хизмати жихатидан беш боскичга бўлинади: 1- боскич - бир посёлка хизмат киладиган корхоналар; 2 боскич - бир хўжаликка; 3 боскич - хўжаликлар аро; 4 боскич - туман аҳолисига; 5 - боскич - вилоят аҳолисига хизмат киладиган корхоналар.

Бир аҳоли пунктига хизмат киладиган объектларга, аҳоли хар куни харид киладиган озик - овқат дукони, болалар богчаси, , мактаб ва х. Хўжаликнинг марказий посёлкасида эса хўжалик идораси, озик - овқат, саноат моллари дукони, тиббий пункт алоқа булим ва жамгарма банки мактаб ошхона, ҳаммом, нонвойхона, чойхона, клуб, стадион ва х. жойлашади. Туман марказида юкоридаги иншоотлардан ташқари лицейлар, коллежлар, клублар, кинотеатр, ресторан, китоблар дукони, касалхона, дорихона, мехмонхона спорт иншоотлари, қишлоқ хўжалик махсулотларини қайта ишлайдиган, автотранспорт ва бошқа корхоналар жойлаштирилади. Маданий - маиший ва коммунал корхоналар лойиҳасини тузишда, ундаги инженерлик коммуникацияларини жойлаштиришда, асосий йуналишини аникловчи омил ҳисобланади, унинг меъмори талабларини куркини, чиройини, марказий майдонини, кучаларни бинолар билан безатилиши ҳисобга олинади.

Маданий маиший ва коммунал корхоналарнинг узининг ер майдонига эга. Ер майдонини катта булмаган ва санитария - гигиена талабларига жавоб берадиган корхоналарни квартал ичига жойлаштириш мумкин. Ер майдони анча катта бўлган корхоналар, масалан, мактаб, касалхона ва х. к. алоҳида кварталлар ҳолида

жойлаштирилади. Улар учун ажратилган ер майдонининг шакли лойиҳанинг композициясига, рельефига, санитария - гигиена коидалари ва меъморий талабларга мувофиқ ҳар хил булиши мумкин. Лекин квадрат шаклига яқин булса, фойдаланишга қулай булади.

Корхоналарнинг ҳажмини, сигимини, кувватини ажратидиган ер майдонини аҳолининг сонига ва таркиби қисмига нисбатан аниқланади. Ажратилган ер майдони лойиҳанинг элементларини меъёрлар талаблар, коидаларини ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилади.

Назорат учун саволлар:

- 1) Жамоа корхоналари турлари хақида маълумот беринг.
- 2) Маиший ва коммунал корхоналарининг уз хизмати жихатидан булиниши
- 3) Жамоа корхоналари учун ажратиладиган ер майдони меъёрлари.
- 4) Маданий-маиший ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналарини жойлаштириш шартлари
- 5) Маданий-маиший ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналарини хизмат кўрсатиш радиуслари.
- 6) Жамоа корхоналари майдонининг лойиҳасини тузиш тартиби
- 7) Бир аҳоли пунктига хизмат қиладиган объектларга қандай бино ва иншоотлар қиради.
- 8) Корхоналарнинг ҳажмини, сигимини, кувватини ажратидиган ер майдонини нимага нисбатан аниқланади.

16. Мавзу: Мактаблар, болалар богчаси, савдо маркази , умумий овқатланиш, маъмурий тиббиёт корхоналарини лойиҳаларини тузиш

Режа:

- 1) Мактабларни лойиҳаларини тузиш
- 2) Болалар богчасини лойиҳаларини тузиш
- 3) Савдо ва умумий овқатланиш корхоналарини лойиҳаларини тузиш
- 4) Маъмурий тиббиёт корхоналарини лойиҳаларини тузиш

Таянч иборалар: минтакалар, кичик архитектура шакллари, кизил чизик Коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари

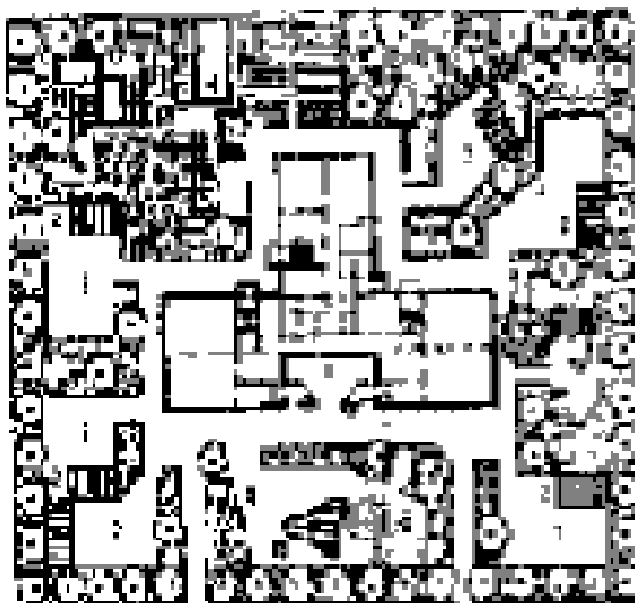
Тавсия этиладиган адабиётлар: 7,14,20,21

Болалар богчаси қишлоқ хўжалик корхоналари, посёлкалари учун 50, 90, 140, 180, 280 уринли лойиҳа ишлаб чиқилган. Болалар богчаларини жойлаштиришда, уларнинг хизмат қилиш (болаларни богчага олиб келиш ва кетиш) масофаси 600 метрдан ошмаслиги керак. 140, 180 уринли богчалар жойлаштиришни тавсия қилинади.

Посёлкадаги богча ёшидаги болалар сонини 1000 кишига 160 - 180 урин, богча майдони эса 1 уринга 35 - 40 м кв. меъёрида аниқланади. Богча жойлашадиган ер участкаси алоҳида булиб, катта йўл, амблотория, касалхона, ҳаммом, хўжалик бинолари ховлилари яқинида, ҳамда марказий майдонда жойлашмайди. Богчалар квартал уртасида, четида, марказий ёки бошқа кучалар ёқасида, лекин кизил чизикдан 20 - 25 м ичкарида, асосий бинонинг олдинги қуриниш томони кучага қаратиб жойлаштирилади. Богча мактаб ёнида жойлашиши мумкин. Богча майдонининг атрофида албатта 10 м тикансиз ёки мевали дарахтлар утказилади. 3 - 6 ёшдаги болаларга жисмоний тарбия ва бошқа уйинлар учун 1 болага камида 3 м кв. меъёрида майдончалар ажратилади.

Богча майдонининг уртасида чуқурлиги 0,25 м бўлган ховуз жойлаштирилади. Болаларнинг велосипед ва уйинчок машиналари юришлари учун эни 1,0 - 1,5 м айланма йўлчалар курилади. Богча болалари ёшига караб, бир неча гуруҳларга булинади. Хар бир гуруҳ учун алохида 130 - 200 кв м алохида майдон ажратилиб, у ерга усти ёпик айвон ҳам курилади. (19 - расм)

Тахминан асосий бино. Сояли айвонлар ва бинолари билан 16 %, яшил дарахтзорлар ва химоя хизматини бажарувчи кукаламзорлар - 53 %, умумий ва жисмоний тарбия майдони- 16 %, хўжалик ховлиси - 5 % ва йўлчалар - 10 % ташкил килади. Богчалар - яслилар аҳоли уйларидан 10 м, коммунал бинолардан 50 м узоқликда, асосий биносини жанубга, шаркка каратиб жойлаштириш тавсия килинади.

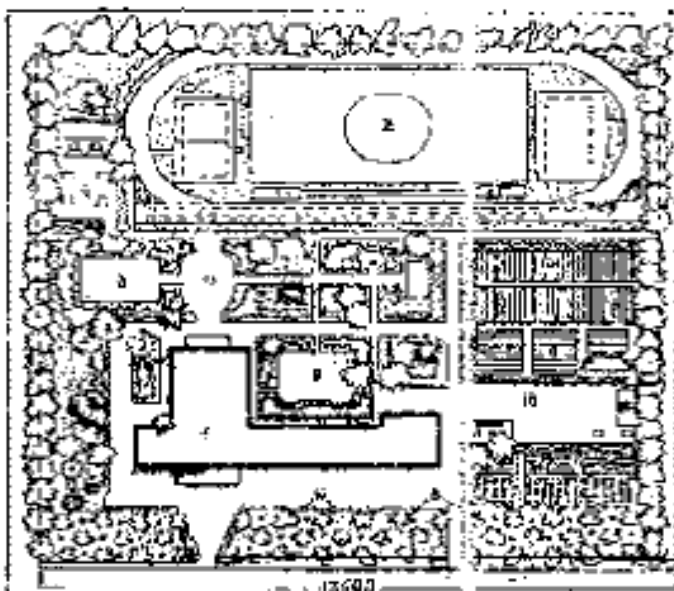

19- расм. 140 уринли болалар богчаси лойихаси

1- болалар богчаси; 2 -айвонлар, 3 -ёш - болаларни эмизадиган оналар учун майдон; 4 - ясли ёшидаги болалар учун майдон; 5 - богча ёшидаги болалар учун майдон; 6-7 - мактаб ёшигача бўлган болалар учун майдон; 8-9 - жисмоний тарбия майдонлари; 10 - чумиладиган ховуз; 11 -душ; 12 - хожатхона; 13 - хўжалик ховлиси; 14 - сабзавот саклайдиган омбор; 16 - ахлат йиғадиган жой; 18 - экин майдони; 19 - бог.

Мактаблар. Умум таълим 9 йиллик мактаблар ҳамма аҳоли пунктларида курилади. Мактаб участкасининг умумий майдони укувчилар сонига караб 1,5 - 3,0 гектаргача белгиланган. Унинг 45 - 50 % кукаламзорлар, дарахтлар эгаллайди. Мактаб, хар бир укувчининг катнашига қулай булиши учун аҳоли яшайдиган худуднинг нисбатан марказида, марказий кучалардан куришиб турадиган, алохида ажратилган майдонга жойлаштирилади. Лекин мактаб катта йўл ёкасига, марказий майдонга, тиббий пункт яқинига, истирохат боги ичига жойлаштирилмайди. Мактабнинг асосий биноси ва участкаси, махсус институтларда ишлаб чиқилган лойиҳа асосида курилади. Мактаб участкаси майдони укув - тажриба, спорт, хўжалик ва дам олиш минтакаларига булинади. Мактабнинг олдинги кўриниши куча томонга каратилиб ундан 20 - 25 м ичкарасига жойлаштирилади ва олдидаги кенг майдончага гул, хайкал, фантан каби кичик архитектура шакллари жойлашади.

Мактаб майдонининг атрофида дарахтлар билан уралган булиб хўжалик ховлисига алохида кириш йўли билан белгиланади. Спорт майдончалари синфлардан куринмайдиган томонида жойлашади. Укувчилар уйнаб дам оладиган майдончаларни 1-2, 3-4, 5-7 ва 8-9 синфлар учун алохида жойлаштирилади. Мактаб участкасидаги баланд усадиган дарахтлар ва тусик сифатида ишлатиладиган паст усадиган усимликлар ва бошқа ҳамма элементларни санитария - гигиена ва меъморий талабларга жавоб бериб уйгунлашиб, узаро бир - бирини тулдириб туради. (20 - расм)

20 - расм 9 - йиллик умумий таълим мактаб лойиҳаси.

1 - мактаб; 2 - спорт майдони; 3 - кичик ёшдаги укувчилар учун майдон; 4 - таёк билан уйнайдиган майдон; 5 - сабзаёт экинлари; 6 - дала экинлари; 7 - кучат етиштирадиган майдон; 8 - бог; 9 - кичик ёшдаги укувчилар синфи майдони; 10 - манзарали дарахтлар; 11 - табиат бурчаги; 12 - об - ҳавони кузатиш майдони; 13 - хўжалик ховлиси; 14 - омбор; 15 - очик ҳаводаги синф.

Тиббиёт корхоналарини - тиббий пункт, амблотория, поликлиника, тугрукхона, касалхоналарни марказий майдондан, катта йўллардан четрокда, санитария - гигиена ва тиббий шароит қулай алохида майдонга жойлаштирилади. Сил ва рухий касалхоналарини посёлкадан камида 1000 м узоқликда жойлаштириш ва атрофи камида 500 дарахтзор билан уралган булиши керак.

Клуб марказий майдонга, асосий кириш кучасидан куришиб турадиган этиб, кизил чизикка жойлаштирилади. Клубнинг бир ёни икки томонидан паркка кирадиган кенг 6 - 10 м йўлга булиши ҳисобга олинади. Кутубхона факат клуб биносида жойлашади. Хўжалик идораси, қишлоқ оксоколлари уйи, агролабаратория, алока булими жамгарма банкини бир бинога бирлаштирилган лойиҳаси кабул килиниб марказий майдонга жойлаштирилади.

Саноат,озик - овкат, хўжалик моллари; китоб дуконлари, ошхона, мехмонхона, маиший хизмат курсати корхоналари бир бинога бирлаштирилган ҳолда савдо марказий куринишда марказий майдонга ёки марказий кучага жойлаштирилади. Бундан ташқари алохида жойлашадиган навбатчи (нон, сут, бошқа озик - овкат) дуконлари ҳам булиши мумкин.

Чойхона савдо марказида, парк ичида, ошхоналар билан бирлашган ҳолда, ёки уларга яқин манзарали жойларда жойлашади. Коммунал хизмат кўрсатиш

корхоналари - ҳаммом, кир ютиш комбинати, ут учуриш депоси, сув иситиш қозонхоналар аҳоли яшайдиган ҳудуд билан ишлаб чиқариш ҳудудини булиб турувчи, химоя ҳудуди ичига ёки унга яқин жойга жойлаштириш мумкин. Чунки бу корхоналар икки ҳудудга кам хизмат килади.

Ногиронлар ва қариялар уйини тинч ва марказий кучаларга, касалхона, дорихона яқинида жойлаштирилади.

Назорат учун саволлар:

- 1) Мактаб участкасининг умумий майдонининг неча фоизи кукаламзорлар учун ажратилиши керак
- 2) Кизил чизикдан мактабгача бўлган масофа қанча булиши мумкин
- 3) Мактабларни лойиҳалаш тартибини айтинг
- 4) Болалар богчасини лойиҳалашда ҳисобга олинандиган омилларни айтинг
- 5) Болалар богчасининг асосий биносини қандай томонга қараб жойлаштиради мақсадга мувофиқ булади
- 6) Савдо марказларини лойиҳалаш тартибини айтинг
- 7) Умумий овқатланиш корхоналари лойиҳаларини тузишда ҳисобга олинандиган омилларни айтинг
- 8) Маъмурий тиббиёт корхоналари лойиҳаларини тузиш тартиби

17. Мавзу: Истироҳат боғи ва хиёбонлар

Режа:

- 1) Истироҳат боғи аҳоли яшайдиган жойнинг асосий ва ажралмас компоненти ва унинг аҳамияти ва вазифаси.
- 2) Истироҳат боғи майдонини аниқлаш меъёри, фаол ва тинч дам олиш ҳудудлари.
- 3) Истироҳат боғи элементларини жойлаштириш.
- 4) Кичик архитектура шакллари.
- 5) Булварлар ва хиёбонлар.
- 6) Аҳоли пунктини безатиш учун ишлатиландиган қурол сифатида фойдаланиши, шакллари ва эгалландиган майдони.

Таянч иборалар: Истироҳат боғи, компоненти, фаол ва тинч дам олиш ҳудудлари, архитектура, булварлар ва хиёбонлар

Тавсия этиладиган адабиётлар: 7,14,20,21

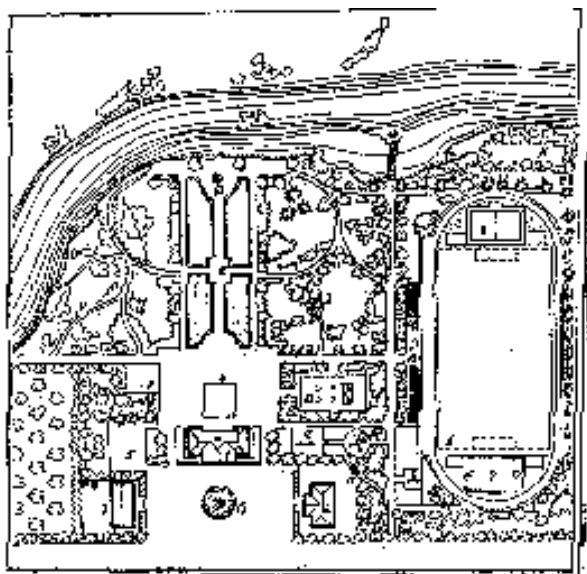
Истироҳат боғи, аҳоли яшайдиган жойнинг асосий ва ажралмас компоненти ҳисобланади. Истироҳат боғи сайл, томоша қилиш, ҳар хил жисмоний уйинлар билан шугуланиши, маданий хордик чиқариш учун мослаштирилган жой. Истироҳат боғи клуб, театрлар, спорт заллари билан бирлашиб, унинг даволашни ташкил килади.

Истироҳат боғи майдони табиий шароитни ҳисобга олган ҳолда, аҳоли яшайдиган ҳудуд марказида жойлаштирилади. Агарда аҳоли яшайдиган ҳудуд кул, дарё, баланд - паст жойлар билан чегараланган булса, унда истироҳат боғини улар билан бирлаштирилиб қурилади.

Истироҳат боғи майдони унга жойлаштириландиган бино ва иншоотларга боғлиқ булиб 2, 0 - 3, 5 гектаргача ажратилади. Истироҳат боғи майдони икки асосий ҳудудга булинади: фаол дам оладиган ва тинч дам оладиган ҳудуд. Фаол дам оладиган ҳудудда спорт ва жисмоний тарбия, аттракционлар ва х. жойлаштирилади.

Тинч дам оладиган ҳудудда тинч суҳбатлашиб утирадиган соябонлар, сайр қилиш учун йўлчалар, аллеялар, кутубхоналар, шахмат - шашка клублари жойлашади. Истироҳат боғининг 60 % кукаламлаштирилади.

Истирохат богининг фаол дам оладиган кисмини клубга ва кириш томонига яқин жойлаштирилса тинч дам оладиган кисмини истирохат богининг узоқроқ тинч жойидан белгиланади. Клуб биносини истирохат богининг бошланиши ҳисобланиб, унинг кириш кисмида курилади.

21 - расм. Майдони 5 га бўлган истирохат боги лойиҳаси.

1 - клуб; 2 - маъмурий бино; 3 - савдо маркази; 4 - ёзги кинотеатр; 5 - хўжалик ховлиси; 6 - стадион; 7 - баскетбол майдони; 8 - волейбол майдони; 9 – хаваскорлар уйини майдони; 10 - таёк билан уйнайдиган майдон; 11 - тир; 12- аттракционлар, 13 - дам оладиган соябонлар; 14 - чумилиш жойи, 15 - хайкал; 16 - гулзор; 17 - бог.

Клуб олдида халқ йигиладиган, таркаладиган майдон булади ва шу майдондан истирохат богига кирадиган аллеялар бошланади. Бу аллеялар асосий композициянинг уки ҳисобланади. Бошқа аллеялар йўлчалар унга итоат килади ва маъносини тулдириб туради.

Истирохат богининг лойиҳасини тузишда унинг аллея ва йўлчаларини жойлаштиришда уч хил усулдан фойдаланилади:

- тўғри геометрик шаклда;
- тўғри геометрик шаклга эга булмай эркин - ҳар хил шаклда;
- аралаш шаклда.

Истирохат богининг тўғри геометрик шаклдаги лойиҳасида аллеялар, йўлчалар майдончалар бир бирига тўғри ва симметрик этиб жойлаштирилади. Бу усул рельефи текис ва майдони кичик жойларда кулланилади.

Истирохат боги, элементларини эркин усулда жойлаштириш, купинча дарё, кул билан чегараланган рельефи баланд - пастликлардан иборат бўлган жойларда кулланилади.

Аралаш усул эса истирохат боги майдонининг бир томони жарлик баланд - пастлик дарё ва куллар жойлашган кисмида тўғри геометрик текис кисмида тўғри геометрик шакл хосил қилиш усули кулланилади. 21 - расм)

Стадион ва бошқа спорт иншоотлари истирохат богида жойлаштирилади. Стадионнинг узун томонини факат шимол томонга (30 гр. фарк билан) каратиб томошабинлар жойлари гарб томонига курилади.

Бульварлар ва хиёбонлар биринчидан сайл қилиш, дам олиш учун иккинчидан кучаларни, майдонларни ва аҳоли пунктини безатиш учун ишлатиладиган қурол сифатида фойдаланилади.

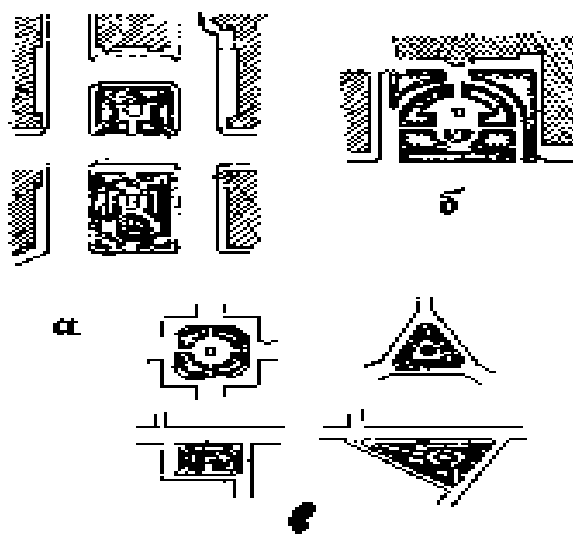
Бульварлар марказий кучаларда, унинг уки жамоа майдонига ёки жамоа биноларига каратилган булиши керак.

Бульварлар куча уртасига жойлаштирилади ва у ерда гулзорлар ташкил килиниб, дарахтлар экилади. Бульварлар эни 4 - 10 м булиши мумкин.

Хиёбон - бу унча катта булмаган кукаламлаштирилган, жамоа бионарини, майдонларини, чоррахаларни безатиш элементи сифатида ва катталарнинг киска вақт дам олиши болаларнинг уйнаши учун фойдаланадиган жой. Хиёбонлар майдони унча катта булмайди - 0,05 - 0,50 га; шакли эса жойлашадиган ўрнига боғлиқ булиб, тўғри геометрик шаклда ёки эркин - ҳар хил шакллар кулланиши мумкин (22 - расм)

Кичик меъморий шакллар истирохат боғини лойиҳалашда, кичик меъморий шакллар, катта аҳамиятга эга. Улар киши кайфиятини кутаради, таъсуротини узгартиради, болалар диккатиини узига жалб килади.

Истирохат боғидаги кичик меъморий шаклларга безатилган кириш дарвозаси - арик катта “панно”, рангли фавворалар, ҳар хил шаклдаги дам олиш соябонлар, хайкаллар, мебеллар, гуллар учун ҳар хил шаклдаги чиройли гулдонлар, манзарали дарахтлар киради.

22 - расм. Хиёбонлар

а) бионалар олдида; б) жамоа майдонларида; в) чоррахаларда.

Назорат учун саволлар:

- 1) Истирохат боғи аҳоли яшайдиган жойнинг кайси кисмида жойлашиши керак.
- 2) Истирохат боғининг аҳамияти
- 3) Истирохат боғи майдонини аниқлаш меъёрлари
- 4) Истирохат боғини худудлари тўғрисида маълумот беринг
- 5) Фаол ва тинч дам олиш худудлари тўғрисида маълумот беринг
- 6) Истирохат боғи элементларини жойлаштириш шартларини айтинг
- 7) Кичик архитектура шаклларини қўллаш тартибини айтинг
- 8) Бульварлар ва хиёбонлар тўғрисида маълумот беринг
- 9) Аҳоли пунктини безатиш учун ишлатиладиган курул сифатида фойдаланиш тартибини айтинг
- 10) Аҳоли пунктини безатиш учун ишлатиладиган курул сифатида фойдаланиш тартиби, шакллари ва эгаллайдиган майдони

Ҳ1-Боб. Аҳоли яшайдиган жойларни қайта қуруш

18 Мавзу: Қишлоқларни қайта қуришнинг асосий йуналишлари.

Режа:

- 1) Мавжуд қишлоқларни қайта қуриш тўғрисида тушунча.
- 2) Қишлоқларни қайта қуришнинг мазмуни, йуналишлари ва вазифалари.

3) Санитария гигиена ҳолатини яхшилаш , аҳоли талабини кондирш, кишлоқларнинг умумий кўринишини яхшилаш

4) Биноларни жисмоний ҳамда маънавий эскириш тўғрисида тушинча ҳамда буни лойиҳа тузишда ҳисобга олиш

5) Лойиҳа тузишда хар бир бино ва иншоотларнинг бир йилдаги уртача эскиришини аниқлаш.

б) Эскириш даврларини ҳисоблаш усуллари

Таянч иборалар: Санитария –гигиена, функционал, меъморий ансамбили, таянч пилан, курулиш фонди, рухий эскирган

Узбекистон Республикаси вилоятларидаги қишлоқ аҳолисининг деярли ҳаммаси илгаридан сугорилиб дехкончилик килинадиган воҳаларда жойлашган. Бу жойларда янги узлаштирадиган ерлар йук факат сел келадиган ер ости сувлари кутарилган, кор кучадиган бор каттик ер силкиниш, ер кучиш хавфи, бор жойлардаги қишлоқларни кучириш учун жой ажратилиб лойиҳа тузилади. Лекин мавжуд қишлоқлардаги янги уй - жой маданий - маиший ва ишлаб-чиқариш қурилишларини тартибга солиш қурилиш маданиятини яхшилаш яъни қайта қуриш лойиҳасини тузиш талаб килинади Қишлоқларни қайта қуриш ишлари иштимой - иқтисодий ва илм фан техника тарракиетининг ўсишига боглик булади

Қишлоқларни қайта қуриш дегани мураккаб тадбир булиб уларни меъморий жихатидан қурилишларини тартибга солиш янгилаш ободонлаштириш ишларини такомиллаштириш ва ривожлантириш демакдир Қишлоқларини қайта қуриш тулик еки кисман киска ва узок муддатга мулжаланган булиши мумкин

Қишлоқларни қайта қуришнинг асосий йуналишлари

-Санитария -гигиена талабларини амалга ошириш, яъни функционал худудлар ташкил қилиш, зах сувларини ташқарига чиқариш ,сув босишдан сақланиш, қишлоқ ичидаги кабристонларни ёпиш химоя худудини ташкил қилиш

Аҳоли пунктларини қуришиларини яхшилаш (меъморий талабларга риоя килинган ҳолда), жамоа биноларини жойлаштириш , тор кучаларини кенгайтириш , эгриларини тўғрилаш, марказий майдонни, кварталларни ташкил қилиш буш жойларни қурилишлар билан тулдириш маданий -маиший биноларни жойлаштириш улар билан марказий майдоннинг меъморий ансамбилини ташкил қилиш

-Мавжуд, қурилишлардан йиллик фойдаланиш каби ишлар бажарилади .

Таянч плани ва қурилишларнинг колган умрини ҳисоблаш.

Аҳоли пунктини қайта қуриш лойиҳасини тузиш учун таянч пилани тайерланади .Лойиҳа тузиладиган қишлоқнинг майдони 1:2000 (куйилган талаб буича 1:1000, 1:2000, 1:5000 , микесида булиши мумкин) микесида сьемка килинади . Таянч пилани сьемка материяни буича тузилади . Таянчиланига шу жойдаги, ҳамма экинлари турлари, боглар, узум зорлар, арик йиллар, қурилишлар, инженерлик иншоатлар в.х туширилади ва рельефи кўрсатилади . Таянчиланига аҳолининг уйлари ,маданий -маиший ва бошқа хўжалик қурилишларнинг номлари (мактаб, идора ,хамом, клуб, кора мол, парранда фермалари) кандай материалдан ва қачон қурилганлиги кўрсатилади .

Курулиш фонди вақт утиши билан эскиради, емирилади ва фойдаланишига яроксиз ҳолга келади. Эскириш икки хил булади - хакикий ва рухий эскириш. Курулишлар вақт утиши билан яроксиз ҳолга келса хакикий эскириш, агарда янги қурилган иморат узининг кўриниши, хизмати, жойланиши жихатидан у жойга тўғри келмай қолган бўлса (масалан, ҳаммом, шифохона в.х. марказий майдонда жойлашган бўлса), уни рухий эскириш дейилади. Рухий эскирган қурилишларини бошқа мақсадлар учун фойдаланиш ёки бошқа жойга кучиришга тўғри келади. Эскирган биноларни лойиҳа тузишда этиборга олиш қуйидагига булинади:

- қурилган уй-жой, жамоа ва хўжалик биноларини яна 25-30 йил фойдаланиш мумкин бўлса, улар лойиҳада сақланиб қолинади:

- агар мавжуд бинолардан фақат 5-8 йилгина фойдаланиш бўлса, лойиҳа тадбирларини биринчи галда амалга оширилиш даври сақланиб қолинади:

- фойдаланишга яроксиз қурилишлар лойиҳада сақланиб қолинмайди.

Бинолардан фойдаланиш муддати - умри, уларнинг қурилган материалларига боғлиқ бўлиб 50 - 150 йилгача бўлиши мумкин. Масалан: пахса ёки хом гиштдан қурилган бинолар 60 йил, пойдевори тошдан бетондан бўлиб, пишган гиштдан қурилган бинолар 80 - 100 йил, пойдевори темир бетондан ишланиб мустаҳкам материаллардан қурилган бўлса - 120 - 150 йил фойдаланиш мумкин. Лойиҳа тузишда ҳар бир бино ва иншоотнинг бир йилдаги уртача хакикий эскириш қуйидаги формула ёрдамида аниқланди.

$$E_y = \frac{100\%}{\Phi_{ф.м.}}$$

бу ерда E_y - бино ва иншоотларнинг бир йилдаги уртача эскириш;

$\Phi_{ф.м.}$ - бинолардан фойдаланиш муддати.

Бинонинг фойдаланиш муддатини уч тенг даврларга, ҳар бир давр учун бир йиллик уртача эскириши топилади.

I - даврдаги бир йиллик эскириш, бир йиллик уртача эскиришнинг $\frac{2}{3}$ қисмини ташкил қилади.

II - давр бир йиллик эскириш деб, умумий бир йиллик уртача эскириш қабул қилинади.

III - даврда бир йиллик эскириш, бир йиллик уртача эскиришнинг $\frac{4}{3}$ қисмини ташкил қилади.

Мисол. Бинонинг умри 90 йил бўлса, унинг бир йилдаги уртача эскириши 1,11 % ташкил қилади (15 жадвал)

$$E_y = \frac{100}{90} = 1,11\%$$

Биноларнинг уч даврдаги бир йиллик уртача эскириши ҳисобланади:

$$I - \text{давр} \quad \frac{2}{3} \times 1,11 = 0,74\%$$

$$II - \text{давр} - 1,11\%$$

$$III - \text{давр} - \frac{4}{3} \times 1,11 = 1,48\%$$

Бир давр 30 йилга ($90 : 3 = 30$) тенг булса, хар бир даврдаги бир йиллик уртача эскириш куйидагича булади:

$$I - \text{давр} - 30 \times 0,74 = 22 \%$$

$$II - \text{давр} - 30 \times 1,11 = 33 \%$$

$$III - \text{давр} - 30 \times 1,48 = 45 \%$$

15 - жадвал

Бинонинг ҳисобланган фойдаланиш муддати

Эскириш	Биринчи давр	Иккинчи давр	Учинчи давр
Бир йиллик уртача	0,74 %	1,11 %	1,48 %
Даврлар буйича бир йилдаги уртача	$0,74 \times 30 = 22\%$	$1,11 \times 30 = 33 \%$	$1,48 \times 30 = 45\%$

Имораталарнинг эскириши 70 % ошса, бундай бинолардан фойдаланиш мумкин эмас. Бинонинг ҳисобланган умри 90 йил булса, ундан 70 %, 63 йилни ташкил килади. Бу бино 63 йилдан кейин фойдаланишга яроксиз ҳисобланади. Масалан, бино курилганига 42 йил булса ($63 - 42 = 21$ йил) бу бинодан яна 21 йил фойдаланиш мумкин. Бинонинг колган умри 21 йил ҳисобланади.

VII-Боб. ИШЛАБ- ЧИҚАРИШ ХУДУДИНИ ЛОЙИХАЛАШ

19.Мавзу: Ишлаб-чиқариш ҳудуди таркиби ва уларни жойлаштириш

Режа:

- 1) Ишлаб чиқариш ҳудуди, хўжалик майдонининг бир қисми.
- 2) Ишлаб чиқаришнинг турлари
- 3) Ишлаб чиқариш ховлиларини жойлаштириш талаблари

Таянч иборалар: Ишлаб чиқариш ҳудуди, технологияси, ёпик пайкаллар, иқтисодий талаблар, инженерлик ва механик талаблар

Тавсия этиладиган адабиётлар: 6,8,20,21

Ишлаб чиқариш ҳудуди-хўжалик майдонининг бир қисми бўлиб, у ерга хўжаликнинг ишлаб чиқариш ишларини бажариш учун зарур бўлган асбоб-ускуналар, техникалар, озик-овкат саклайдиган, мол боқадиган бинолар ва иншоотлар жойлашади. Бу бинолар ва иншоотлар хизмати у ердаги бажариладиган ишларнинг тартиби ва бир-бири билан боғлиқлигини ҳисобга олган ҳолда алоҳида ховлиларга жойлашади.

Ишлаб чиқариш ховлиларининг тури хўжаликнинг ёки бўлимларининг асосий йўналишига, у ерда сақланадиган маҳсулотлар тури ва ҳажмига боғлиқ бўлади.

Хўжаликларда куйидаги ишлаб чиқариш ховлилари бўлиши мумкин; чорвачиликпаррандачилик хайвонлар фермалари, ёпик нссик пайкаллар хўжалиги, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш мажмуалари, машина-трактор парки дурилиш материалларини тайёрлаш мажмуаси, озик-овкат саклайдиган ховли ва хакозалар.

Ҳамма ишлаб чиқариш ховлиларини бир жойга жойлаштирганда ишлаб чиқариш ҳудуди ташкил топади. Лекин айрим мажмуаларни чорвачилик паррандачилик фермаларини, молларни даволаш корхонасини ва бошқаларни аҳоли яшайдиган ҳудуддан узоқроқда шамол йўналишини, сув окимини, рельефни куйи томонида жойлаштирилади. Ишлаб чиқариш ҳудудини жойлаштиришда ва мажмуаларининг лойиҳаларини тузишда куйидаги талабларга амал қилиш лозим:

-ишлаб чиқариш худуди хўжаликнинг ҳамма фойдаланадиган ерига хизмат қилиш қулай бўлсин;

-ишлаб чиқариш ховлиларини қуриш, уларни инженерлик жиҳозлар билан таъминлашда иқтисодий томони ҳисобга олинади;

-алмашлаб экиш далаларига гунг, минерал угит, уруг, ёкилги, транспорт ва далалардан етиштирилган махсулотларни (пахта, дон, сабзавот, сомон, гўзапоя ва хоқозоларни) ташиш учун мўлжалланган йўллар аҳоли яшайдиган худуд ичидан ўтмаслиги керак;

-ишлаб чиқариш ховлилари бир-бири ва аҳоли яшайдиган худуд билан боғлайдиган йўллар билан таъминланиши керак;

-ишлаб чиқариш ховлиларини жойлаштириш ва лойиҳасини тузишда у ерда бажариладиган ишлар тартибини (технологиясини) ҳисобга олиш керак;

-аҳоли ягайдиган худуд билан ишлаб чиқариш ховлилари ва уларнинг ичидаги бино ва иншоотларни жойлаштиришда санитария-гигиена, Енгиндан саклаш меъёри масофаларини ҳисобга олиш шарт;

-табiiй шароитдан (рельеф, тупроғи, шамол йуналиши, сояли дарахтлар, сув манбалари, куёш нури ва хоқозолардан) тўғри фойдаланиш лозим;

-лойиҳа тузишда композиция бирлиги, меъморий талабалар жихатидан чиройли кўриниш туйғуларидан фойдаланиш керак;

-аҳоли яшайдиган худуд билан ишлаб чиқариш худуди оралигидаги санитария-химоя худуди ташкил керак.(16-жадвал)

16-жадвал

Ишлаб чиқариш мажмуаларидан аҳолининг уйлари гачабўлган санитария-химоя худудининг эни

Мажмуалар	Санитария химоя худуди	
	аҳолининг уйлари ва жамоа биноларн гача	транзит йўлларигача
	Фермалар	
1. Кора мол 400 бош сигиргача 401-800 сигиргача	100 200	50 100
2. Йилкичилик	100	200
3. Паррандачилик	200	200
4. Парранда фабрн каси	500	300
5. Ветеринар пункти	200	100
Ёпик пайкаллар мажмуаси		
6. Техника билан иситишда	50	
7. Биологик нситишда	300	
8. Ахлатда иситиш	300	
Махсулотларни қайта ишлаш мажмуалари		
9. Сут	50	
10. Моллар ва паррандалар, дон, сабзавот, мева омборлари	10	
Машина трактор парк и		
11. Устахоналар	100	
12. Машина трактор	100	

гаражлари		
Озик овкат саклайдиган ховли		
13.Дон, сабзавот, мева, картошка	50	
14.Хўжалик ховлиси	50	
Қурилиш ховлиси		
15. Ёғоч материаллари цемент, гишт, охак.		
Бошқа ховлилар		
16.Минерал ўғитлар, гербацнт ва бошқалар	300	
17. Ёнилги ва мойлаш мажмуаси	100	

Ишлаб чиқариш мажмуалари участкалардаги бино ва иншоотлар қуйидаги умумий талабларни ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилади: иқтисодий, санитария-гигиена, қурилиш, ёнгиндан саклаш ва табиий шароит ҳамда меъморий талаблар ҳисобга олинади.

Иқтисодий талаблар. Ишлаб чиқариш мажмуаларининг лойиҳасини тузишда у ердаги бинолар ва иншоотларни жойлаштиришда, ишларнинг бажарилиши тартибини ва ишчилар иш бажаришда, меҳнат қуролларидан фойдаланишда ҳамда юкларнинг ташилиш энг киска масефада бажарилиш ҳисобга олинади. Янги технологияларни жорий қилиш, бинолар ва иншоотларни жойлаштиришда ердан оқилона фойдаланиш, хўжалик ер майдони вабоицаховлилар билан яхши боғланиш куздатутилади.

Санитария-гигиена талаблари. Хар бир ишлаб чиқариш бино ва иншоотлардаваховли атрофидаяхши санитария - гигиена шароити яратилган бўлиши керак. Бундан асосий мақсад, кишилар ва хайвонлар саломатлигини саклаш, иқтисодий самарадорликни ошириш ҳисобга олинади. Ишлаб чиқариш ховлилари ва улар ичидаги бино ва иншоотлар оралигидаги белгиланган санитария масофасини саклаш талаб этилади. Ип1чилар ишлайдиган, хайвонлар турадиган хоналарни куёш нури ва ёруглик тушиб турадиган этиб жойлаштирилади. Шамол каттик эсадиган, кор кўчкини бор, кум босадиган вилоят ватуманлардабино ваиншоотларни химоя қилиш, бино ва иншоотларгазарарли хидлар, газ, тутун, чанг, товуш, ифлосланган сувлар ва ҳоказолар таъсир этмаслиги учун шамол йўналиши ва сув оқими, рельефнинг юкори томонигажойлаштирилади.

Инженерлик ва механик талаблар. Инженерлик ва техник талабларга, ёнгиндан саклаш коида ва меъёрлар, ишлаб чиқариш пойдевори куриладиган жойдаги тупрокнинг хусусияти ва сифатини, рельефини, ер кўчиш, сел келиш каби ходисаларига ҳисобга олиш каби масалалар киради.

Лойиҳа тузишда ёнгиндан саклаш масофаларига риоя қилиш, бинолар, иншоотларга борадиган йўлчалар, кўчалар билан таъминлаш, ўт ўчириш асбобларини жойлаштириш каби масалалар ҳам тахлил қилинади. Ишлаб чиқариш бино ва иншоотлар оралигидаги ёнгиндан саклаш масофалари, уларнингўтгачидамлилиги билан аниқланади.

**Ишлаб чиқариш бино ва иншоотлар оралигидаги ёнгиндан саклаш
масофалари**

. Бино ва иншоотларнинг ўтга чидамлилиги	Ёнгиндан сакпши масофалари, м		
	II	III	IV ва V
II	10	12	16
III	12	16	18
IV ва V	16	18	20

Бадий, меъморий талаблар. Ишлаб чиқариш мажмуаларида доимо иш бажарилади. Шунинг учун ҳам у ер ишчи ўринлари ҳисобланади. Хар қандай ишлаб чиқариш жараёни, кишиларнинг нафакат моддий талабини гондирмай, маънавий талабларига ҳам жавоб бериши керак. яъни, ишлаш, дам олиш жойлари тоза ва ёқимли булишига эришиш талаб қилинади. Бу эса кишиларнинг меҳнатига севги, ҳурмат билан қарашини тарбияловчи шартлардан бири ҳисобланади.

Ишлаб чиқариш мажмуасининг сифати, қурилиши, кўриниши, чиройлилигига, меъморий композицияларнинг қуролларидан фойдаланган ҳолда эришиш мумкин.

Назорат учун саволлар:

- 1) Ишлаб чиқариш ҳудуди таркиби.
- 2) Ишлаб чиқариш турлари айтинг
- 3) Ишлаб чиқариш ховлиларини жойлаштириш талаблари
- 4) Иқтисодий талабларга қандай талаблар қиради.
- 5) Санитария-гигиена талабларига қандай талаблар қиради
- 6) Инженерлик ва механик талабларига қандай талаблар қиради
- 7) Бадий, меъморий талабларига қандай талаблар қиради
- 8) Ишлаб чиқариш ховлиларини жойлаштиришда қуйиладиган талаблар

20. Мавзу: Ишлаб чиқариш мажмуаларининг лойиҳаларини тузish

тартиби

Режа:

- 1) Ҳамма ишлаб чиқариш ховли ва мажмуаларини хўжаликнинг умумий ер майдонига, аҳоли яшайдиган жойига ва бир бирига нисбатан жойлаштириш талаблари.
- 2) Лойиҳа тузиш учун керакли материаллари
- 3) Ишлаб чиқариш ховли ва мажмуаларини қуввати, сақланадиган маҳсулотлар ҳажми, моллар сони, боқиш усуллари, ем хашак тури, ва улар билан таъминланиши.
- 4) Бино иншоотлар тури ва сони

Таянч иборалар: Журамал, далолатнома, минтакалар, магистрал

Тавсия этиладиган адабиётлар: 7,8,9,14,18

Ишлаб чиқариш мажмуаларининг лойиҳаларини тузиш тартиби унинг гурига, хўжалик ер майдонига нисбатан жойлашишига ва меъморий лойиҳалаш таркибига боғлиқ булади. Ишлаб чиқариш мажмуаларининг лойиҳалари, уларнинг у мумий жойлашишидан бошланади. Ҳамма ишлаб чиқариш мажмуаларини хўжаликнинг умумий ер майдонига, аҳоли яшайдиган жойгава бир-бирига нисбатан жойлаштириш талабларига биноан умумий бир неча журамол вариантлари ишлаб чиқарилади. Сунг эса алоҳида, хар бир мажмуаларнинг ички лойиҳаси, умумий ҳолда,

бундан кейин, ҳар бир элементлари жойлаштирилади. Мажмуанинг лойиҳаси қуйидаги тартибда бажарилади:

-лоийҳалаш учун керакли матер иаллар урганиб чицилади в а ҳисоб-китоб ишлари бажарилади. Лойиҳа тузиш учун керак бўлган асосий материалларга лойиҳа тузиш учун вазифа, рдирув ишлари ва мажмуалар ўрнини танлаш далолатномаси, инженерлик техникавий, санитария-гигиена, иқтисодий, қидирув ишлари натижалари ва меъёрий материаллар киради. Ишлаб чиқариш мажмуаларининг цуввати, сақланадиган махсулотлар ҳажми, қурилишларга сарфланидиган харажатлар, фермерлардаги моллар сони, боқиш, ем хашак бериш усуллари, ем - хашак тури ва ҳоказолар ҳисобга олинади;

-мажмуанинг бошқа мажмуалари, махсулотларни топшириш пунктлари ва бошқа корхоналар билан борлиринини аниқлангандан кейин, хўжалик ер майдонининг у ёки бу (четида, уртасида) томонида жойланиши аниқланади. (ишлаб чиқариш мажмуаларини жойлаштириш принциплари, аҳоли пунктларини жойлаштириш бобидакелтирилган);

-ишлаб чиқариш жараёнидаги ишларнинг бажарилиш тартиби (технологияси) чизмада график асосида ишлаб чирлади;

-хар қайси ишлаб чиқариш мажмуалари буйича бино ва иншоотлар таркиби, тури аниқланади;

-хар қайси вилоятнинг табиий шароитига қараб бино ва иншоотларнинг сизими, ҳажми, сони, баҳоси, чизмалари, тасдиқланган, ишлаб чиқариш га жорий этилган намунавий лойиҳалардан қабул қилиниб, мажмуа майдонлари аниқланади;

-хар бир мажмуа майдони, ишларнинг бажарилиш тартибига нисбатан минтакаларга бўлинади;

-мажмуа каттатранспорт магистрал билан боғловчи йўл жойлаштирилиб, мажмуагақириш жойи аниқланади;

-лоийҳа тузишда, бино ва иншоотларни жойлаштириш усуллари аниқланади;

-хар бир мажмуага бино ва иншоотлар ва уларга хизмат қиладиган йўллар жойлаштирилади;

-мажмуаларни ободонлаштириш ишлари (газ, ичимлик чиқинди, иссик сувлар ва бошқа инженерлик иншоотлар билан таъминлаш) бажарилади ва алохидачизмада кўрсатилади;

-натижада лойиҳанинг техникавий-иқтисодий кўрсаткичлари ҳисоблаб чиқилади;

Ишлаб чиқариш мажмуаларидаги бино ва иншоотларда бажариладиган ишлар тури, тартиби, ёнгиндан хофлилиги, рельефи, юклар ҳажми, у ердаги ишлайдиган ишчилар сони ва ҳоказолар ҳисобга олинган ҳолда мажмуа майдони минтакаларга бўлинади. Бунда бажариладиган ишларнинг тартиби, бир хил санитария-гигиена ва ёнгинга чидамлилиги, бир хил транспортдан, энергиядан фойдаланувчиларни алохида гуруҳларга бўлиб, уларни мажмуа майдонига жойлаштирилади.

Ишлаб чиқариш мажмуа ва ховлиларни бундай минтакаларга бўлиш, лойиқа элементларининг жойланиши ва бир-бири билан аниқ боғланиши, меъморий ечимларни осонлаштиради.

Хўжаликлардаги ишлаб чиқариш ховлилари, мажмуалари узларининг йўналиши, тури, катта-кичиклиги, у ердаги ишларнинг бажарилиш тартиби ва ҳоказолар билан бир - биридан фарк қилади ва хилма - хил бўлади. Шунинг учун уларнинг майдонини яна ички минтақаларга бўлиши ҳам, фақат шу мажмуагатаълюкли бўлади.

Назорат учун саволлар:

- 1) ишлаб чиқариш ховлиларини бир-бирига нисбатан жойлаштириш талаблари
- 2) ишлаб чиқариш ховлиларини аҳоли яшаш худудига нисбатан жойлаштириш.
- 3) Лойиҳа тузиш учун керакли бўлган материаллар мажмуасини айтинг.
- 4) Мажмуаларнинг лойиҳасини бажариш тартибини айтинг.
- 5) Мажмуаларни минтакаларга булиш тартиби.
- 6) Ишлаб чиқариш ховлилари бир-биридан фарк қилиш томонларини айтинг.
- 7) Да лолатнома кандай ҳолларда тузилади.

21.Мавзу: Ишлаб чиқариш мажмуаларидаги бино ва иншоотларни жонлаштириш усуллари

Режа:

- 1) Повилон усулида бино ва иншоотларни жойлаштириш
- 2) Билок усулида бино ва иншоотларни жойлаштириш

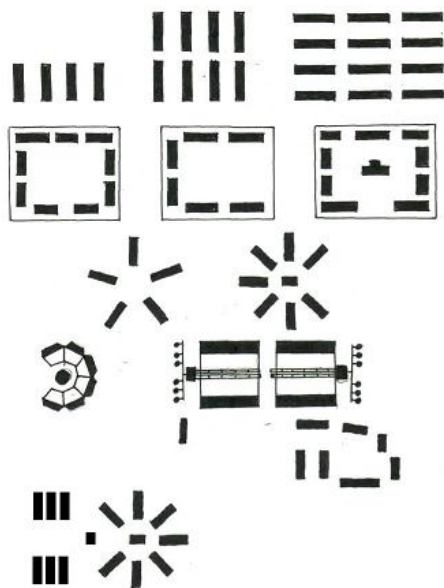
Таянч иборалар: павилон, батарея, нур, эркин, аралаш, блок арра, шифрсимон, квартал, панел.

Тавсия этиладиган адабиётлар: 7,9,14,18,20

Лойиҳалаш тажрибасидан маълумки ишлаб чиқариш мажмуаларидаги курилишларни жойлаштиришнинг павильон ваблокусуллари мавжуд.

Павильон усул. Асосан бир қаватли ва алохида - алохида куриладиган бино ва иншоотларни жойлаштиришда кулланилади. Биноларни павильон усулда жойлаштиришнинг бир нечатури маълум: катор ёки батарея, периметр бўйлаб, нур шаклида, айлана шаклида, гуруҳ - гуруҳ ҳолда ва аралаш жойлаштириш (23- расм)

1. Катор ва батарея усулда, бино ва иншоотларни бир-бирига пара-ялел равишда жойлаштирилади. Биноларни сони кўпрок бўлганда икки ва ундан ортик катор хтиб жойлаштирилиши мумкин. Бу усул чорвачилик фермаларида, озик - овкат ва бошқа ховлиларнинг лойиҳхаларини тузишда қўлланилади.

23 - расм. Ишлаб чиқариш ховлилари ва мажмуаларидаги биноларнинг

"навильон" усулида жойлаштириш. а - кртор ёки батарея; б - периметр буйлаб; е - нур; г - айлана; д- гурух - гурух; е - эркин; ж - аралаш.

2. Периметр буйлаб жойлаштириш усулида бинолар ховли ва мажмуанинг периметри буйлаб жойлаштирилади. Лекин мажмуа бир томони очик ҳам булиши мумкин. Бу усул, машина - трактор парки, курилиш ва бошқа ховлиларни лойихасини тузишда кўпрок кулланилади.

3. Нур шаклидаги усулда бинолар умумий марказдан маълум бир радиусда нўрнинг таркалиш шаклида жойлаштирилади. Бу усул куирох чорвачилик фермаларида кўлланилади. Бу ерда ем - хашак тайёрлайдиган цех марказда жойлашади. Унга нисбатан маълум радиусдаги айлана буйлаб сигирхона, бузоқхоналар жойлаштирилади ва ем - хашак таркатиш кулай бўлади.

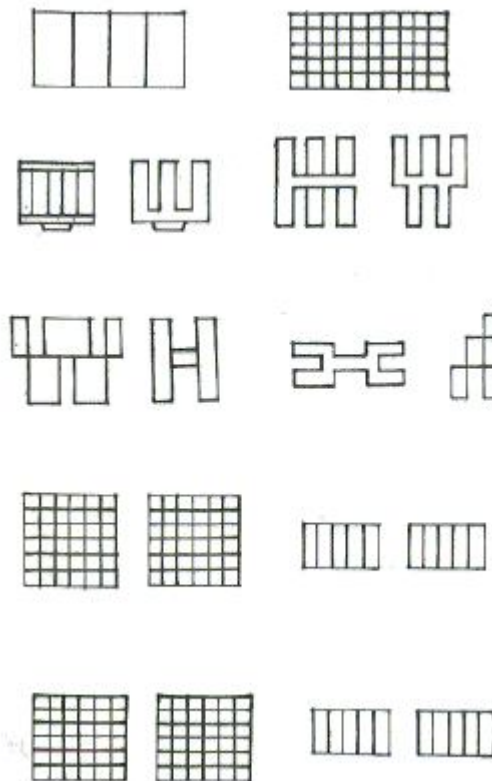
4. Айлана шаклдаги усулда, бинолар ёпик ёки ярим ёпик айлана буйлаб жойлаштирилади. Бу усул ишларнинг бажарилиши майдоннинг марказида жойлашган иншоот билан боғлиқ бўлганда кўлланилади.

5. Гурух - гурух килиб жойлаштиришнинг мохияти шундан иборатки, бино ва иншоотларнинг умумий талабига бир хил жавоб бериш (ўхшашлиги, иш жараёнининг бир хиллиги ва ҳоказолар), ишларнинг тугалланишига боғлиқ бўлганлиги ҳисобга олинади.

6. Эркин жойлаштириш усулида бино ва иншоотларнинг жойлаштириш тўғри геометрик шаклга эга бўлмасдан эркин жойлашади. Бу усулнинг кўлланиши табиий шароитга боғлиқ бўлади.

7. Аралаш жойлаштиришда, ер шароитини ва мавжуд бино ва иншоотларни лойихада саклаб колинганда, мажмуанинг бир қисмида катор ва периметр буйлаб, бошқа қисмида эса эркин жойлаштириш усуллари кўлланилади.

Блок усули. - асосий ва ёрдамчи бинолар бир ёки бир неча блокларга бирлаштирилиб курилади. Бундатом боши бирлаштириб ёпилади ва деворлар орасигатор йўллар жойлаштирилади. (24 - расм)

24 - расм. Ишшб чиқариш биноларини блок усулида жойлаштириш: а - ётисига; б - арра ёки шииферсимон; е - кеартал - панелусулида;

Бинолар ва иншоотларни жойлаштиришнинг блок усуллари куйидагилар:

1-Ёппасига, бир неча, бир каватли бинолар бир томбоши остига жойлаштирилади. Бундай усул асосан ёпиква иссик пайкаллар (парник ва х.) лойиҳаларини тузишда қўлланилади.

2. Арра ёки шиферсимон секцияли усулда бинолар оралигида ёпик ва ярим ёпик ховли колдирилади. Бу усул чорвачилик фермалари ва ёгнц иссик пайкалларнинг лойиҳаларини тузишда қўлланилади.

3. Квартал-панел шаклида жойлаштириш усулида, ишлаб чиқариш мажмуаси майдонининг катта - кичиклиппа караб тўғри бурчакли, гур шаклидаги йўлчалар билан чегараланган кварталларга бўлинади.

Умуман, ҳамма ишлаб чиқариш мажмуаларини жойлаштириш усуллари, уларнинг турига, йўналишига, катта - кичиклиппа, табиий ва иқтисодий ш ар о итлар и га б о гли к бўлади.

Назорат учун саволлар:

1. *Ишлаб чиқариш мажмуаларидаги қурилишлари жойлаштиришнинг неча хил усули бор.*

2. Повилон усули қандай бино иншоотларни жойлаштиришда қўлланилади.

3. Катар ва батария усулида бино иншоотларни жойлаштириш тартибини айтинг

4. Периметр ва нур шаклида қандай ишлаб чиқариш мажмуилари лойиҳаланади

5. нур ва айлана шаклида қандай ишлаб чиқариш мажмуилари лойиҳаланади

6. Блок усулида ишлаб чиқариш мажмуаларини лойиҳалаш тартибини айтинг

7. Ёппасига бино иншоотларни лойиҳалаш усулида лойиҳалаш тартибини айтинг?

8. Арра ва инфрасимон усулида бино иншоотларни лойиҳалаш тартиби

9. Квартал ва панел усулида бино иншоотларни лойиҳалаш тартиби

22. Мавзу: Йирик шохли моллар мажмуаси

Режа:

1) Боглаб бокиладиган усулда йирик шохли қора моллар мажмуасини лойиҳалаш

2) Богламай бокиладиган усулда йирик шохли қора моллар мажмуасини лойиҳалаш

3) Алмашиб бокиладиган усулда йирик шохли қора моллар мажмуасини лойиҳалаш

4) Бажариладиган ишлар тартибини ҳисобга олган ҳолда лойиҳасини тузиш

Таянч иборалар: дезинфекция тусиги, гарамлар, иситиш қозанхонаси

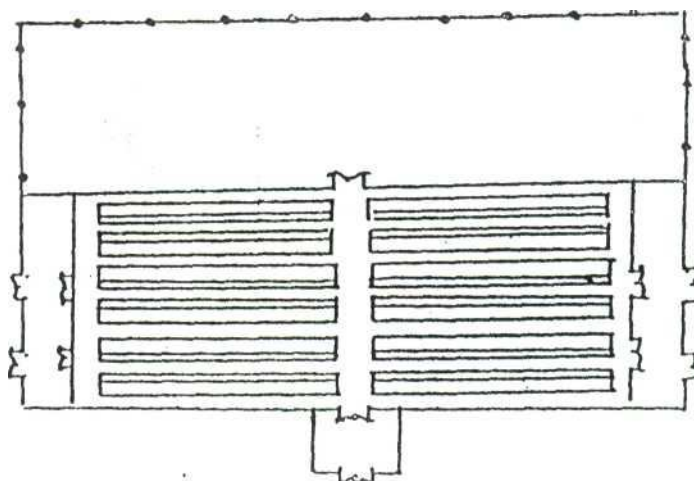
Тавсия этиладиган адабиётлар: 7.10.14.20

Ўзбекистон Республикасининг сугорилиб, дехкончилик қилинадиган воҳаларида жойлашган туман хўжалиқларига беркитилган ер майдонида яйловзорлар йўқ. Бу хўжалиқларда қорамоллар фақат фермада бокилади ва см - хашак шу жойга келтирилиб бўрилади. Қорамоллар доимо бир жойда бокишнинг уч усули мавжуд: боғланиб бокиладиган, боғламай бокиладиган ва алмашиб бокиладиган.

Боғланиб бокиладиган усулда молхонада ҳар бнр бош молучун алоҳида жой қурилган.

Ем - хашакни тарқатиш учун қўйилган йўлнинг икки томонига охурлар ўрнатилган. Ем - хашак охурларига мўлжалланган меъёрларда шнекс - ратор мосламаси ўрнатилган прицепли трактор билан тарқатилади (25 - расм).

Молхонадаги гунг хар куни юкори босидаги сув ўтказгич кувуридан келадиган сув билан ювилади. Моллар турадиган жойнинг орка томонидан арикча курилган гунг чикинди сувлар шу арикча билан махсус гунг саклайдиган жойга окиб тушади.

25-расм. Богланиб бокиладиган сигирхона:

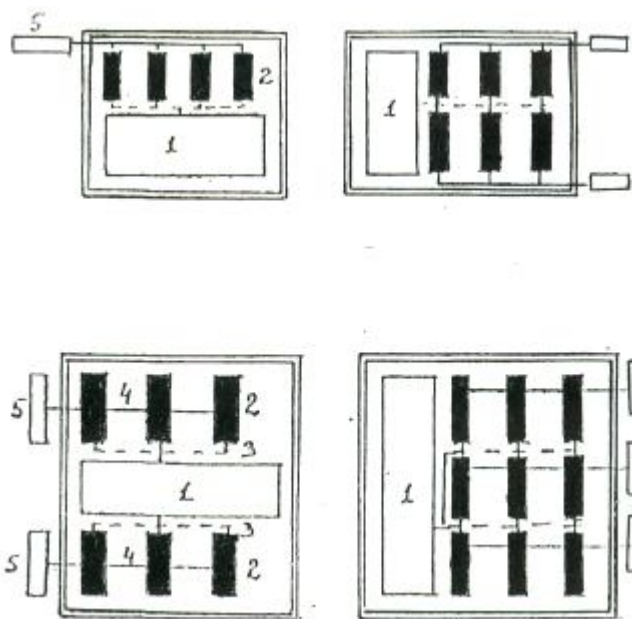
1 -сигирлар турадиган жойлар; 2-сутхона; 3-сигирхона олдидаги очик майдон.

Сигирлар ўз жойида ем ейди, сув ичади ва суюрилади. Сигирхонанинг ён томонида сигир соғиш апаратлари турадиган хона ва сут хона жойлашади. Соғиладиган сутлар сув кувури оркали сутхонага келиб тушади. Сигирхонанинг жануб томонидан унга бирлаштириб жойлаштирилган ва курилган очик майдон курилади. Бу очик майдон бир бош сигир учун 12 - 15 м.кв. меъёрида аниқланади.

Богланиб бокиладиган усулда қуйидаги биналар ва иншоотлар жойлаштирилади: сигирхоналар, сигирхонага бирлаштирилган очик майдон, очик майдон ўртасида бирданига 6-8 молга мўлжалланган сув ичадиган мосламалар, таналар, бузоқлар учун молхоналар ва очик майдон, дагал хашак гарамлар учун жой, силос саклайдиган махсус чухурлар, ем - хашак тайёрлайдиган цех омухга ем учун омбор, асбоб - ускуналар учун айвон, чорвадорлар уйи, коровулхона, дезинфекция тўсиги, ўт ўчириш асбобларн. ховуз, ветеринария пункти, молларни дорилайдшан ховуз, гунг чиқарадиган бетондан ишланган арикчалар, гунг сақланадиган жой ваҳоказолар.

Мажмуа майдони, ишларнинг бажарилиш тартибига, рельефига, шамол йўналишига нисбатан тўрт минтакага бўлинади. Биринчи минтакага рельефнинг юкори томонига ва у жойига коровулхона, чорвадорлар уйи. ховуз, асбоб - ускуналар айвони жойлаштирилади. Иккинчи минтакага дагал хашак гарамлари, силос саклайдиган жойлар ва молга бсриладиган лавлаги, ковок ва хоказолар жойлаштирилади.

Ем - хашакларнинг жойлаштириш усуллари 26 - расмда кўрсатилган.

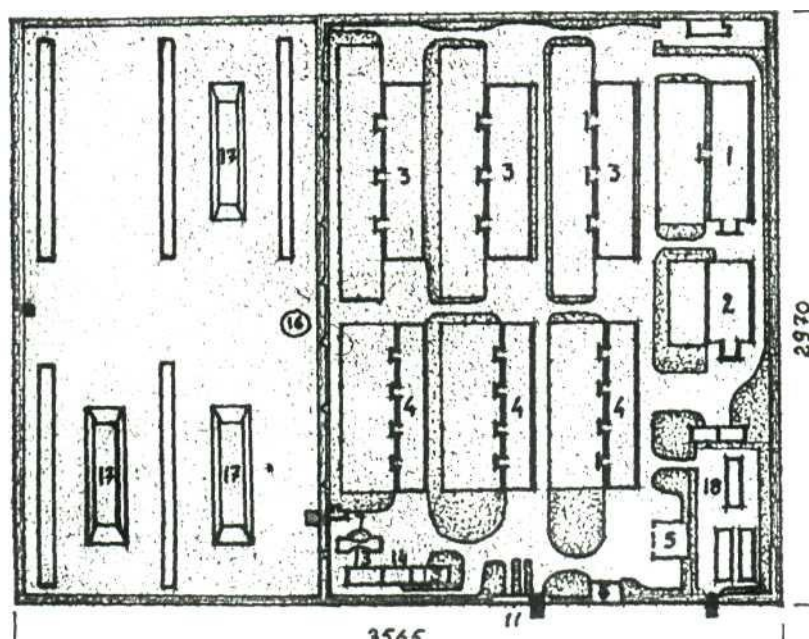
26 - расм. Ем - хашакларнинг жойлаштириш усуллари.

1- Ем-хашаклар; 2 - иолхошиир; 3- еи - хашак бериш йўли; 4 - Гунг чиқариш* йўли; 5 - Гунгхона.

Богланмай бокиладиган усулда моллар умуман богланмайди, бўш юради. Ем - хашакларнинг сигирхонадаги ва очик майдондаги охурлардан ўзлари бориб ейди. Охурлар хар бир бош молга 0,4 - 0,5 м меъёрида курилади.

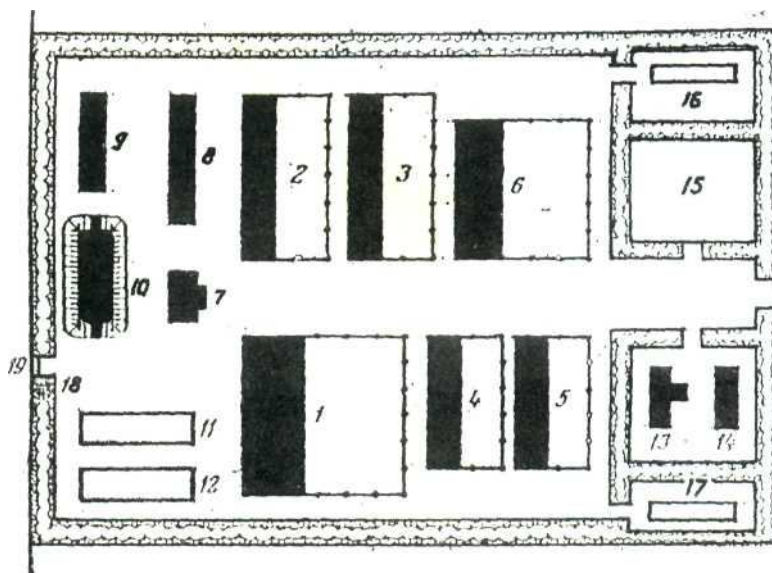
Согиладиган, бугоз ва кисир сигирларни алохида бўлиб куйилади. Очик майдон ўртасида 6 - 8 сигирга мўлжалланган сув ичадиган мослама курилади. Мол гунги хар куни тозаланмайди. Ёгингарчилик натижасида сигирхона ва унинг олдидаги очик майдон гунг ва сув билан ифлосланади. Шунинг учун у ерга хар куни сомон, майдаланган гўзапоя ёки ёгоч кириндилари сепилади. Хар куни сепилган сомон ёки гўзапоялар гунг билан аралашиб маълум бир катлам хосил бўлади. Бу катлам, цементланган ёки асфалтланган жойдан исеик бўлади, молларни касалланишдан саклайди.

Мол гунги 2 - 3 ойга бир мартаба бульдозер билан тозаланади. Сигирхонада сигир соғиш хонаси бўлиб, унинг ичида 8-16 ёки 32 ўринли соғиш аппаратлари (Ёлочка, карусель, тандем гурлари маълум) ўрнатилган. Бир ўринга фақат бир сигир сигади. Соғилиш вақтида омухта ем берилади. У соғиш аппарати сонигакараб сигирлар киритилади. Бир соғиш хонасига ўзлари киришга харакат килади, чунки у ердан омухта ем ейди. Соғилган сигирлар бошқатомондан ховлига чиқарилади. Молларни богламай бокадиган усулнинг камчилиги; ҳамма сигирлар бир меъёрда ем-хашак ейолмайди; зўрлари кўп, бошқалари кам ейиши мумкин. Кора мол мажмуаси лойиҳалари 27, 28, 29 -расмларда кўрсатилган.

27 - расм. 200,400 сигирга мўлжалланган гўшгп етиштирадигаи корамол фермаси.

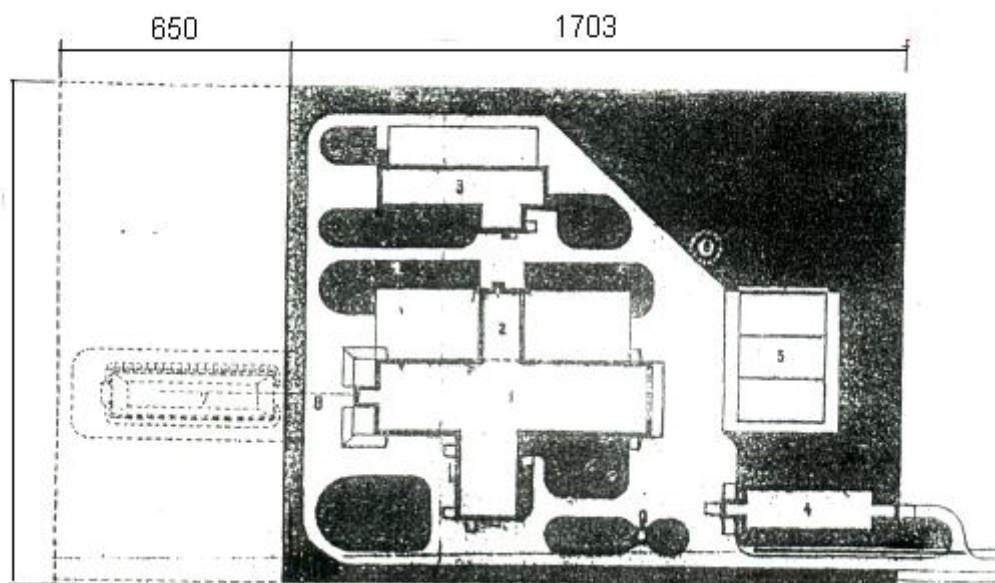
1-120 сигир учун тугрукхона; 2-60 сигиручун туерукхона; 3-180 ўринли сигирхона; 4 - 228 бош таналар учун бино; 5 - 300 т. омухта ем омбори; 6 - механизмлар учун аввон; 7 -10 т. автомобиль тарози айвон; 8,9 - сунъий қрчприш пункти; 11 - чорвадорларуйи; 13 -касал моллар хонаси; 14 - ветпункт; 16 - ховуз; 17 - сиос саклайдиган ўра; 18 - иситиш қрзонхонаси.

28 - расм. 400 сигирга мўлжалланган боғланиб бокиладиган корамол мажмуаси.

1 -200 ўринли сигирхона; 2,3 -100ўринли сигирхоналар; 4,5-бузоқхоналар; 6- таналар учун бино; 7-ем-хашак майдалайдиган, тайёрлайдиган цех; 8-дагал хашак; 9-омухта ем омбори; 10-молларучун лавлаги, ковок ва хрказолар учун омбор; 11,12- силос саклайдиган

жой; 13-сунъий кочирши пункти; 14-ветпункт; 15-мол остига сепилдиган сомон, майдаланган гўза-поялар учун жой; 16, 17-гунг сақлайдигист жой; 18-чорвадорлар ути; 19 - дизенфекция тусиги.

29 - расм. 200 сигирга мўлжалланган боғланиб бокиладиган усулдаги ферма. (Литва лойиҳаси)

1-200 ўринли сигирхона; 2-11 ўринли тугрукхона; 3-бузоқхона; 4-молларга бериладигми лавлаги, картошка, крвоқлар учун жой; 5-силослар ураси; 6-ховуз; 7-гунг сақлайдиган жой; 8 - гунг чиқариши йўли; 9-трансфор.матор.

Назорат учун саволлар:

- 1) Қорамолларни боқиши усуллари.
- 2) Боғланмай бокиладиган усулда мажмуани лойиҳалаши
- 3) Боғлаб бокиладиган усулда мажмуани лойиҳалаши
- 4) Алмашиб бокиладиган усулда мажмуани лойиҳалаши
- 5) Мажмуани лойиҳалашида ишлар тартибини ҳисобга олган ҳолда лойиҳасини тузиши.
- 6) Очиқ майдонда хар бир бош мол учун канча м.кв. майдон булиши керак
- 7) Ем хашакларни жойлаштириши усуллари

23.Мавзу: Озик - овқат мажмуаси.

Режа:

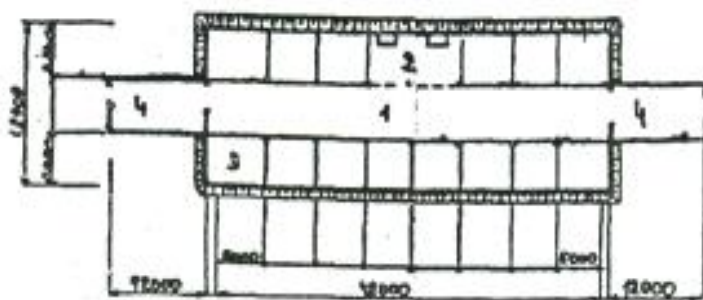
- 1)Озик-овқат мажмуасидаги бино ва иншоотлар тури ва сони
 - 2)Қишлоқ хўжалик махсулотларини ҳисоблаш ва улардан фойдаланишни ҳисобга олган ҳолда мажмуа лойиҳасини тузиш.
- Таян иборалар:ярим чуқурлик вентиляция камераси, урта ук контейнерлар, идишсиз, бункерлар, батария.

Тавсия этиладиган адабиётлар:7,8,10,14,18

Қишлоқ хўжалик корхоналарида (жамоа, давлат, ширкат, фермер, ва хоказолар) етиштирилган махсулотлар икки қисмга, бир қисми уругчилик озик - овқат ем ва хоказолар учун хўжаликнинг ўзида қолади, иккинчи қисми шартнома асосида давлатга ва бошқа корхоналарга сотилади. Ундан ташқари кўпчилик хўжаликлар етиштирилган махсулотларни қайта ишлаб, тайёр махсулотлар сотади.

Бундай хўжаликларда етиштирилган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сақлаш учун махсус омборлар қуриш талаб этилади. Каргошка, сабзавотлар, дон ва меваларни сақлаш учун махсус омборлар, маҳсулотларни қайта ишлаш билан боғлиқ бўлган бино ва иншоотлар (қуритадиган, яровизация қиладиган, меваларни ювадиган, сабзавотларни тузлайдиган, майдалайдиган, бўш идишларни, тайёр маҳсулотни сақлайдиган ва ҳоказо) қурилади. Ундан ташқари тарози., коровулхона, ўт ўчириш асбоблари, овцатладиган хоналар, асбоб-ускуналар учун омбор каби ёрдамчи бино ва иншоотлар ҳам жойлаштирилади.

Истеъмол қилинадиган картошкаларни ярим чуқурликда сақлаш омборларида қуйидаги хоналар бўлади: сараш жойи, хизматчилар хонаси, вентиляция камераси ва эшик олди хонаси (30 - расм).

30-расм. Картошка омбори.

1-транспорт шарадиган йўл; 2-вентиляция камераси; 3-жиртошка сақлидиган жой; 4-эшик олди хонаси;

Картошка омборининг тузилиши содда, бино ўрта ўқи бўйлаб эни 6 метр йўл қўйилади. Йўлнинг икки томонидан деворгачаб метр картошка сақланадиган жой ажратилади. Бу жойнинг ён томонлари ва ости ёғоч тахта билан ўралади. Бу жойга картошка бўш тўкилади. Бўш тўқилган картошка катламн 4 метр бўлиши мумкин, уруглик картошканинг катлами 3 метрга етади. Сабзавотчиликка ихтисослаштирилган хўжаликларда махсус омборлар қурилади. Улар яшикларда, контейнерларда ва идишсиз сақланади.

Дон омборлари уруглик истеъмол қилинадиган ва ем учун сақланадиган турларга бўлинади. Омборлардаги донлар коп- канорларда, махсус бункерларда ва бўш тўқилган ҳолда сақланади. Бир омбор ичида ҳар хил усулда, махсус бункерда, коп канорларда ва тўқилган ҳолда сақланиши мумкин. Дон махсус идишларга бўш тўқилади. Бундай идиш ёғоч тахталардан ясалган яшик шаклда бўлиб, баландлиги 2,5 - 5 метр, эни 1,8 x 2,7 метр бўлади. Буларни бир жойда турадиган ёки бошқа жойга қўчириладиган қилиб ҳам ясаши мумкин. Уруглик дон сақлайдиган бункерлар баландлиги 2 - 3 метр, истеъмол қилинадиган ва ем учун мўлжалланган донларни идишсиз бўш сақлангандаги баландлиги 5 метр, бункерлар баландлиги 10 метргача, силос сақлайдиган шаклдаги омборлардаги дон баландлиги 20 ва ундан кўп метр бўлиши мумкин. Ховлининг энг ичкари томонига уруглик дон

сақланадиган омбор жойлаштирилади. Чунки бу омбор мавсумнинг ёз, куз ойларидагина ишлайди.

Мева сабзавот ва картошка сақланадиган омборлар батарея усулида жойлаштирилади. Дарвоза яқинига корвулхона, асбоб - ускуна ва бўш коп - канорлар, идишлар ва ҳоказолар сақлайдиган омбор, ховуз ва бошқалар жойлаштирилади. Ховлининг атрофи 10-15 метр дарахтзор билан ўралади.

24.Мавзу: Қишлоқ хўжалик машиналарини сақлаш ва таъмирлаш мажмуаси ва қурилиш ховлиси.

Режа:

- 1) Қишлоқ хўжалик машиналарини сақлаш ва таъмирлаш мажмуасидаги бино ва иншоотлар тури ва сони
- 2) Мажмуада бажариладиган ишлар тури ва тартибини ҳисобга олган ҳолда лойиҳа тузиш
- 3) Ёғочларни арралаш қурилмаси, келтирилган ёғочлар учун очик майдон
- 4) Қурилиш ховлисидаги бино ва иншоотларни, минтакаларни жойлаштириш ҳамда лойиҳалаш

Таянч иборалар: шартли капитал таъмирлаш, терсаклар, арра

Тавсия этиладиган адабиётлар: 7,8,12,14,20,21

Қишлоқхўжалик машиналарини сақлаш ва таъмирлаш мажмуаси вақти -вақти билан уларнинг ишчи ҳолатини текшириш, ювиш, мойлаш, енгил ва капитал таъмирлаш ишларини бажариш учун хизмат килади. Машина трактор паркида кўйидаги бино ва иншоотлар жойлаштирилади: 100 ёки 250 шартли капитал таъмирлаш устахонаси, автомашиналар учун гараж ва очик майдон, тракторлар, пахта терим машиналари, комбайнлар, қишлоқ хўжалик машиналари учун айвонлар ва асфальтланган очик майдон, асбоб-ускуналар ва эҳтиёт қисмлари омбори, иситиш қозонхонаси, кераксиз темир - терсаклар учун майдон, ховуз, ўт ўчириш асбоблари, коровулхона, хожатхона, ичимлик сув, электр энергияси билан таъминланадиган иншоотлар қурилади. Машина трактор паркидаги ҳамма бино ва иншоотлар ховлиси периметри бўйлаб жойлаштирилади.

Автомашиналар гаражи олдидаги очик майдони билан ховлига кириб чиқадиган йўлига яқин жойлаштирилади. Чунки автомашиналар ҳар куни ишга чиқишига қулай бўлади. Иахта терим машиналар, комбайнлар ва қиска муддатдагина ишлатиладиган қишлоқ хўжалик машиналари ховлининг энг ичкари қисмига жойлаштирилади. Гараж ва айвонларда бир трактор учун 16 м. кв. 1 комбайн учун эса 35 - 40 м. кв. майдон ажратилади. Кириш йўлининг тўғрисида, яъни ховли уртаеига машина ва тракторларни таъмирлаш устахонаси жойлаштирилади. Унинг икки томонида дарвоза булиб, даладан синган, бузилган машина ва тракторларни судраб келиб, бир томонидан устахонага киритилса, таъмирлангандан сунг иккинчи томонидан ишга чиқарилади.

Устахона ўртаеида таъмирланадиган машиналар учун силжимали мослама уйилади ва икки ён томонларда (ишларнинг бажарилишини ҳисобга олган ҳолда), моторларни таъмирлаш, чилангарлик кузнес пайвандлаш, текшириш, созлаш ва буяш бўлимлари жойлашади. Ховлида қишлоқ хўжалиги машиналари салаш учун асфальтланган очик майдон ҳам жойлаштирилади.

Эҳтиёт қисмлари омбори устахонага яқин, коровулхона, механизаторлар уйи, ховуз ва бошқалар ховлига кириш томонидан ва ҳамма бино иншоотлар ёнгиндан сақлаш масофаларига риоя олинган ҳолда жойлаштирилади. Машиналар, трактор ва комбайнлар гараж ва айвонларга бемалол чиқиши учун кенг йўллар, буш

майдончалар колдирилади ва машина, тракторларни ювадиган жой ҳам ажратилади. Ховуз ва ховли атрофига баланд усадиган дарахтлар экилади.

Қурилиш ховлиси

Қурилиш мажмуаси посёлкада жойлашади. Унда хўжалик усулида амалга ошириладиган, келтирилган ёғочларни тилиш, қурилиш, таъмирлашда ишлатиладиган материал ва маҳсулотларини тайёрлаш каби ишларини жойлаштирилади. Қурилиш мажмуаси майдонида қуйидаги бино ва иншоотлар жойлашади: ёғочларни арралаш қурилмаси, келтирилган ёғочлар учун очик майдон, арраланган (тилилган) ёғочлар учун очик майдонлар, дурадгорлик устахонаси ёғоч қириндилари учун майдон, тайер маҳсулотлар учун омборлар, қурилиш материаллари (цемент, оҳак алибастр ва ҳоказолар) учун омборлар, ишчилар уйи, коровулхона, ховуз, ут учуриш асбоби, хожағхона, ичимлик суви электр энергиясидан фойдаланиш

Қурилмалари ва ҳоказолар. Ёғочларни арралаш қурилмасининг усти ёпик булиб, икки ён томонига енгил материалдан қурилган кенг айвонлар қурилади. Арранинг икки ён томонларида 5-6 м жой колдирилади, бир томонда арраланмаган, иккинчи томондан арраланган ёғочлар учуи майдонлар жойлаштирилади. Арра уки билан майдончалар уки бир тўғри чизихда етадиган этиб йўлча қурилади. Мажмуадаги аррадан ва устахонадан чиққан чиқиндилар алоҳида жойларга йигилади. Бино ва иншоотларни, ишларнинг бажариш тартибини ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилади. (31- расм.)

Қурилиш мажмуаси майдонда камишдан ишланадиган плиталар, гишт тайёрлаш цехи каби қурилиш материаллари тайёрланадиган майдон ажратилиши мумкин.

Келтириш

Арраланмаган ёғочларни саклаш.

Арраланган ёғочларни саклаш.

Ёғочларни сунъий кучириш.

Маҳсулотларни тайерлаш

Тайер маҳсулотларни саклаш.

Жунатиш .

31- расм . Ишларнинг бажарилиш тартиби.

Назорат учун саволлар:

- 1) Озик-овкат мажмуасидаги бино ва иншоотлар тури
- 2) Озик-овкат мажмуасидаги бино ва иншоотлар сонини нимага нисбатан аниклаймиз
- 3) Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ҳисоблаш
- 4) Озик-овкат мажмуасини лойиҳалаш тартиби
- 5) Келтирилган ёғочлар учун очик майдонни ҳисоблаш
- 6) Арраланган ёғочлар учун очик майдонлар ва дуродгорлик устохонасини лойиҳалаш тартиби.
- 7) Қурилиш ховлисини лойиҳалашда ҳисобга олинadиган омиллар

25.Мавзу: Пахта ховлиси ва нефть маҳсулотларини саклаш мажмуаси

Режа:

- 1) Пахта ховлисида жойлашадиган бино ва иншоотлар
- 2) Пахта ховлисини лойиҳалаш тартиби.
- 3) Нефть маҳсулотларини саклаш мажмуасини лойиҳалаш
- 4) Нефть маҳсулотларини саклаш мажмуасини лойиҳалашда ҳисобга олинadиган элементлар.

Таянч иборалар: кўсак ковога, парник ромлар

Тавсия этиладиган адабиётлар: 8,13,14,17,20,21

Бизнинг Республикамизда асосан экспорт қилинадиган ҳамда ўзимизда тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарилиши учун асосий хом ашё пахта ҳисобланади. Пахтани йигиб - териб олиш 2 ойга (сентябр , октябр) тўғри келади. Бу ойларда ёгингарчилик кўп бўлади . Терилган кўсаклар усти епик айвонларда сакланиб маҳсус машиналар билан пахтаси ажратиб олинади. Бу машиналар (кўсак чувиш машиналари) электр куввати билан ишлайди. Бу ховлидаги гехнологик иш тартиби даладан келтирилган кўсаклар айвонига гўкилади,машинада пахтаси ажратилади ва пахта пунктига жўнатилади, машинадан чиккан ковога очик майдонга йигилади. Бу кўсак ковогани фермалардаги моллар турадиган жойларга сепиш ёки гунг учун ишлатиш мумкин.

Пахта ховлисида ипак куртини бокиш учун маҳсус бинолар , мосламалар, тут баргини тайерлаш, (буташ) саклаш, пиллани тозалаш ишлари бажариладиган айвонлар курилади, чунки терим ва уни топшириш ишлари йил фаслининг куз ойларида бажариладиган бўлса, ипак куртини бокиш ундан (пилла) хосил олиш эса кўкламнинг май ойигатўғри келади. Бу икки йўналиш учун мўлжалланган бино ва иншоотлардан йил мобайнидан тўлик фойдаланиш учун бир ховлигажойлаштирилади.

Пахтаховлисигақўйидаги бино ва иншоотлар жойлаштирилади;

-пахта ва кўсакларини саклайдиган айвонлар , пахта куритиладиган бино ва очик майдончалар, ипак курти бокиладиган бинолар, тут баргини тозалайдиган , саклайдиган айвонлар, асбоб ускуналар, коп-конорлар учун омбор, ичимлик суви, электр кувватидан фойдаланадиган иншоотлар , ховуз ут- ўчириш асбоблари, дам олиш уйи, коровулхона, автотарози ва бошқалар.

-ипак куртини бокадиган бинолар ховлининг энг ичкари томонидан, барг тозалайдиган, сакхлайдиган айвонлар, уларнинг ўртасида жойлашади. Пахта саклайдиган, куритадиган айвон ва майдончалар ховлининг переметри бўйлаб, лекин айвончаларнииг очик томони жануб томонга каратилган ҳолда жойлаштирилади.

-ховлининг ипак курти, бокиладиган кисми билан, пахта тозалайдиган кисми 10-15 м. дарахтзорлар билан бўлинади. Ховлида транспорт бемалол юриши таъминланиши керак.

-дам олиш уйи, асбоблар, коп-канор омборлари, ховуз дарвозага яқин жойда жойлаштирилади. Ховуз ва ховли атрофига соя берадиган дарахтлар ўтказилади.

Нефть махсулотларини саклаш мажмуаси

Нефть махсулотларнинг ўлчам бирлиги этиб метр кўб кабул қилинган. Хўжаликдаги нефть саклайдиган омборларнинг ҳажми хўжаликнинг умумий ер майдонига, бажариладиган ишлар турига, туман ёкилги саклайдиган ва таркатадиган омборларининг жойлашувига боғлиқ бўлиб, бир ҳафтада бир ойгача сакланадиган ёкилги ва мойлаш махсулотларини саклаш учун мўлжалланган бўлади. Хўжаликларда қуриладиган нефть махсулот омборлари икки гуруҳга бўлинади; 1-гуруҳ-умумий сизими 10 дан 250 м.кўб ва 2-гуруҳ сизими 250 дан 600 м.кўб бўлган нефть саклаш омборлари.

Ёкилги саклаш омборлари, аҳоли уйлари ва ишлаб чиқариш мажмуаларидан ёнгиндан саклаш масофаси меъёрида, шамол йўналишиданал ва ариқлардаги сувнинг оқими, рельефнинг кўйи томонларида ва машина-тракторларни саклаш ватаъмирлаш ховлисига яқин жойлаштирилади.

Ёкилги ва мойлаш махсулотларини саклаш мажмуасидаги бино ва иншоотлари кўйдаги гуруҳларга бирлаштирилади; ёрлгиларни саклаш омборлари, мойлаш материаа омборлари, уларни кабул қилиш ва таркатиш мосламалари, ёнгинга қарши асбоблар, ховуз, қаровулхона, хожатхона ва бошқалар. Ёкилги саклайдиган резервуарлар ёнмайдиган материаллардан тайёрланади ва горизантал ҳолда жойлаштирилади. Улар жойнинг шароитига қараб ер ости ваер устига жойлаштирилиши мумкин.

Саноатда сизими 2, 5, 10, 25, 50, ва 75 м.кўб резервуарлар тайёрланади. Ёкилги ва мойлаш материаалари мажмуасида кабул қилиш, саклаш, таркатиш, трактор ва автомашиналарга мой кўйиш каби ишлар бажарилади. Бу жойдаги ҳамма ишларнинг бажарилиши қулай ва хавфсиз бўлиши асосий талаблардан бири ҳисобланади.

Ховли майдони ёкилги ва мойлаш махсулотларини саклаш, қуйиш, кабул қилиш таркатиш ҳудудларига бўлинади. Бу ҳудудлар ёнмайдиган материаллардан қурилган деворлар билан бўлинади. Бу ҳудудлар қувур ўтказгичлари билан боғланади. Қелтирилган ёкилри-ларни кабул қилиб олиш ватаркатиш учун махсус насослар ўрнатилади. Ховли атрофи баландлиги 1,75-2,0 м. девор билан ўралади. Резервуарлар билан таркатиш насослар оралиги 10м. кам бўлмаслиги керак. Ховли ичига эни 3,5-6,0 м. каттик коплама билан ишланган йўллар қурилади.

Назорат учун саволлар:

- 1) Пахта ховлисини лойиҳалашимиздан асосий мақсад нимада
- 2) Пахта ховлисидан яна нима мақсадда фойдаланамиз
- 3) Пахта ховлисини лойиҳалаш тартиби
- 4) Пахта ховлисини лойиҳалашда ҳисобга олинандиган элементлар
- 5) Нефть махсулотларини саклаш мажмуасини лойиҳалаш тартиби
- 6) Нефть махсулотларини саклаш мажмуасини лойиҳалашда ҳисобга олинандиган элементлар
- 7) Нефть махсулотларини саклаш ва таркатиш ҳудудини жойлаштиришда қандай омилларни ҳисобга олиш керак.

27.Мавзу:Иссик хоналар ва пайкаллар хўжалиги ва минерал угитларни саклаш ховлиси

Режа:

- 1) Иссик хоналар ва пайкаллар хўжаликларининг аҳамияти ва лойиҳалаш тартиби
- 2) Иссик хоналар ва пайкаллар хўжаликларини лойиҳалашда ҳисобга олинадиган элементлари
- 3) Минерал угитларни саклаш ховлисини лойиҳалаш тартиби
- 4) Минерал угитларни саклаш ховлисини лойиҳалашда ҳисобга олинадиган омиллар.

Таянч иборалар: Иссикхона, пайкал, ромлар, силитра, суперфосфат, калий тузи, охак, гербицид ,

Тавсия этиладиган адабиётлар: 4,7,24,20

Иссикхоналар ва пайкаллар хўжалиги, куёш нури яхши иситадиган, нишаблиги жанубга, жанубий-шаркка каратилган майдонларга жойлаштирилади. Бу майдон хатқ шамолдан, рельефнинг ўзи ёки дарахтлар билан химояланган бўлиши керак.

Майдони текис ва очик жойида ажратилган бўлса, ундан 12-15 м. узоқликда, эни 25 метрдан кам бўлмаган эхота дарахтлари билан химояланади. Тупроғи курукер ости суви 1,7-2,0 метрдан ярн бўлмаслиги керак. Совуқлойсимон тупрок ва чуқур жойлар иссик хоналар ва пайкаллар учун яроксиз химобланади.

Иссикхоналар ва пайкаллар мажмуасида курилган бино ва иншоотлар, иссикхоналар ва пайкаллар очик ховлидаги майдонлар ва ёрдамчи хоналар, ва асбоб-ускуналар учун айвонлар, чиқинди, гунг, материаллар саклайдиган омборлар, кўчатлар, сабзавот омборлари, парник ромларини саклаш ва таъмирлаш учун айвон, сабзавотчилар уйи, (агрономхонаси, лаборатория в.х.) кўчатларни ўтказадиган чиринди гунг тайёрланадиган майдон вахакоза.

Иссикхоналардан фойдаланиш муддати, сабзавотларни ўстириш усули, ички тузилмалар ва конструкциялари бўйича бир-биридан фарк қилади. Фойдаланиш муддати бўйича йил мобайнида, кишда, кўклам ва кузда фойдаланадиган иссик хоналарга бўлиниб, кишда ва кўкламда кўчат, ёзда ва кузда сабзавот маҳсулотларини етиштиради. Иссикхоналарнинг ички тузилиши бўйича икки турга бўлинади.

Оддий (сабзавот етиштиради) ва расталарга (асосан кўчат етиштиради) конструкцияси бўйича (ойна билан ёпилган), бир томанлама, икки томанлама ва кўн томанлама ёки блоклар шаклида курилади.

Бир томанлама ёпилган иссик хоналар шимоли вилоятларда кўп қўлланилади. Икки томанлама иссикхоналар кенг тарқалган бўлиб, бир-биридан 5-6 м. узоқликда катор усулида экваторга паралел равишда жойлаштирилади. Кўп томанлама иссикхоналар икки томонларини бирлаштириш натижасида ҳосил бўлади. Уларни конструкциялари ер билан баробар ва чуқурлаштириб курилган бўлади. Одатда иссикхоналар узунлиги 20,1 м. бўлиб ромлар ойнали бўлади. Улар маълум нишабликда жануб томонга каратилиб кўрилади. Иссирона тагига отлар гунги, ёғоч кириндилари ёки майдаланган, чиритилган гўзапоя солинади ва унинг устида озикланиш катлами бўлади. Озикланиш катлами устида ром ойнача 0,40-0,5 м. Чамасида бўшлик колдирилади. Ишлов бериш учун иссикхоналар бўйлаб, эни 0,7-0,8 м. йўлакчалар колдирилади.

Чукурлаштирилган иссиқхоналар иссиқ сув ёки ҳаво билан ҳам иситилади. Улар квартал ҳолда бўлиб бир кварталга эса 25 та иссиқхона жойлаштирилади. Уларниш эни 21,2 м. Узунлиги 58 м. бўлиб орасида ,эни 0,75 м. йўлакчалар колдирилади.

Иссиқхоналар яқинида чукурлаштирилган ости иситиладиган очик майдон жойлаштирилади. Бу майдонда кўчат килинган сабзовотлар ўстирилади. Чукурлаштирилган, иситиладиган майдон гунг билан тўлдирилади ваунинг устида ха. пинлиги 20-25 см. озук катлами бўлади.

Очих иситиладиган чукурлар (катлован) кумлок жойларда жойлаш-тирилади .Харорат пасайган кунлари ўсимликлар усти полимер плёнкалари билан ёпилади. Иссиқхоналар ва пайкаллар мажмуасининг лойиҳасини тузишда қуйидаги талаблар бажарилиши тавсия этилади:-иссиқхоналар мажмуасининг шимол томондан, шимоли каридор иситиш қозонхонаси билан бирлаштирилади, унинг ёнида ёхилги ва асбоб усқуналар омбори жойлаштирилади. Квартал ромлар иссиқхоналари жануб томонда ундан 10-15 м. узоқлира жойлаштирилади. Ромлар кварталлари оралигида экваторга параллел равишда эни 10 ва 15 м. гунг учун жой, иситиш қувурлари учун 8-10 м. йўлчалар жойлаштирилади. Иситиладиган очик майдон иссиқ хоналар ўртасида жойлаштирилади

Ҳамма бино иншоотларни жойлаштиришда ёнгиндан сақлаш масофалари ҳисобга олинади

Минерал ўғитларни сақлаш ховлиси

Хўжаликлар кўпроқ аммиак силитраси, суперфосфат, калий тузи, охак ва бошқалар, ҳамда гербицидлардан фойдаланилади.

Минерал ўғитлар сарайдиган ховлидаги омборлар сигимини қуйидаги формула ёрдамида аниқланди:

$$V = \frac{S \cdot P}{K} \cdot m$$

бу ерда: V - минерал ўғитлар сақлайдиган ховлидаги омборлар сигими тонна;

S - минерал ўғитлар солинадиган ер майдони, га;

P - бир гектарга солинадиган минерал ўғит, тонна (т/га);

K - бир йилда омборларга келтириладиган минерал ўғитларни ҳисобга олиш коэффиценти (хўжаликлар учун K = 2)

Курук минерал ўғитлар ва захарли химикатларни сақлаш учун одатда тўрри бурчакли, иситилмайдиган, ёпик омборлар, экин экиладиган далаларга яқин жойларга қурилади. Хар турли минерал ўғитлар учун тахталардан ишланган жойларга тўкилади.

Омбор ўртасида транспорт юрадиган йўлчалар колдирилади. Ёғоч тахталардан ишланган секция деворларини у ёки бу томонга силжитиш мумкин. Қопларда келтирилган курук минерал ўғитлар 3,3 метргача баландликда минерал ўғитлар 2,5 баландликкача қўйилади.

Мажмуа таркибига курук ва суюқ ўғитлар сақлайдиган бинолар, ўғитларларни аралаштириладиган мослама, тарози, қоровулхона, ўт ўчириш асбоблари, ишчилар уйи, ювиниш хонаси вахоқозолар жойлаштирилади. Бино ва иншоотлар оралиги ёнмшдан сақлаш масофаси билан аниқхпанади (қаида 10 метр бўлиши керак). Уғит сақланадиган биноларга транспортларни киришини ва чиқишини таъминлайдиган мажмуа атрофи қўраланади ва кўра билан бино оралигида, ёнг-ин эҳтимолини ҳисобга олган ҳолда 3 метр жой колдирилади.

Минерал ўгит саклайдиган омборлардаги секциялар 100, 200, 300 тоннага мўлжалланган бўлади. 100 тонншик секция 9x9 метр деворлари гиштдан ишланади, ярим асфальт бўлиб, том усти шифер билан ёпилади. 200 ва 300 тонналик омборларнинг эни ва узунлиги 18 x 9, 27 x 9 метр бўлади.

Назорат учун саволлар:

- 1) Иссик хоналар вав пайкаллар хўжалигининг аҳамияти.
- 2) Иссик хоналар вав пайкаллар хўжалигининг лойиҳалаш тартиби.
- 3) Иссик хоналар вав пайкаллар хўжалигининг лойиҳалашда ҳисобга олинадиган омиллар.
- 4) Минерал угитларни саклаш ховлисининг аҳамияти.
- 5) Минерал угитларни саклаш ховлисини лойиҳалаш тартиби.
- 6) Минерал угитларни саклаш ховлисини лойиҳалашда ҳисобга олинадиган омиллар

ҮШ-боб. 28. Мавзу: Аҳоли пунктини ободонлаштириш.

Режа:

- 1) Ободонлаштириш тадбирлари.
- 2) Ичимлик суви билан таъминлаш.
- 3) Чикинди сувларини ташқарига чиқариш

Таянч иборалар: зах сувлар, сув босиш, сел келиш, сел келиш, тупрок эрозияси, киргоклар

Тавсия этиладиган адабиётлар: 5,8,12,14,20,21

Лойиҳадаги ободонлаштириш тадбирлари уч гуруҳга булинади:

- поселка қуриладиган ва ободонлаштириладиган майдонни инженерлик жиҳозлаш;
- ободонлаштириш ишлари;
- аҳолини яшаши, ишлаши, дам олиши қулай булиши учун майдоннинг табиий шароитини, соя-салкин булишини таъминлаш.

Майдонни инженерлик жиҳозлашдаги асосий тадбирлар қуйидагилар :

- зах сувларни ташқарига чиқариш, сув босиш, сел келиш, ювиб кетиш, жарликлар ҳосил қилиш, тупрок эрозияси ва ер кучишлардан сақланиш ва химоя қилиш тадбирларини бажариш;
- қор, емгир оқава сувларини ташқарига чиқариш, сугориш учун майдонни тайерлаш;
- даре, қул, жарликлар ва сугориш шахобчалари киргокларини кукаламлаштириш.

Майдонни инженерлик жиҳозлаш, ер ости сув сатҳини пасайишига ердам беради. Ер ости зах сувининг чуқурлиги, аҳоли яшайдиган жойларда – 1,5 м, автомобиль йўлларида – 0,5 – 2,0 м, кабристонларда – 2,5 м, сабзавот саклайдиган омбор ва мосламаларда – 4,5 м, стадионларда – 1,0 м, мевали дарахтлар усадиган жойларда – 1,5 -2,0 м, баланд-паст усадиган майдонларда – 1,2 м, бинолар пойдеворида – 0,5 – 1,0 м дан кам булмалиги керак.

Ер ости зах сувлари сатҳини пасайтириш ва уларни ташқарига чиқариш учун дренажлар қурилади. Дренажлар қурилиши жихатидан вертикал ва горизонтал ҳолда булади.

Асосий дренажлар даре жарликлар ва паст жойларда оқадиган ер ости сувларини узларига қабул қилади.

Айланма дренажлар бир гурух биноларни еки майдонларни ер ости сувининг кутарилишидан химоя қилиш учун жойлаштирилади.

Дарелар, каналлар ва сув омборларига яқин жойлашган аҳоли пунктларида, кор эриши, куп емгир егиши натижасида, сув сатхи кутарилиб, кигокларидан чикиб сув босиши хавфи тугилади. Бундай шароитда киргок буйлаб баландлиги 1,5 – 2,0 м кутарма курилади. Кутарма эни транспорт катнашига мулжалланади. Ер ости сув сатхи кутарилмаслиги учун сув тортиш насослари ишлатилади.

Сел келиши хавфи бор жойлардаги аҳоли пунктини ундан химоя қилиш тадбирлари курилади. Сел келиши 10,20,50,100 йилларда такрорланиши мумкин. Сел - катта сув оками булиб, унинг тезлиги 3-8 м/с етади. У узи билан йўлидаги тупрок, тош дарахт ва ҳоказоларни окизиб келиб, кувурлар ва куприкларни бекитиб куяди ва у ерда куп микдорда сув йигилиб бу иншоотларни бузиб, узи билан катта тезликда олиб кетади. Сел аҳоли пунктларига, ҳамма иншоотларга ва экинзорларга катта зарар етказди. Сел келиши окибатларининг олдини олиш тадбирлари:

- сел келиш хавфи бор жойга аҳоли пункти ва бошқа иншоотлар курилиши маън этилади;
 - сел келиниши вакти олдиндан башорат килиниб хавфли жойдаги аҳоли огохлантирилади;
 - куприк, кувур ва бошқа иншоотлари бор жойга навбатчилар куйилиб, у ерда тусик хосил булмаслиги учун окиб келатган егоч ва бошқа жисмларни утказиб борилади ва тозалаб турилади;
 - келатган сувлар ҳамма даре, каналлар ва арикларга булиниб юборилади.
- Аҳоли пунктларини ободонлаштириш турлари куйидагилар :

Аҳолини ичимлик ва иссик сувлар билан таъминлаш, чикинди сувларини ташқарига чиқариш, газлаштириш, электрлаштириш, радио ва телефонлаштириш, сугориш, кучаларини ободонлаштириш ва кукаламлаштириш. Ободонлаштиришининг бундай турлари инженерлик лойиҳалашнинг мустикал сохаси ҳисобланади.

Аҳоли пунктининг табиий шароитига караб инженерлик иншоотларини жойлаштириш тизими ҳар хил ечилади.

Ичимлик суви билан таъминлаш.

Ичимлик суви билан таъминлаш учун аҳолининг, маданий маиший коммунал корхоналар ва ишлаб чиқариш ховлиларининг сувга бўлган талаблари сув билан таъминлаш тизими ва иншоотлар тури, таркиби аникланади.

Сарфланадиган сув ҳажми, истеъмолчилар таркиби, сони, меъери ва сарфлаш режасига боглик режасига боглик булади. Аҳоли пункти учун сарфланадиган сув ҳажми куйидаги формула билан аниқлаш мумкин .

Бу ерда , - аҳоли пунктида уртача бир суткада сарфланадиган сув .(л/суткада)

- аҳоли сони, киши ;

- бир киши учун (моллари билан) сарфланадиган уртача сув
- меъери (л/суткада);
- маданий-маиший, коммунал корхоналарга сарфланадиган
- сув (л/суткада);
- ишлаб чиқариш ховлилари учун сарфланадиган сув (л/суткада)

Аниқланган умумий сув миқдориغا энгинни учиритиш учун сарфланган сув миқдори кушилади.

Ичимлик суви билан таъминлаш учун куриладиган иншоотлар таркиби, тури, сув манбааларига боғлиқ булади, масалан : ер ости сувидан фойдаланишда – пармалаш кудуклари , насос курилмалари сув босими башняси ва ҳоказо , даре , канал сувларидан фойдаланилганда –

- сув олиш мосламаси, насос станцияси, тозалаш иншоотлари , сув босими башняси ва ҳоказолар курилади.

Аҳоли пункти лойиҳасини лойиҳасини тузишда ичимлик суви иншоотлари жойлашадиган участка ўрнини танлаш муҳим аҳамиятга эга булади.

Пармалаш кудуги ер ости сувидан фойдаланиладиган булса , аҳоли пунктнинг марказий қисмида жойлашгани маъқул . Агар поселка мураккаб рельефда жойлашган булса, пармалаш кудуги паст жойга урнатилади.

Ичимлик суви учун очик манбадан фойдаланилса, сув олиш иншоотлари аҳоли пунктнинг юқори томонидан жойлаш-тирилади. Ичимлик суви иншоотлари жойлашадиган майдоннинг радиуси 150-200 м булиб, унинг атрофи химояланади ва кукаламлаштирилади. Бу химоя худуди атрофига ахлат , оқава сувлари ташланишига ва молларни сугоришга руҳсат этилмайди.

Чикинди сувларини ташқарига чиқариш.

Сув утказгич тармоқлари орқали истеъмол қилинадиган сув мосламалари хонадон уйлари, маданий-маиший бинолари, спорт майдонлари ичига жойлаштирилади. У ердан чиқадиган ифлосланган сувларни чикинди сув тармоқлари билан аҳоли пунктдан ташқарига чиқарилади. Чикинди сувлари , махсус чикинди сув тармоғи билан насослар ердамсиз узи оқиб махсус тозалаш (зарасизлантириш) ховузларга қуйилади.

Аҳоли уйларидан маданий ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналаридан чиқадиган сувларидан ташқари емгир ва қор сувлари ҳам қушилади.

Чикинди сувлари аҳоли пунктдан ташқарига чиқаришнинг уч усули мавжуд ; умумий , алоҳида ва аралаш.

Умумий усулда , аҳоли уйлари корхоналаридан ва ишлаб чиқариш ховлиларидан чиққан ва емгир қор сувларининг ҳаммаси умумий бир қувур билан ташқарига чиқарилади.

Алоҳида усулда аҳоли уйлари маданий маиший корхоналардан чиққан сувлар алоҳида узи оқадиган епик қувурлар билан емгир , қор ва оқава сувлар, қучалар четдаги арикчалар билан аҳоли пунктдан ташқарига чиқарилади.

Аралаш усулда эса, аҳоли пункти ичидан қор ва оқава сувлари алоҳида арикчалар билан, аҳоли уйлари ва корхоналаридан чиқадиган сувлар, алоҳида узи оқадиган епик қувурлар орқали чиқарилиб, улар аҳоли пункти

ташқарисидан бирлашиб кетади. Бу усул кишлок хўжалик аҳоли пунктлари учун иқтисодий томонидан арзон ва фойдаланиш учун қулай ҳисобланади.

Чикинди сувларини узи оқадиган еки епик қувурлари орқали етказиб бериш тизимида , уй ичидаги мосламалари , у ердан чиқадиган қувурлар тармоғи, тозалаш ховлилари ва бошқа иншоотлар қурилади. Чикинди сувларини йиғадиган ва тозалаш ховузларигача епик қувурлар , берилган нишабликда узи оқишини таъминлаш мақсадида рельефнинг пастки жойларида утказилади.

Аҳоли пунктини иссиқлик суви билан таъминлашда марказлаган ва марказлашмаган тизимда амалга оширилади.

Марказлашмаган тизимда бир неча гуруҳ бино ва иншоотларни иситиш учун алоҳида қозонхоналар қурилса, марказлаш тизимда фақат марказий қозонхонадангина фойдаланилади. Иссиқ сув билан таъминлашда иссиқ сув утқазгич тармоқлари, уларин текшириш , тузатиш учун қудуқлар ва иситиш қозонхоналар каби иншоотлар қурилади.

Аҳоли пункти лойиҳасини тузишда қозонхона қуриладиган майдонини жойлаштиришда қуйидаги асосий талабларга риоя қилинади :

- асосий иссиқ сувни талаб қиладиган бино ва иншоотлар марказида ва рельефнинг қуйи томонига жойлаштирилади;
- шамол йуналиши буйича, аҳоли яшайдиган ҳудуддан кейин жойлаштирилади;
- аҳолининг уйлари билан қозонхона оралигида санитария масофаси қолдирилади.

Тавсия этиладиган адабиётлар:

- 1) Ободонлаштириш тадбирлари неча гуруҳга бўлинади
- 2) Ободонлаштириш тадбирлари тўғрисида қисқача маълумот беринг.
- 3) Сел қелиши оқибатларини олдини олиш тадбирлари
- 4) Аҳоли пунктларини ободонлаштириш турлари
- 5) Аҳоли пунктларини ободонлаштиришнинг ҳар бир тури буйича қисқача маълумот беринг
- 6) Аҳоли учун сарфланадиган сув сарфи қандай аниқланади.
- 7) Чикинди сувларини ташқарига чиқариш тадбирлари
- 8) Чикинди сувлари аҳоли пунктдан ташқарига чиқариш усулларини айтинг
- 9) Қозонхона қуриладиган майдонни жойлаштиришда қуйиладиган асосий талаблар

IX – БОБ.

Лойиҳанинг техникавий-иқтисодий курсаткичлари

Тузилган лойиҳани техникавий-иқтисодий курсаткичлари билан таҳлил қилинади ва қабул қилинган меъёрлар билан солиштирилади. Лойиҳанинг техникавий-иқтисодий курсаткичлари иккига бўлинади: абсолют ва нисбий.

Абсолют курсаткичлар фақат шу лойиҳага тааллуқли бўлиб, аниқ сонли, (аҳоли сони, майдони, қурилишлар тури, сони, сизими қиймати в.х.) курсаткичлар ҳисобланади.

Нисбий курсаткичлар абсолют курсаткичларни ва қабул қилинган меъёрлар билан (бир кишига тўғри келадиган посёлка майдони, уларнинг яшаш майдони, қукаламзорлар, қучалар узунлиги, қурилишлар ва ободонлаштириш ишлари қиймати в.х.) солиштириш

натижасида хосил булади. Нисбий техникавий-иқтисодий томонидан тавсифлаш ва баҳолаш учун қуйидаги курсаткичлар келтирилади (18-жадвал).

1. Аҳоли сони: Жами _____ киши
 томорка уйларда _____ киши
 секцияли уйларда _____ киши
 бирлаштириб қурилган уйларда _____ киши

2. Аҳоли яшайдиган уйлар майдони: Жами _____ м.кв
 томоркали уйларда _____ м.кв
 секцияли уйларда _____ м.кв
 бирлаштириб қурилган уйларда _____ м.кв

3. Лойиҳа элементлари майдони.

18-жадвал

№	Майдонлар номи	Ҳисобланган майдони		Лойиҳадаги майдон	
		га	%	га	%
	1. Аҳоли яшайдиган ҳудуд				
1.	Аҳоли яшайдиган кварталлар майдони				
2.	Жамоа корхоналари майдони				
3.	Умумий фойдаланадиган Умумий фойдаланадиган Боглар ва кукаламзорлар майдони				
4.	Майдон, кучалар, йўлақлар майдони				
	Жами				
	II. Ишлаб чиқариш ҳудуди				
1.	Қишлоқ хўжалик машиналарини саклаш ва таъмирлаш мажмуаси				
2.	Озик-овқат мажмуаси				
3.	Қурилиш мажмуаси				
4.	Пахта ховлиси				
5.	Минерал угитлар ховлиси				

6.	Нефть махсулотларини саклаш мажмуаси				
7.	Кора мол фермаси				
8.					
	Жами:				
	III. Санитария химоя худуди				
	IV. Бошқа ерлар				
	Ҳаммаси		100		100

4. Аҳоли зичлиги _____ киши (га).

Умумий аҳоли сонининг аҳоли яшайдиган худуд майдонига нисбатан аҳолининг зичлигини кўрсатади.

5. Уй-жой (яшаш) майдонининг зичлиги ($P_{\text{брутто}}$)₂ $P_{\text{бр}} = \frac{П}{П_1} \dots \text{м}^2 / \text{га}$

бу ерда П-жами аҳоли яшайдиган уйлар майдони, м²

П₁- аҳоли яшайдиган худудларнинг умумий майдони...га

$$P_{\text{нетто}} = \frac{П}{П_2} \dots \text{м}^2 / \text{га}$$

П₂-аҳоли яшайдиган кварталлар майдони, га

6. Курилиш зичлиги: брутто _____ %

Нетто _____ %

Курилиш зичлиги брутто, курилиш билан, банд бўлган майдонларнинг, аҳоли яшайдиган худуд майдонига нисбатан фоиз ҳисобидан аникланади.

$$P_{\text{бр}} = \frac{g \cdot 100}{S_1}; \quad P_{\text{нетто}} = \frac{g \cdot 100}{S_e}$$

бу ерда Р – курилиш зичлиги, %

g-курилиш билан банд бўлган майдон, м.кв. га

S₁-аҳоли яшайдиган худуд майдони, га

S₂-аҳоли яшайдиган кварталлар майдони, га

Курилиш зичлиги нетто – курилиш билан банд бўлган майдоннинг аҳоли яшайдиган кварталлар майдонига нисбатан фоиз ҳисобида аникланади.

7. Ишлаб чиқариш худуди курилишларнинг зичлиги:

Қишлоқ хўжалик машиналарини саклаш ва таъмирлаш мажмуаси _____ %

Озик-овкат мажмуаси _____ %

Курилиш мажмуаси _____ %

Пахта ховлиси _____ %

8. Кучалар узунлиги:

Жами _____ -км

1 кишига _____ м.

9. Курилишларнинг чизикли зичлиги –

$\frac{\text{яшайшмайdonи,}}{\text{кучаллар, п.м}}$

10. Куча тармоқларининг чизикли зичлиги –

$\frac{\text{кучаларузунлиги, м}}{\text{аҳолияшайдиганхудудмайdonи, га}}$

11. Кучалар майдонининг коэффициентини –

$\frac{\text{кучалармайdonи, га}}{\text{аҳолияшайдиганхудудмайdonи, га}}$

12. Умумий фойдаланиладиган яшил дарахтзорлар майдони ___ га

13. Курилиш киймати: Жами _____ млн.сум

Аҳоли яшайдиган худуд _____ млн.сум

Ишлаб чиқариш худуди _____ -млн.сум

14. Аҳоли яшайдиган худуддаги қурилишларнинг бир киши ҳисобига киймати _____ сум

15. Ободонлаштириш ишлари киймати _____ млн.сум. Юқорида келтирилган асосий техник-иқтисодий курсаткичлар тизими қуйидагилар билан тулдирилиши мумкин:

-аҳолининг чизикли зичлиги (аҳоли сонининг кучалар узунлигига нисбати билан аниқланади);

-маданий-маиший хизмат кўрсатиш корхона ва муассасаларининг яқин, энг яқин, узоқ (хизмат кўрсатиш радиуслари буйича) жойлашуви в.х.

Лойиҳаниннг техник-иқтисодий курсаткичлари, тасдиқланган ва лойиҳи тузиш учун жорий қилинган меъёри курсаткичлар билан таққосланади. Агарда улар уртасида катта фарқ булса, сабаби аниқланади ва лойиҳага охириги тузатма киритилади.

Фойдаланилган адабиётлар руйҳати.

1. КМК. 2.07.01. 97. Шахарсозлик. Ташкент 1997 .
2. Справочник проектировщика Градостроительство. М. Стройиздать. 1978 г
3. Бакутис В.Э., Бутегин В.А., Луң Л.Б. Инженерное благоустройство городских территорий- М. Стройиздать. 1979 г.
4. Боговая И.О., Теодорский В.С. М. Агропромиздат. 1990 г.
5. Кончуков Н.П. и др. Планировка сельских населенных мест. М. Агроиздат. 1986 г.
6. Иконников А. В., Артеменков В. В. Основы градостроительства и планировки сельских населенных мест. М. Высшая школа, 1982 г.
7. Исмоилов Т., Бабажанов А.Р., Шахар ва кишлоқлардаги аҳоли пунктлари лойиҳаларини тузиш ва қуриш асослари.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти

**Қишлоқ ва сув хўжалиги муҳандислиги
факультети**

**«Ер тузиш ва ер кадастри»
КАФЕДРАСИ**

**«ШАХАР ҚУРИЛИШ АСОСЛАРИ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА
АҲОЛИ ЯШАШ ЖОЙЛАРИНИ ЛОЙИҲАЛАШ» ФАНИДАН
боскич лойиҳасини бажариш буйича**

УСЛУБИЙ КУЛЛАНМА

Қарши-2016

“Шахар қурилиши асослари ва қишлоқ хўжалигидаги аҳоли яшайдиган жойларни лойиҳалаш” фанидан «Ер тузиш ва ер кадастри» бакалавр йуналишлари буйича таълим олаётган талабаларга босқич лойиҳасини бажариш учун мулжалланган

Тузувчилар: ТИМИ доц. А. Бобожонов, КМИИ «ЕТ ва ЕК» кафедраси
доц. М. Авлакулов ва асс. Г. Н. Аликулов

Такризчилар: «ЕТ ва ЕК» кафедраси асс. Г. Равшанова
ГМБ бошлиги И. Рахмонов

Ушбу услубий кулланма «ЕТ ва ЕК» кафедрасининг йигилишида (Баён №..... 2006 й.), Қ ва СХМ факультети (Баён №..... 2006 й.) ва КМИИ (Баён №..... 2006 й.) илмий – услубий кенгашларида муҳокама қилинган ва укув жараёнида кулланишига тавсия этилган.

Босқич лойиҳасининг асосий мақсади – қишлоқ хўжалик корхоналарида мавжут бўлган аҳолии яшайдиган жойларни лойиҳалаш соҳасидаги назарий билимларни чуқурлаштириш ва мустаҳкамлаш ҳамда Амалий куникмалар олишдир.

Босқич лойиҳаси хўжаликнинг табиий ва иқтисодий шароитларни обдон урганиш асосида уқитувчи раҳбарлигида ҳар бир талаба томонидан мустикал ишлаб чиқилади.

Босқич лойиҳасини бажариш туман ер тузиш схемаси ва ички ер тузиш лойиҳалари билан узвий боғлиқ ҳолда олиб борилади. Босқич лойиҳаси устидаги иш махсус адабиётлар, маълумот ва ишлаб чиқариш биноларининг намунавий лойиҳа макетлари билан таъминланган, чизмачилик столлари, асбоб ускуналар билан жиҳозланган махсус хоналарда олиб бориш зарур. Босқич лойиҳасини тузишга кириша бориб талаба босқич лойиҳаси учун топшириқнинг мазмуни билан танишади, асосий вазифани ва босқич лойиҳасининг бажариш тартибини аниқлайди, берилган материалларни таҳлил қилади, тавсия қилинган адабиётларни урганади.

Эскиз лойиҳасининг бир неча вариантлари тузилади. Энг юқори техник – иқтисодий курсатгичларга эга бўлган вариант қабул қилинади.

Босқич лойиҳасини ишлаб чиқиш учун қуйидаги бирламчи материаллардан фойдаланилади:

а) хўжаликнинг ҳозирги ҳолати туғирисидаги маълумотлар:

б) келажакдаги ривожланиш режаси (деҳқончилик, чорвачилик буйича ва бошқа) га мувофиқ хўжалик тармоқларининг асосий курсатгичлари

в) посёлка учун танланган участканинг план нусхаси 1: 2000 миқёсдаги тасвирга олиш материали.

Тугалланган босқич лойиҳасининг мазмуни қуйидаги ёзма ва чизма материаллардан иборат булиши керак:

Лойиҳанинг ёзма материаллари

Кириш

I. Асосий маълумотлар

1. Хўжалик тўғрисидаги умумий маълумотлар.
2. Посёлка учун ажратилган участканинг тавсифи ва табиий – иклимий шароитлар.
3. Посёлка лойиҳасини тузиш учун топширик.

II. Лойиҳанинг ҳисоб – китоб қисми

1. Узоқ муддатга аҳолии сонини аниқлаш.
2. Аҳолининг уй-жойга бўлган талабини аниқлаш
3. Ишлаб чиқариш биноларини турини, исгимини, ҳажмини, сонини, аниқлаш.
4. Аҳолининг маданий-майиший биноларга бўлган талабини аниқлаш.
5. Посёлка майдонини ҳисоблаш.

III. Лойиҳанинг муъморий ечимлари

1. Посёлка майдонини функционал ҳудудларга булиш.
2. Жамоа марказини жойлаштириш ва лойиҳалаш.
3. Кучаларни лойиҳалаш.
4. Кварталларни лойиҳалаш.
5. Маъмурий – жамоа ва маданий – майиший биноларни жойлаштириш.
6. Истирохат боғини ва спорт гуруҳларини лойиҳалаш.

IV. Ишлаб чиқариш ҳудудини лойиҳалаш

1. Ишлаб чиқариш ҳудудини минтакалаш.
2. Машина тракторларни таъмирлаш ва саклаш ховлисини лойиҳалаш.
3. Курилиш ховлисини лойиҳалаш.
4. Озик – овқат комплексини лойиҳалаш.

V. Лойиҳанинг техник – иқтисодий курсаткичлари.

Лойиҳанинг чизма материаллари.

1. Каламда калька коғозида бажарилган 2-3 вариантдаги эскизлар.
2. Посёлканинг лойиҳаси учун мазмуни ва иқтисодий курсаткичлари қабул бўлган вариант қабул қилинади. Бу лойиҳа талаб қилинган рангларда буялади ва тушда 1:2000 миқёсда ватман коғозида бажарилади.

I. Асосий маълумотлар

1. Хўжалик тугрисида умумий маълумотлар

Фермер хўжалиги уюшмасининг асосий йуналиши булиб, ёрдамчи сохалари ҳисобланади.

Хўжаликнинг умумий ер майдони га ташкил қилиб, ундан га қишлоқ хўжалигида фойдаланадиган ерлардир.

Посёлка қуриладиган жой хўжалик ер майдонинг марказида (ёки четида в.б. жойида) жойлашган.

Қуриладиган посёлкадан туман марказигача бўлган масофа км. Энг яқин темир йўл станциясигача км. серкатнов автомобиль йўлигача км.

Посёлка туман маркази билан транспорт алоқасини (асфальт, шагал, бетон в.б.) йўл билан амалга оширилади.

2. Посёлка учун ажратилган участканинг тавсифи ва табиий иклимий шароитлари.

Посёлка қуриладиган участканинг рельефи текис, тупроғи, бинолар, иншоотлар қуриш, боғ, узум ва бошқа экинлар экиш талабларига Тула жавобберади.

Ер ости сувининг чуқурлиги м. йиллик ёгингарчилик 200-400 мм. ташкил қилади.

Хавонинг энг иссик харорати июль ойида +40 - +45° , энг совук харорат январь ойига тўғри келиб -20 - -25° ташкил килади.

Йил мобайнида шамол йуналиши куйидагича узгаради:

Йуналиши	ш	шш	ш	жш	ж	жг	г	шг
%	%							

Хўжаликнинг узида (ер майдонида) тупрок, кум, шагал каби қурилиш материакллари мавжуд.

3. Лойиҳа тўзиш учун топширик.

А. Уй-жой қурилиш

1. Уй жой қурилишини аниқлаш хар бир оила узининг алохида уйи (томорка ери блан) булишини ҳисобга олинади.

2. Лойиҳада бир киши учун яшаш майдони -15 – 18 м² кабул қилинади.

3. Уйларнинг турини аҳолининг демографик таркибига нисбатан аниқланади.

Б. Маданий – маиший қурилишлар.

Маданий – маиший хизмат кўрсатиш корхоналарнинг турини, сонини, биниларнинг ҳажмини, сигимини ва бошқа курсатгичларини кабул қилишда аҳолининг талабларини тула кондириш кузда тугилади.

Посёлка лойиҳасида куйдаги бинолар жойлаштиришни тавсия қилинади:

клуб, мактаб, болалар богчаси, оксоколлар кенгаши биноси, хўжалик идораси, алока булимийи ва жамгарма банки, мехмонхона, ёзги кинотеатр, стадион, саноат ва озик-овкат магазинлари, ошхона, чойхона, новвойхона, маиший уй, дорихона, амбилатория, ҳамом, козонхона, ут учириш жамияти в.б.

В. Хўжаликнинг ишлаб чиқариш мажмуаси.

Посёлка ёнида куйдаги ишлаб чиқариш мажмуалари жойлаштирилади:

Машина – трактор парки, озик – овкат, қурилиш, пахта тозалаш саклаш ховлилар ва кор мол фермаси.

Эслатма: Ишлаб чиқариш ховлиларидаги ва йирик шохли корамол ҳамда ишчи отлар ховлилардаги бинолар

ва иншоатлар номи иловада кўрсатилган.

Хўжаликнинг ривожланиш режаси буйича куйидаги мол тури ва сони белгиланган:

Моллар тури	% ҳисобида	Моллар сони
Йирик шохли корамоллар		
Шундан сигир ва гунажин		
Бир ёшдан катаа таналар		
Бир ёшгача бўлган бузоқлар		
Отлар жами		
Шундан ишчи отлар		

Йил мобайнида молларни ем – хашак билан таъминлаш учун ишлаб чиқариш худудида куйдаги ем хашак ҳажми сакланади:

1. Дагал хашактонна

2. Ширали хашактонна

шундан илдиз мевалитонна

(Лавлаги в.б.)

3. Омикта емтонна

Озик - овкат ва уруглик доналарни сабзавод, картошка ва меваларни саклаш учун куйдаги ҳажмдаги омбор қуриш мулжалланади.

- 1.Дон омборитонна
- 2.Сабзавот омборитонна
- 3.Картошка омборитонна
- 4.Мева саклайдиган омбортонна

Куйдаги транспорт воситалари ва қишлоқ хўжалик машиналарни саклаш учун гараж, айвонлар ва очик майдончалар қурилиши таъминлансин.

- 1.Автомашиналар гаражимашин
- 2.Трактор учун гараж ёки айвонтрактор
- 3.Пахта терим машиналари учун айвонмашин
- 4.Қишлоқ хўжалиги машиналари учун айвонмашин

Пахта тозалаш ва саклаш ховлисида кути ипак курти учун хона мулжаллансин.

II. Лойиҳанинг ҳисоб – китоб қисми

Бирламчи материалларасосида бажарилган ҳисоб-китоб натижасида куйдагилар аникланади:

- Аҳолии яшаш минтақаси буйича: а) келажакдаги аҳолии сони:
 б) аҳолининг уй – жойга бўлган талабини аниқлаш уларга мос намунавий лойиҳаларни танлаш асосида биноларнинг қаватлиги ва турлари.
 в) маъмурий, маданий – маиший хизмат кўрсатиш биноларининг ҳажми, сигими, тури ва сони уларнинг лойиҳасини танлаш.

Ишлаб чиқариш минтақаси буйича: а) ишлаб чиқариш хўжалик бинолари ва иншотларнинг таркиби, ҳажми, сигими, сонини аниқлаш ва улар учун лойиҳаларни танлаш.

1. Аҳоли сонини ҳисоблаш

Лойиҳа тузиладиган қишлоқнинг аҳоли сонини куйдаги формула ёрдамида аникланади:

$$H = \frac{C100}{T - a - B + M - B - П}$$

бунда: Н-келажакдаги умумий аҳолии сони:

С-аҳолини ташкил этувчи ходимларнинг абсалют сони:

Т-мехнатга қобилиятли ёшдаги аҳолии сони: 36,9 %

а-мехнатга қобилиятли ёшдаги уй ишлари ва шахсий хўжаликда банд бўлган кишилар 3 %

В-ишлаб чиқаришдан ажраган ҳолда таълим олаётган мехнатга қобилиятли ёшдаги укувчилар, 3,3%

П-мехнатга қобилиятли ёшдаги ишлаётган ногиронлар 0,4 %

М-ишлаётган нафақахурлар, 4,4%

Б-маданий-маиший хизмат кўрсатишда банд бўлган кишилар-14,0 %

Аҳолини ташкил этувчи ходимларнинг абсалют сони (С) куйдаги формулалар ёрдамида аникланади:

$$C = C_1 + C_2 + C_3$$

Бу ерда C_1 —ишлаб чиқариш билан банд бўлган кишилар сони:

C_2 - маъмурий ва бошқарув ишларида банд бўлган кишилар сони:

C_3 –маданий-маиший хизматдаги кишилар сони. Ишлаб чиқариш билан банд бўлган кишилар сони куйдагича аникланади

$$C = \frac{P}{П}$$

Бу ерда Р-хўжаликдаги фойдаланадиган ер майдони, га

П-битта кишига тўғри келадиган фойдаланиладиган ер майдони, га

Маъмурий бошқарув аппаратидаги кишилар сони (c_2) ишлаб чиқариш билан банд бўлган кишилар сонидан (c_1) 7-8 % ташкил

килади. Маданий-маиший хизмат кўрсатиш билан банд бўлган кишилар сони (c_3), ($c_1 + c_2$) дан 14% олинади.

Хонадонлар (оилалар) сони куйдаги формула билан аникланади

$$X = \frac{H}{\text{Ч}}$$

Бу ерда: X-хонадонлар (оилалар) сони

H-келажакдаги аҳолии сони

Ч-уртача оила таркиби. _____

Изох: Аҳолини руйхатга олиш маълумотларига мувофиқ оиланинг уртача таркиби Республика вилоятлари бўйича куйдагича:

Коракалпоғистон Республикаси	- 5,8
Андижон вилояти	- 5,4
Бухоро вилояти	- 5,9
Жиззах вилояти	- 5,5
Кашкадарё вилояти	- 5,8
Навоий вилояти	- 5,9
Наманган вилояти	- 5,2
Самарканд вилояти	- 5,7
Сурхондарё вилояти	- 5,9
Сирдарё вилояти	- 5,5
Тошкент вилояти	- 5,4
Фаргона вилояти	- 6,2

2. Аҳолининг уй – жойга бўлган талабини аниқлаш

Уй – жой қурилишининг умумий ҳажмини ҳар бир кишини 16-18 м² яшаш майдонини ва ҳар бир оиланинг алоҳида уй билан таъминланиши билан аникланади.

Аҳолии уйларининг тури оиланинг таркибига мувофиқ танланади.

1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси оилалари таркиби

оилалар таркиби	1 киши	2 киши	3 киши	4 киши	5 киши	6 киши	ҳаммаси
%(фоиз)	1,5	13,0	19,0	18,0	17,0	21,5	100
Оилалар сони							

оиласи 1 кишидан иборат бўлса, улар учун ётоқхона қуриш кузда тутилади (1-киши яшаш майдони 9-12 м²)

б) 2 кишилик оиллага 2 квартирали 2 хонали уйлар

в) 3 кишилик оилаларга 2 квартирали 2 хонали уйлар

г) 4 кишилик оилаларга 1 квартирали 3 хонали уйлар

д) 5 кишилик оилаларга 1 квартирали 4 хонали уйлар мулжалланган.

Аҳолининг уй – жойга бўлган талабини аниқлаш

Оилалар таркиби	Оилалар сони	Уйларнинг тури	1 уйнинг яшаш майдони, м ²	Талаб килинади	
				Яшаш майдони, м ²	Уйлар сони
1		Ётоқхона			
2		2 хонали 2 квар			
3		3 хонали 2 квар			
4		4 хонали 1 квар			
5		4 хонали 1 квар			
6 ва ундан ортик		5 хонали 1 квар			
Жами					

3. Маданий – маиший биноларга бўлган талабни аниқлаш

Аҳолининг маданий – маиший хизмат кўрсатиш биноларига бўлган талабини, яъни уларнинг турини, сигимини, сонини қуйидаги жаadwalда кўрсатилган меъёрлар ёрдамида аниқланади.

Маданий – маиший биноларга бўлган талабни аниқлаш

Муассасалар номлари	100 киши ҳисобига меъёрий курсаткичлар		Лойиҳадаги аҳоли сони	
	Бинолар сигими	Участкалар нинг улчами	Бинолар сигими	Участкаларн инг улчами, га
1. Болалар богча яслиси	180 урин	1 уринга 0,0035-0,004		
Мактаб	150 урин	1,2-3,0 мактаб учун		
3. Клублар аҳолиси сонига нисбатан				
а) 1500-2000 киши	400-180	0,6 объект		
б) 2000-2500 киши	180-120	0,6 объект		
4. Ёзги кинотеатр	120-200	0,2 объект		
5. Кутубхона	7-10 урин минг китоб	0,2 объект		
6. Қишлоқ оксоколлар кенгаши	посёлкага 1 та	0,1 объект		
7. Фермер хўжалиги уюшмаси идораси	хўжалиги учун 1 та	0,1 объект		
8. Саноат банки ва алоқа булимий	посёлкага 1 та	0,1 объект		
9. Маиший хизмат кўрсатиш комбинати	9-11 урин	0,25 объект		
10. Ҳаммом	5 урин	0,2 объект		

11.Кир ювиш комбина ти	30-40 кг курук кийим	0,5 объект		
12.Душ курилмалари	15-20 урин			
13.Ошхона	25-40 урин	1 уринга 0,0028		
14.Чойхона	10 урин	0,15 объект		
15.Нонвойхона	Суткасига 0,8	0,1 объект		
16.Болалар учун сут тайёрлаш ва сотиш дукони	посёлкага 1 та	0,1 объект		
17.Бозор	посёлкага 1 та	0,1 объект		
18.Озик-овкат моллари дукони	4 иш жойи	объект 0,1-0,2		
19.Саноат моллари дукони	4 иш жойи	объект0,1-0,2		
20.Мехмонхона	6 жойли	объект 0,1		
21.Кариялар ва ногиронлар уй интернати	2-4 жой	объект0,2		
22.Фельдшер- акушерлик пункти	поселга 1 та	объект 0,3		
23. 4 тоифадаги до рихона		объект 0,1		
24. Спорт комплекси		объект1,0-1,5		
25. Очик бассейн	5-14 м ²			
26. Спорт зали	500 м ² 5 минг кишига			
27. Ут учиреш жамияти	50001 кишига 1 та машина	объект0,3-0,6		
Жами				

Ҳисоб-китоб натижаси буйича уй-жой ҳамда маданий- маиший бинолар қурилиши объектларининг руйхати тузилади. (2-илова)

Биноларнинг турлари, сони лойиҳа институтларида ишлаб чиқилган ва тасдиқланган намунавий лойиҳалар каталоги буйича танланади.

Аҳоли яшаш жойи учун аҳолининг талаб-эҳтиёжларини тула кондирадиган барча зарур жамоа бинолари ва иншоотларини режалаштириш зарур.

Намунавий лойиҳаларни танлашда узаро бирлашган биноларни қабул қилиш тавсия қилинади.

4.Ишлаб чиқариш қурилишларига бўлган талабни аниқлаш.

Ишлаб чиқариш биноларига зарурият ҳўжаликнинг ҳар бир тармоғи ривожланишнинг белгиланган даражаси билан боғлиқдир.

Биолар ва иншоотлар таркиби, уларнинг сигими ва сони лойиҳа топширигида келтирилган хўжаликнинг келажакдаги ривожланиш режасига мувофиқ ҳисобланади. Биолар ва иншоотларни танлаш ҳар бир ишлаб чиқариш комплекси ёки чорвачилик фермаси учун алоҳида амалга оширилади. Ҳар бир ферма ёки ховлидан жойлаштириладиган биолар ва иншоотлар руйхати услубий курсатмада келтирилган. (2-илова).

Мисол: а) Машина-тракторларни таъмирлаш ва саклаш ховлисини ҳисоби. Лойиҳалаш учун топширик ҳамда таъмирлаш ховлисига хўжаликни келажакдаги талабига мувофиқ (ишлаб чиқариш ҳажмига қараб) ҳолда биолар ва иншоотларни қабул қилиш мумкин.

1. Автогараж Машинага
2. Йилига 250 шартли капитал таъмирлашга мулжалланган таъмирлаш устaxonаси.
3. машина, тракторларга мулжалланган айвон.
..... ва бошқалар.

б) Қурилиш ховлиси биолари ва иншоотларни лойиҳалаш учун берилган топшириққа мувофиқ ҳамда хўжаликдаги фойдаланадиган ер майдонига асосан аниқланади.

Ҳисоблаш натижалари буйича ушбу туман шароити учун ишлаб чиқилган намунавий лойиҳалар албому ҳамда каталогларидан фойдаланган ҳолда биолар ва иншоотлар танланади. Намунавий лойиҳаларни танлашда иложи борича сигими тўғри келадиган биоларни танлаш мақсадга мувофиқдир.

Биолар руйхатидаги қурилиш эгаллаган майдонининг жами ва ҳар бир комплекс ҳамда посёлка буйича иншоотларнинг баҳолари берилади.

5. Посёлка майдонини ҳисоблаш.

Аҳоли яшаш жойи учун ажратилган ер майдонини иккита асосий қисмлари- аҳоли яшаш ва ишлаб чиқариш ҳудудлари учун алоҳида-алоҳида ҳисобланади. Аҳоли яшайдиган ҳудуднинг умумий майдони қуйдаги формула ёрдамида аниқланади.

$$S_{\text{А.Я.Х}} = (S_1 + S_2 + S_3) K_1$$

бу ерда $S_{\text{А.Я.Х}}$ - Аҳоли яшайдиган ҳудуднинг умумий майдони, га

S_1 - аҳоли яшайдиган кварталлар майдони, га

S_2 - Маданий-маиший корхоналарнинг майдони, га. (3-жадвалдан олинади).

S_3 - Умумий фойдаланадиган дарахтзорлар ва спорт қурилмалари майдони, га

K_1 - Кучаларни ҳисобга олиш коэффициентини ($K_1=1,15 - 1,20$)

Аҳоли яшайдиган кварталлар майдони қуйдаги формула ёрдамида аниқланади:

$$S_1 = aS_1 + bC_2 + vC_3 + \dots$$

бунда: a, v , - ҳар хил тоифадаги хўжаликлар сони (колхозчилар, ишчилар, хизматчилар);

C_1, C_2, C_3 - ҳар хил тоифадаги оилаларга бериладиган томорка меъёри, га

Дарахтзорлар ҳамда спорт қурилмалари майдони қуйдаги формула ёрдамида аниқланади:

$$S_3 = N a_1 + N b_1$$

бу ерда: N - аҳоли сони, киши

a_1 - бир кишига тўғри дарахтзорлар майдони, $30-40 \text{ м}^2$

b_1 - бир кишига тўғри келадиган спорт қурилмаларининг майдони ($2 - 3 \text{ м}^2$)

Ишлаб чиқариш ҳудуди майдони қуйдаги формула билан аниқланади

$$S_{и.ч.х.} = (S_{МТП} + S_{ККМ} + S_{озик. о. к.} + S_{пахта} + \dots) K_2$$

бунда: $S_{и.ч.х.}$ – ишлаб чиқариш худуди майдони, га

$S_{МТП}$ – машина – трактор парки майдони, га

$S_{ККМ}$ – қурилиш комплекс майдони, га

$S_{озик. о. к.}$ – озик – овкат саклайдиган комплексининг майдони, га

K_2 – йўллар, йўлаклар майдончаларни ҳисобга олиш коэффициенти ($K_2 = 1,10 - 1,15$)

Хаар бир ишлаб чиқариш ховлисининг майдони бинолар сонига, кларнинг хажмига ҳамда қурилиш шароитига боғлиқ бўлиб қуйидагича аниқланади:

$$S_{МТП} = \frac{П100}{q}$$

бунда $S_{МТП}$ – алоҳида ишлаб чиқариш комплексининг майдони, га

$П$ – бинолар руйхатидаги қурилиш билан банд буладиган (13-устун) майдон, га.

q – хар бир ишлаб чиқариш комплексидаги биноларнинг эгаллаган майдони умумий майдонига нисбатан зичлиги, %

4 – жадвал

Ишлаб чиқариш комплексларидаги биноларнинг зичлиги, %

Ховлилар номлари	Қурилиш зичлиги
Машина – трактор парки	25 - 30
Қурилиш комплекси	15 - 20
Озик-овкат саклайдиган комплекс	20 - 25
Корамол фермаси	50 – 55

Посёлканинг умумий майдони кўйдаги формула ёрдамида аниқланади.

$$S_{посёлка} = S_{аях} + S_{иш.х.} + S_{бошқа} + S_{йўл} + S_{яр.ер.}$$

бунда $S_{аях}$ – аҳоли яшайдиган худуднинг умумий майдони га

$S_{иш.х.}$ – ишлаб чиқариш худудининг майдон, га

$S_{бошқа}$ – бошқа ердан фойдаланувчилар майдони

(корхоналар, муассасалар, пахта заводи ва хокозолар)

$S_{йўл}$ – йўллар, каналлар, ихотазорлар, юкори кувватли электр тармоқлари ва бошқа учун ажратилган майдон.

$S_{яр.ер.}$ – кишлог хўжалиги ва қурилишлар учун яроксиз ерлар майдони.

Бу майдонлар уй-жой, жамоат муассасалари ёки кучалар қуриш учун ярокли бўлмаган, аммо яшаш худуди чегарасида жойлашган участкалардир. (Сув хавзалари, қайси бир ташкилот участкаси, жарликлар ва бошқалар)

III. Посёлка лойиҳасининг меъморий композициявий ечимлари.

Лойиҳали жараёни иккита асосий босғичга булинади:

а) Посёлка элементл рини схема равишда жойлаштирилади (эскиз бажарилади)

б) Бир неча схема асосида яқунловчи лойиҳа қабул қилиниб масштабда чизилади.

Умумий схемасида куйдаги масалалар хал қилинади:

1. Посёлка майдонини функционал худудларга бўлиш (аҳоли яшайдиган ва ишлаб чиқариш худудларини жойлаштириш)

2. Жамоат марказини жойлаштириш (марказий майдонни)
3. Асосий кучалар тизимини аниқлаш ва жойлаштириш.
4. Кварталларга жойлаштириш.
5. Марказий майдонга маъмурий-жамоат ва маданий-маиший биноларни жойлаштириш
6. Паркни ва спорт гуруҳларини жойлаштириш.

Умумий схема 1:2000 микёсда калка коғозидан юмшоқ калам билан бир нечак вариантларда ишлаб чиқиладиган ва энг яхши вариант қабул қилинади.

1. Посёлка майдонини функционал ҳудудларга бўлиш.

Посёлка лойиҳасини тузишда асосий талаблардан биттаси ҳисобланади қишлоқ хўжалигидаги аҳоли яшайдиган жойлар учун иккита асосий ҳудуд яратилади: аҳоли яшайдиган ва ишлаб чиқариш зоналари. Хар бир асосий ҳудуд уз навбатида минтакаларга улар эса бар-барлари билан функционал боғланган бинолар, иморатлар ҳамда маълум аҳамиятга эга бўлган участкаларга булинади. Посёлка майдонини ҳудудларга бўлишда иқтисодий санитария-гигиена ва бошқа талаблар, шароитлар ҳисобга олинади. Темир йўлнинг ёки I,II,III тоифадаги автомобил йўлларининг иккала томони бўйлаб аҳоли яшайдиган ҳудудни жойлаштиришга руҳсат этилмайди. Аҳоли яшайдиган ҳудуднинг энг кам узқлиги I,II тоифа йўлларида 100м, III-тоифа йўлларида 50м чорвачилик фермалари 100,200 м бўлиши керак. Уй-жойларни жойлаштиришда посёлка чеккасида марказга қараб (уйларнинг қаватлилиги ва микёси бўйича ҳажми) ўсиш принципи сақланиш тавсия қилинади. Ишлаб чиқариш ҳудудидаги қурилиш гуруҳлари ва секторларининг узаро жойлашуви улардаги ишнинг технологик бажарилиш тартиби жараёнларнинг талабларига, шунингдек ёнгина қарши, санитар ҳамда зооветеринар ораликлар ва меъёрларига жавоб бериши зарур. (5-6-7-8-иловалар).

Посёлка майдонини ҳудудларга бўлишда уларнинг ихчам жойлашишига ҳаракат қилиш зарур. Лойиҳада қабул қилинган ҳудудларни жойлаштириш бўйича уз тушинтириш хатида схема тарзида чизмаларни илова қилган ҳолда тула асослаб бериш керак.

2. Жамоат марказини жойлаштириш

Функционал ҳудудларга бўлиш жараёни аҳоли яшайдиган ҳудуднинг қаерида жамоат маркази ҳамда паркни жойлаштириш максадга мувофиқ эканлиги ишлаб чиқариш ҳудуди таркибидаги алоҳида мажмуаларни қандай тарзда тўғри жойлаштириш, шунингдек, улар уртасидаги ва яшаш минтақаси билан алоқа қилиш шароитларини аниқлаш масалалари ҳал қилинади.

Жамоат марказининг жойлашувини куп жихатдан жойнинг табиий шароити, ҳудуднинг узаро жойлашуви, посёлканинг катта кичиглигини аниқлайди. Бу жойлашув марказлашган (асосий маъмурий жамоат биноларни битта майдонда, кучанинг бир булагиде, хиёбонда в.б. жойлаштирилади) ҳамда марказлашган (нонвойхона, ҳамом, ут учириш жамичти ишлаб чиқариш минтақаси томон жойлашади) бўлиши мумкун. Меъморчилик нуктаи назардан жамоат маркази учун марказий кучадан аниқ қуринадиган жой бўлиб амфитиатр кўринишидаги қиялик таги, тепалик бўлиши мумкун.

Парк учун жойнинг ландшафтини эътиборга олиб (сув ҳавзаси бўйида, қияликлар ва ҳакозо) уни жамоат маркази билан унгай алоқа қилишини ҳисобга олган жой ажратиш зарур. Ободонлаштириш учун сарфланадиган харажатларни иқтисод қилиш максадига уни посёлка чеккароғига жойлаштириш ҳам мумкун.

3. Асосий кучаларни лойиҳалаш.

Посёлка ҳудудини функционал минтақалаш масаласи ҳал этиш билан бир вақтда асосий кучаларни жойлаштиришга киришмок зарур. Бунда биринчи

навбатда посёлкага кириш кучасини жамоат маркази яшаш худудлари, парк ҳамда ишлаб чиқариш минтақаси билан боғлаш талаб қилинади. Ишлаб чиқариш минтақасидаги комплексларни узаро ҳамда магистрал боғлаш учун асосий йўлақлар белгиланади. Посёлка элементларини узаро боғлайдиган кучалар тизими унинг композициясини аниқлайди. Композиция ечим майда миқёсли тасвирлар кўринишида бир неча вариантда ишлаб чиқилади. Лойиҳалаш умумий ечимдан аниқ ечимга ўтиш принципи бўйича олиб борилади. Хар бир кейинги ечим олдинги ҳал қилинган ишларга аниқлик ёки узгартирмалар киритиш мумкун. Куча тармоқларини жойлаштиришда ёнгинага қарши, санитария-гигиена, инженерли техникавий меъморий композиция ҳамда иқтисодий каби бир қатор умумий талабларни ҳисобга олиш зарур.

Қурилишларнинг ёнгинага чидамлилигини ҳисобга олган ҳолда кварталларнинг узунлиги 300-500 м гача белгиланади.

Санитария-гигиена талабларини бажара бориб куча тармоқларини шундай жойлаштириш зарурки, улар маълум бир микдорда шамол ёки юқори хароратнинг таъсирини камайтириш имконини бериши керак. Ўзбекистон шароитида қишда биноларга ёруғлик, қуёш нури тушиб туриши каби талабларни бажаришда кучаларни экваториалжойлаштириш натижасида эришилади (гарбдан шарқга). Кучли шамол эсадиган районларда кучаларни ососий шамол йуналишига 15-75° бурчак билан жойлаштириш ижобий натижа беради. Инженерли-техник талаблардан биттаси ортиқча ҳамда ер ишларини бажаришни камайтириш унинг учун жойнинг табиий рельефига қуқроқ мослашиш зарур. Сугорилиб дехқончилик қилинадиган воҳаларда жойнинг рельефи куча тармоқларини жайлашишига таъсир этувчи муҳим омиллардан бири бўлиб ҳисобланади. Ундан тўғри фойдаланиш томорқа участкаларни, кварталлар ҳамда посёлканинг бутун худудини сугориш учун, шунингдек, ичимлик ҳамда чиқинди сув тармоқларини ва бошқа ободонлаштириш элементларини жойлашиш учун яхши шароит яратади. Кучаларнинг бўйлама қияликлари 0,5 дан 4 % гача, йўл қуйиладиган 0,2 дан 10 % гача бўлади. Кучаларни кесишда ўткир бурчаклар ҳосил бўлмасин. Кучалар кенглиги қуйидагича қабул қилинади: хиёбон типигаги 30-35 м, бош йўллар 18-20 м, яшаш уйлари атрофидаги йўллар 12-15 м, тор кучалар 6-10 м.

Посёлка кучаларини танлаш ҳамда жойлаштиришга қуйиладиган меъморий-лойиҳалаш талабларнинг мақсади посёлканинг барча қисимларини яхлит қилиб боғлайдиган лойиҳа ва қурилишнинг тугалланган меъморий тизимини яратишга йуналтирилган. Иқтисодий талаблар эса кучалардан фойдаланиш майдонларини ташкил этиш ҳамда кучаларни ободонлаштиришнинг оптимал шароитларини сақлаган ҳолда уларни танлаш ва фойдаланишга сарфланадиган харажатларни камайтиришга йуналтирилган.

4. Аҳоли яшайдиган кварталларни лойиҳалаш.

Ўзбекистоннинг сугориладиган туманлардаги қишлоқ посёлкалар таркибида аҳоли яшаш кварталлари барча посёлка майдонини 60 % гача эгаллайди, шу сабабли улар посёлка таркибига катта таъсир кўрсатади. Кварталлар жойнинг шароитига ва лойиҳанинг композициясига қараб турли шакилларда бўлиши мумкин. Кварталларнинг шакллари-узунлиги, энди ва майдони қуқ жихатдан лойиҳага қабул қилинган кучалар тизими билан боғлиқ. Йложи борица икки томонлама қурилишларга эга бўлган тўғри бурчакли шаклдаги йирик кварталларни лойиҳалашга интилиш зарур. Жамоат марказига олиб борадиган кучаларни безаш пайтидагини баъзи бир кварталларни ўч ва турт томонлама қурилишларни сақлаб қолиш мумкун. Кварталнинг узунлиги 5000 м дан ошмаслиги эни эса уни узунлигидан ошиб кетмаслиги керак.

Аҳолининг уйлари ҳамда жамоат бинолари асосан кўриниши билан кучага қараган ҳолда жойлаштирилади. Уларни кизил чизикдан 3-5 м квартал ичига қиритган ҳолда жойлаштириш лозим. Томорка участкасининг эни санитария, ёнгина Карши ва хўжалик талабларига боғлиқ. Томорка участкасининг максдга мувофиқ шакли тўғри бурчак ҳисобланади. Уларнинг эни узунлигига нисбатан 1:2, 1:3, 1:4, бўлиши мумкин. Уй олдида, яъни кизил чизик билан уй орасида гулзор яратилади. Бу жой ҳам яхши кукаламзорлаштирилади. Хўжалик ховлиси участкаси ичкарасида жойлашган биноларга бибрлашган бўлади. Яшаш ховлиси хўжалик ховлиси билан унгай боғланган бўлиши керак. Томорка участкасининг бошқа қисми боғ ва пайкаллар билан банд қилинади.

5. Жамоат марказий майдонини лойиҳалаш ва маъмурий ҳамда маданий-маиший биноларни жойлаштириш.

Аҳоли яшаш минтақасини лойиҳалашда майдонларда ҳамда бош кучаларда жойлашган жамоат бинолари ва иншоотлари мажмуаси асосида ташкил бўладиган жамоат марказининг майдони ҳамма томондан аниқ қуришиб туришига интилиш зарур. Жамоат марказининг майдони жойнинг шароитига ҳамда қабул қилинган кучалар тизимига қараб турли хил шаклларда лойиҳаланиши мумкин. У кучаларни чорраҳаларни кенгайтириш ҳисобига ташкил топади ва ажралиб туради. Жамоат майдони учун ажратилган ер 0,3-0,6 га дан ошмаслиги зарур. (9-илова).

Жамоа биноларини жойлаштиришда асосий ҳамда энг чиройли биноларни марказий ҳамда қурунарли жойни эгаллашга интилиш зарур. Жамоа майдонини безайдиган бошқа

бинолар ушбу асосий бинонинг жойлашувига бўйсинмоғи зарур. Клуб биноси посёлканинг энг йирик энг чиройли биноси бўлганлиги учун қурилишлар композицияга катта таъсир қилади. Клуб қупчилик ҳолларда майдонга олиб чиқадиган марказга олиб чиқадиган марказий кучалардан биттаси қаршисига жойлаштирилади. Клуб участкасида агарда у парк билан қушилиб кетмаган бўлса катта бўлмаган спорт майдончаси дам олиш ва сайр қилиш учун аллеяли яшил дарахтзорни жойлаштириш учун етарли ер майдонига бўлиши зарур. Участканинг энг мақбул шакли-бу тўғри бурчакли катталиги эса 0,5-0,6 га ташкил қилади. Қупинча клуб участкаси посёлка парки билан қушилади.

Мактаб биноси ер катнов бўлмаган кучаларда жойлаштирилади. Мактабни, яхшиси аҳоли яшаш ҳудудининг марказида, аммо жамоа майдончасидан ташқари жойлаштираган маъқул. Мактаб биноси кизил чизикдан энг камида 15-20 м ичкарида жоллаштирилади. Синиф хоналарининг деразалари олдида бинолар 40-50 м, узоқликда бўлиши зарур. Мактаб ён томонларининг деворларидан бошқа биноларигача бўлган масофа энг камида 15 м бўлиши керак. Кизил чизикдан чекинган жойга яшил дарахтзорлар жойлаштирилади. Синф хоналарини иложи борича жанубга ҳамда жануби- шаркка қаратилади. Мактаб ёшдаги болалар муассасалари болалар боғчаси ва яслилар аҳолининг асосий иш жойга ҳаракат йўлидаги тинч кучаларда жойлаштирилади. Болалар муассасининг аҳолига хизмат кўрсатиш масофаси 500 м дан ошмаслиги керак. Болалар боғча-ясли биноси кизил чизикда камида 25 м чекинган ҳолда болалар хоналарини шимолга ёки жанубга қаратган ҳолда жойлаштирилади.

Медицин муассасалари (қишлоқ касалхонаси, тўғриқхоналар, фельдшер- акушерлик пунктлари, дорихоналар) жамоа марказидан, транзит йўлдан ҳамда ишлаб чиқариш минтақасидан узоқроқ томонда тинч, алоҳида участкаларда жойлашади. Бу участкаларни ҳам мактабгача болалар муассасалари ва мактаблар ёнида жойлаштириш мумкин эмас.

Касалхоналарда касалларни даволаш учун анча яхши шароитлар яратилишини ҳисобга олган ҳолда мавжуд яхши дарахтзорлардан фойдаланган ҳолда яхши санитария-гигиенава

табiiй шароитлар мавжуд бўлган участкаларда жойлаштирилади. Коммунал корхоналар аҳолига хизмат кўрсатиш учун унга жойлашган ҳамда сув билан яхши таъминланган участкаларда жойлаштирилади. Коммунал корхоналарни ишлаб чиқариш минтақасига ва жамоа биноларидан ажратилган алоҳида участкасида жойлаштирилади. Ошхона, уй ошхонаси, дуконлар ҳамда маиший хизмат кўрсатиш комбинатлари бирлашган алоҳида савдо маркази кўринишида транспорт катнови гавжум жойга ёки марказий майдонга жойлаштирилади.

Ногиронлар ва қариялар уйини тинч ва марказий кучаларга, касалхона ва дорихоналарга яқин жойга жойлаштирилади.

4. Парк ва спорт майдонларини жойлаштириш.

Парклар, хиёбонлар ва бошқа яшил дарахтзорлар яшаш минтақасининг зарур элементлари ҳисобланади. Паркни жойлаштириш кучаларини лойиҳалаш билан узвий боғланган бўлиши зарур. Купчилик ҳолларда парк участкаси клуб билан бирлашган ҳолда жойлаштирилади. Парк таркибида оммавий уйинлар, ёзги эстрада ва бошқа иншоотлар учун майдончалар ташкил этилади. Парк ҳудуди икки минтақага бўлинади: фаол дам олиш, ҳамда тинч дам олиш минтақалари. Фаол дам олиш минтақасикатор секторларга бўлиниши мумкин: стадион, ҳар хил аттракционлар, болалар ва катталар учун кўрсатиладиган томоша майдонлари. Тинч дам олиш минтақаси сайр қилиш, суҳбатлаш, китоб уқиш в.б. учун аллеяларга эга бўлган паркнинг бир қисми бўлиб катта ҳаракат уйинлари билан боғлиқ бўлмаган тинч вақт ўтказишга мувожжалланган. Паркларни лойиҳалашда меъморий-бадий безатишнинг бош ҳамда анча оддий воситаси сифатида уларни кукаламзорлаштириш катта аҳамиятга эгалар. Бу ерда аллея ва йўлакларни оддий кукаламзорлаштириш, дарахтлар ва бутазорларни, газонларни, гулзорларни гуруҳлаб-гуруҳлаб ва биттадан урнатиш усуллари қулланилиши мумкин. Улар навлари ва турларини маҳаллийларини танлаш керак. Аммо шу билан бирга уларни ҳудуд бўйича жойлаштиришда бадийликка, атроф-муҳитни соғламлаштаришга интилиш зарур. Парк ҳудудига спорт иншоотлари гуруҳи ҳам жойлаштирилади. Спорт гуруҳи таркибига футболдаласи, волебол, баскетбол ва гимнастика майдончаларини экваторга перпендикуляр (узун томони) ёки ундан уёки бу томонга 30° фарқи билан

жойлаштириш мумкин. Жойнинг рельефига нисбатан майдончанинг узун ўқи горизанталлар бўйлаб жойлашиш керак. Паркни лойиҳалашда кичик меъморий шаклларга ҳам катта эътибор берилди (парка киришдаги дарвозаларни безаш, ҳар хил шаклдаги дам олиш соябонлар, мебеллар, гул учун чиройли гулдонлар в.х.)

IV Ишлаб чиқариш ҳудудини лойиҳалаш.

I. Ишлаб чиқариш ҳудудини минтақалаш.

Ишлаб чиқариш минтақасини ишлаб чиқариш ховлиларини жойлаштиришда уларнинг ҳар бирига бинолари ва иншоотларини жойлаштириш учун ер майдони ажратилади. Ишлаб чиқариш ховлиларининг жойлашуви меҳнаткашларни яшаш ва иш жойи уртасидаги алокани қулай бўлишига, шунингдек ишлаб чиқариш-технологиясининг талабларига жавоб бериши зарур.

Ховлиларни жойлаштиришда уларни бир-биридан ажратиб турувчи санитария-химоялаш минтақаси яратилди. (7-8-9-иловалар).

Яшаш минтақасига яқинроқда камрок санитария масофаларини талаб қилувчи машина-трактор, қурилиш, озик-овқат сақлайдиган ховлиларни жойлаштириш

мумкун. Улар Яна уз навбатида далалар, махсулотларни топшириш пунктлари билан боғлайдиган йўлларга яқин килиб жойлаштирилади.

2. Машина-трактор паркини лойиҳалаши.

Машина-трактор паркида бинолар ишлаб чиқаришда технолагик жараёнларнинг бажарилиши таркиби, санитария-гигиена ҳамда ёнгинага қарши масофаларга амал қилинган ҳолда жойлаштирилади. Таъмирлаш устахонасини ховлига кириш жойининг қаршисига ёки ховлига кириш жойига жойлаштириш мумкун. Участканинг переметири бўйлаб, пахта териш машиналари, қишлоқ хўжалик машиналари учун айвон ҳамда саройлар, гаражлар, жиҳозланган майдончалар жойлаштирилади. Машиналар саклаш учун хона олдида очик майдончалар ҳам кузда тугилади. Ховлига кириш томонидан навбатчи хонаси, эҳтиёт қисмлар омбори, автомашиналар саклаш ва уларни ювиш учун майдончалари жойлаштирилади.

3. Қурилиш ховлисини лойиҳалаши.

Қурилиш комплекситаркибига қуйдагилар қиради: келтирилган ёғочларни арралаш қурилмаси, келтирилган ёғочлар учун майдонча, арраланган ёғочлар учун айвон, дурадгорлик устахонаси, тайёр махсулотлар омбори, қурилиш материаллари (цемент, оҳак, алибастр в.х.) учун омбор. Қурилиш ховлисининг бинолар ва иншоотларни қурилиш ховлисининг ишлаб чиқариш фройиятини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш зарур. Бу ховлидаги бинолар ва иншоотлар переметр бўйлаб қуйдаги тартибда жойлаштирилади: тилинмаган ёғочлар майдон сунг арралаш қурилмаси, ундан сунг арраланган ёғочлар учун айвон, дурадгорлик устахонаси ва тайёр махсулотлар омбори жойлаштирилади. Қурилиш материаллари омбори ховлига кириш жойда жойлашиш мумкун, ундан ташқари навбатчилар хонаси, ут учириш асбоблари в.х.

4. Озик-овқат саклайдиган ховлини лойиҳалаши.

Озик-овқат омборлари ховлисидаги бинолар ва иншоотлар ёнгинага қарши масофаларни саклаган ҳолда ва унинг бажарилиши тартибини (технологик жараёнини) ҳисобга олган ҳолда участканинг переметри бўйлаб ёки батарея усулида жойлаштирилади. Комплекснинг марказий қисмини махсулотни навларга ажратиш ва қуриштириш учун майдонча эгаллайди. Кириш жойда қоравулхона ва моддий техника омбори жойлашади.

5. Пахта ховлисининг лойиҳасини тузиши.

Пахта ховлиси учун ажратилган участкада пахта учун бостирма, шундай жойлаштириладики, бунда унинг очик томони жанубга қараган бўлиши керак. Пахта бостирмасининг олдида пахта хом-ашёсини қуёшда қуриштириш учун майдонча ажратилади. Пахта хирмонига кириш жойида автотарози, шунингдек қоп ва қанорлар саклайдиган омбор, ипак қуртини устирадиган хоналар ҳам жойлаштирилади.

6. Лойиҳанинг техник-иқтисодий қўрсаткичлари.

Тузилган лойиҳа барча белгиланган қоидалар, меъёрлар ва талабаларга тўғра қилиш зарур. Аҳоли пункти ёки ишлаб чиқариш маркази хўжалик манфаатларига қарши бериши, бинолар аниқ ҳам бўлган ҳолда меъморий бут ва тугалланган, жойининг табиий шароити билан уйғинлашган бўлиши зарур. Умуман, у аҳолини меҳнат қилиш, яшаш ва қўнғин чиқариш учун энг яхши шароитни таъминлаш зарур. Юқоридаги талаблар лойиҳани тузиш жараёнида қўйлаштирилади. Шунга қарамадан, лойиҳани ишлаб чиққандан кейн (қизмаларни тушда ва рангларда расмийлаштиришга қадар) қуйдаги асосий бандлар бўйича қабул қилинган қўрсаткичларни яна бир қара қўнғин текшириб қилиш зарур:

1.Қурилиш таркиби ва ҳажми берилган маълумотларга ҳамда олидиндан килинган ҳисобларга мослиги:

2. Лойиҳадаги аҳоли яшайдиган жойнинг ишлаб чиқариш ховлиларининг бошқа қишлоқлар. Фермалар далалар йўллар в/б Билан қулай боғланганлиги;

3. Табиий шароитлардан (рельеф, шамоллар йуналиши, қуёшнинг ёритиши, усимликлар, ер усти ва ерости сувлари) фойдаланиш ва ҳисобга олиш.

4. Аҳолининг шахсий ёрдамчи хўжалиқни юритиш учун шароитни мавжудлиги (томорка участкаларини сугориш шахсий мулкда бўлган хайвонлар учун хоналар);

5. Ёнгина қарши, зооветеринария ораликларига риоя қилинганлиги;

6. Ишлаб чиқариш минтақасида технологик жараёнларни тўғри ташкил этилганлигини таъминлаганлиги;

7. Ободонлаштириш масалаларининг ечилганлиги;

8. Аҳоли учун зарур унғайликларни (ишлаб чиқариш минтақаси билан, маданий-маиший хизмат кўрсатиш объектлардаги алоқа, уй олдидаги участкаларнинг ташкил этилганлиги в.б.) яратилганлиги;

9. Муъморий-композицион ечимнинг Тула акс эттирилганлиги;

Текшириш чоғида қандайдир камчиликлар топилган тақдирда лойиҳага зарур тузатмалар киритиш керак. Шундан сунг, техник иқтисодий курсатгичлар ёрдамида лойиҳа ечими баҳоланади

Охириги вариантда тузилган лойиҳа уз ечимларини иқтисодийлигини тавсифлай оладиган макбул техник-иқтисодий курсатгичларга эга булиши зарур. Лойиҳани техник-иқтисодий тасвирлаш ва баҳолаш учун қуйдаги курсатгичлар келтирилади. Бу курсатгичлардан бир қисми лойиҳанинг асосий қизмасида жадвал кўринишида жойлаштирилади:

1. Худуддаги ер майдонлар (10-иловада келтирилаган шакл буйича тузилади.)

2. Аҳолининг зичлигикишиларга.

Аҳоли зичлиги-умумий аҳоли сонини яшаш минтақаси майдониға нисбати билан аниқланади:

3. Яшаш майдони зичлиги уйлардаги барча яшаш майдонлари йигиндиси яшаш минтақаси худудидаги умумий майдонға нисбати билан аниқланади. Яшаш фондининг нетто (соф) зичлиги хар бир қурилиш минтақаси учун алозида тарзда, шунингдек, барча яшаш минтақаси учун умумий ҳолда ҳисобланади.

4. Қурилиш зичлиги: брутто.....%

нетто.....%

Қурилиш зичлиги қуйдаги формула билан аниқланади:

$$P = \frac{S \cdot 100}{S_x}$$

бу ерда: P – қурилиш зичлиги, %

S – қурилиш майдони, га (бинолар руйхатидан олинади).

S_x – худуднинг майдони, га

5. Ишлаб чиқариш минтақаси қурилишнинг зичлиги:

машина-тракторларни таъмирлаш комплекси.....%

6. Яшаш минтақасидаги қучаларнинг узунлиги:

умумий.....км.

1 киши ҳисобига.....м.

7. Қурилишларнинг қизикли зичлиги - $\frac{\text{яшаш майдони, га}}{1 \text{ ног. м. қуча}}$

8. Куча тармоқларининг чизикли зичлиги

$$\frac{\text{кучаларузунлиги, га}}{\text{яшашкварталлимайдони, га}}$$

9. Кучалар майдонинг коэффициенти –

$$\frac{\text{кучамайдони, га}}{\text{яшашминтакасимайдони, га}}$$

10. Умумий фойдаланишдаги яшил дарахтзорлар майдони
-.....га

11. Курилишнинг киймати: умумиймлн сум
яшаш минтакаси.....млн сум
ишлаб чиқариш минтакаси.....млн сум

12. Бир киши ҳисобига яшаш минтакаси курилишнинг киймати.....сум.

Юқорида келтирилган асосий техник-иқтисодий курсатгичлар тизими куйдагилар билан тулдирилиши мумкун: аҳолининг чизикли зичлиги (қисман аҳоли сонини кучалар узунлигига нисбати асосида аникланади) маданий-маиший муассасаларнинг хизмат кўрсатиш радиуслари энг киска энг узун ва уртача ҳамда бошқа курсатгичлар.

Олинган-2,3,4,8 ва 9 техник-иқтисодий курсатгичлар меъёрий кийматлар билан таккосланади (иловага каранг), агарда улар уртасида ката фарк булса сабаби аникланиши керак. Зарурият ва имконият бўлган такдирда лойихага охириги тузатма киритган ҳолда Ушбу фаркни тугатиш зарур. (Курилишларни зич ёки сийраклаш, ёхуд умумий фойдаланишдаги дарахтзорлар худудини купайтириш в. х.).

V. Лойиҳани расмийлаштириш.

1.График материалларни расмийлаштириш.

Тугалланган лойиҳа чизмаси стандарт ватман коғозида 1:2000 миқёсида бажарилади.

Варак чеккасида 2-2,5 см колдирган ҳолда 2-3 мм калинликда рамка чизилади. Чизманинг юқори чап қисмида шамол йуналишининг белгиси, унга симметрик тарзда юқори унги қисми эса жамоа ҳўжалиги еридан фойдалинишнинг плани (схемаси) жойлаштирилади. Варакнинг унги томонида курилишлар ва иншоотларнинг тартиб рақам номи (экспликацияси) кўрсатилади. Экспликацияда курилиш ва иншоотлар, секторлар, ховлилар буйича ёзилади. Экспликацияда бинолар номларини кискартириб ёзишга йўл куймайди. Варакнинг паст қисмида посёлка элементларнинг майдони ҳамда шартли белгилар жойлашади. Унда лойиҳанинг мавжуд ҳамда лойиҳавий элементлари ёритилади. Лойиҳадан пастда варокнинг марказида рельеф курсатгичи чизикли ва сонли миқёс тасвирланади. Варокнинг урта қисмини лойиҳа эгаллайди. Лойиҳавий чизиклар кора тушда чизилади. Чизиклар калинлиги куйдаги кетма-кетликда ушиб боради:

- 1.Томорка участкалари, аллеялар, очик майдончалар чегаралари;
- 2.Яшаш кварталлари, ишлаб чиқариш комплекслари ва ховлилар чегаралари.
- 3.Бино ва иншоотлар.

варакнинг пастки унги бурчагида штамп жойлашади. Унда институт ва факультет номлари, академик гуруҳлар, талаба ва раҳбарларнинг фамилиялари, сана ва бошқалар кўрсатилади.

Лойиҳаланган элементлар тасвири каторида унинг экспликацияда кўрсатилган тартиб рақами ёзилади. Рангли тушлар билан чизиш планни буягандан сунг бажарилади. Лойиҳани буяшда турли ранглар, усуллар кулланилади. Шулардан кенг тарқалганлари: куп рангли ва бир хил рангли лойиҳа чизмасини буяш учун акварель

буёклар, туш, шунингдек концентрлаштирилган аралашмалар, масалан, кеахва ёки чойдан фойдаланиш мумкун.

Лойиҳани куп рангли буяшда яшаш кварталлари, ишлаб чиқариш ховлилари, кукламзорлар, аҳоли уйлари, жамоат бинолари в.х. турли рангдаги буёклар билан буялади ва бир-биридан ажралиб туради.

Иккинчи хил буяшда маълум бир буёк ранги танланади. Бу усулда буяш принципнинг асосида чизма элементлари куп марта буяш билан рангини кучайтириб бориш ётади. Олдинги кучсиз аралашмада умумий тасвир берилади. Лойиҳанинг элементлари ушбу аралашма билан шундай буяладики, бунда куйдаги кетма-кетликда буёкнинг ранги кучайиб бориши керак: 1) кучалар, майдонлар, утиш йўллари; 2) томорка участкалари ва яшаш кварталлари, ишлаб чиқариш комплекслари; 3) транспорт ва бошқа очик майдончалар; 5) қурилиш ва иншоотлар.

Уртача ранг билан шамол йуналиши ва ердан фойдаланиш схемаси буялади. Планни буяш билан бир вақтда мазкур рангларда шартли белгилар ҳам расмийлаштирилди.

2. Тушинтириш хати.

Лойиҳага қисқача тушинтириш хатининг махмуни уз кетма-кетлиги билан лойиҳалаш жараёнида қабул қилинган тартибда мос келади.

Кириш қисмида ҳукуматимиз томонидан қабул қилинган қарорларга мувофиқ қишлоқ аҳоли яшаш жойларини лойиҳалашни аҳмияти қисқача баён қилинади. Лойиҳалаш буйича бажариладиган ишнинг мақсади ва мазмуни ёритилади. Лойиҳалаш учун топшириқда ҳўжаликнинг табиий ва иқтисодий шароити буйича қисқача тушинтириш баён қилинади. Аҳоли сони, яшаш ва ишлаб чиқариш минтакалари майдонлари, қишлоқнинг умумий майдони, яшаш, маданий ҳамда ишлаб чиқариш биноларнинг таркиби ва келтирилади. Лойиҳаланган қурилишларнинг тўғри, сони ва ҳажмини курсатувчи варағи келтирилади. Посёлка қуриш учун жой танлашни асослаш ҳамда танланган ҳудудни тахлили берилади. Посёлка элементларининг узаро боғлиқлиги эътиборни қаратган ҳолда минтакаларнинг қабул қилган схемаси асосланади. Ишлаб чиқариш минтакасининг аҳоли яшайдиган минтакага нисбатан жойлашувини асослаш.

1. Яшаш минтакасининг лойиҳасини тузиш.

- а) қабул қилинган лойиҳа тизимини асослаш.
- б) лойиҳанинг асосий композицион уқларни танлаш.
- в) куча тармоқларни лойиҳалаш (куча тармоқларни жойлаштиришга куйиладиган асосий талаблар, кучалар сони уларнинг вазифалари, қабул қилинган, куча узунлиги в.х.
- г) яшаш кварталларини лойиҳалаш (майдони, узунлиги, эни, шакли)
- д) қишлоқнинг марказий майдонини жойлаштириш (шакли, улчамлари, узунлиги, эни) уни бинолар билан безаш.
- е) маданий-маиший бинолар ва уларнинг участкаларини жойлаштириш (хар бирини жойлашиши асосланади).

2. Ишлаб чиқариш минтакасининг лойиҳасини тузиш.

- а) ишлаб чиқариш минтакаси ҳудуддаги ишлаб чиқариш ховлиларини жойлашишини асослаш:
- б) озик-овқат комплексининг лойиҳасини тузиш ховли ичидаги қурилишларнинг жойлашишини асослаш:
- в) машина – тракторлар ховлисини лойиҳасини тузиш (ховли ичидаги қурилишларнинг жойлашишини асослаш) ва бошқа масалаларни тулик ёритиш лозим.

Лойиҳани иқтисодий лойиҳалаш.

Посёлканинг лойиҳа буйича эгалланган майдони жадвалда келтирилади, яшаш ва ишлаб чиқариш минтакаларининг олдидан ҳисобланган майдонлари ҳамда посёлка худудларининг лойиҳадаги майдони уртасидаги фарқлар тўғрисида тушинча берилда.

Тушинтириш хатида лойиҳанинг куйдаги техник-иқтисодий ИЛОВАЛАР

1-илова

Маданий-маиший бинолар сизими ва улар учун ажратиладиган ер майдонини аниқлаш.

№	Корхоналар, бинолар ва иншоотлар номи	1000 киши учун курсаткич	Ажратиладиган ер майдони, га	Эслатма
1	Болалар богчаси	180 урин	0,004 га бир урин учун	
2	Мактаб	150 урин	1,2-3 га мактаб учун	
3	Клуб	120-180 урин	0,60 га бир мактаб учун	
4	Кутубхона	7-10 минг китоб	Бир кутубхона учун 0,3 га	
5	Ёзги кинотеатр	120-200	Бир театр учун	
6	Қишлоқ совети	Поселкага битта	0,1	
7	Хўжалик идораси	Хўжалик учун бир идора	0,1	
8	Жамгарма банк ва алоқа булими	Поселкага битта	0,1	
9	Маиший хизмат кўрсатиш корхонаси	9-11 урин	0,25 бир корхонага	
10	Ҳаммом	5-6 урин	0,2 бир ҳаммомга	
11	Кир ювиш цехи	30-40 кг. Кир	0,5 бир корхонага	
12	Душ	15-20 урин	0,5 бир корхонага	Ҳаммомларда жойлашади
13	Ошхона	25-40 урин	Бир урин учун 0,003 га	Савдо марказида жойлашади
14	Чойхона	10 урин	0,15 га бир чойхонага	
15	Нонвойхона	0,8 т.бир кунда	0,1 га	
16	Озик-овкат магазини	4-урин	0,2 га бир магазинга	Савдо марказида жойлашади
17	Саноат магазини	4-урин	0,2 га	Савдо марказида жойлашади
18	Мехмонхона	6-урин	Бир объект учун 0,1 га	Савдо марказида жойлашади
19	Ногиронлар уйи	2-4 урин	0,2 га бир объект учун	
20	Духтирхона ва тугрукхона	Поселка учун бир объект	0,5 га	
21	Дорихона	Поселка учун бир объект	0,1 га	
22	Спорт комплекси	Поселка учун битта	0,1-1,5 га	
23	Ут учуриш жамияти	Поселка учун битта	0,3-0,5 га	

Узбекистон Республикаси.....вилоятитуманидагифермер
хўжалигинингпасёлкасида қуриладиган маданий-маиший ва
ишлаб чиқариш бинолар руйихати

Т/б	Бинолар ва иншоотлар	Улчов бирлиги	Қабул қилинган лойиҳа ва уни ишлаб чиққан ташкилот	Бир бинонинг курсаткичи				Бинолар ва иншоотлар сони	Жами қурилиш ҳажми, м ³	Жами қурилиш майдони, м ²	Баҳоси, минг сум		
				Сигими	Улчами		Қурилиш ҳажми, м ³				Қурилиш майдони, м ²	Бир биноники	Жами бинолардики
					Узунлиги, м	Эни							

Қварталларнинг эни, узунлиги, кучаларининг майдони ва узунлигининг, тармоқларининг майдони ва шаклларини боғлиқлиги

Бир оилага бериладиган томорканинг майдони, эни ва узунлиги			Қварталларнинг майдони, эни, узунлиги			Қварталларга тааллуқли кучаларнинг майдони (куча эни 15 м бўлганда)		Кучаларни зичлиги
Узунлиги, м	эни, м	майдо ни, га	узунлиги, м	эни, м	майдо ни, га	га	%	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
40	15	0,05	300	98	2,4	0,59	19,7	
35	20	0,07	300	70	2,1	0,58	21,6	
40	18	0,07	300	80	2,4	0,59	19,7	
45	16	0,07	300	90	2,7	0,60	19,3	
40	20	0,08	300	88	2,4	0,59	19,7	
45	18	0,08	300	70	2,7	0,60	19,3	
30	16	0,13	300	100	2,7	0,62	17,1	
65	20	0,13	300	130	3,9	0,64	14,2	
72	18	0,13	300	144	4,3	0,67	13,4	
82	16	0,13	300	164	4,9	0,70	12,5	
70	20	0,13	300	140	4,2	0,66	11,7	
76	18	0,14	300	156	4,7	0,68	12,6	
88	16	0,14	300	176	5,3	0,71	11,8	
75	20	0,15	300	150	4,5	0,78	13,5	
100	15	0,15	300	200	6,0	0,77	11,4	
150	10	0,15	300	300	9,0	0,92	9,3	

Аҳоли уйлари билан жамоа бинолари орасидаги санитария масофалари

Меёърдаги масофалар	Биноларнинг неча қаватлигини ҳисобга олгандаги масофа			
	2 дан 4 қаватгача	5 қават	9 қават	16 қават
1	2	3	4	5
1.Биноларнинг узун томонлари оралиги	20	30	48	80
2.Биноларнинг узун томони билан ён томон оралиги	12	15	24	45
3.Биноларнинг ён томонлари оралиги	Ёнгиндан саклаш масофаси			

СниП-П-60-75, М., 1976 й. 20 бет.

Ёнгиндан саклаш масофаси

Биноларнинг утга чидамлилиги	Биноларнинг утга чидамлилиги масофаси (м)		
	1,11	111	1V,V
1,11	6	8	10
111	8	8	10
1V,V	10	10	15

СниП – П-60-75 М., 1996, 26 бет

Зооветенария масофалари

Ишлаб чиқариш комплекслари ва уларнинг қурилишлари	Зооветенария масофалари			
	Куйчилик, чучкачилик, йилкичилик фермасигача	Парранда-чилик фермасигача	Парранда фабрика-сигача	Куёнчилик ва бошқа хайвонлар фермасигача
Фермалар:				
Корамолчилик	150	200	1000	300
Чучкачилик	150	200	1500	300
Куйчилик	150	200	1000	300
Йилкичилик	150	200	1000	300
Паррандачилик	200	2000	2000	300
Куёнчилик	300	300	1500	1000
Молларни даволайдиган пункти	150	200	200	1500
	100	300	500	100
Ёпишқок қурилиш материаллар чиқарадиган жойгача	300	500	500	500

Аҳолининг уйлари, жамоа бинолари билан ишлаб чиқариш худуди орасидаги санитария-химоя масофаси, м

Ишлаб чиқариш комплекслари номи	Аҳоли уйлари, жамоа биноларига	Катта серкатнов йўлга
Кора мол фермалари: -400 сигиргача -800 сигиргача	100 200	50-100 50-100
Чучка фермалари: -3000 бош -10000 бош -24000 бош	300 500 1000	100 100 300
Куйчилик фермалари: -3000 бошгача -3000 дан куп	200 300	
Йилкичилик фермасига	100	200
Паррандачилик фермаларига	200	200
Куйчилик ва бошқа хайвон фермаларига	300	300
Даволаш пунктига	200	100
Ойнали пайкалларга	50	
Дон, сабзот, меваларни қайта ишлаш пунктига	100	
Машина-трактор паркига	100	
Автомашина-тракторларни саклайдиган айвонларга	100	
Дон, сабзот омборларига	50	
Ёкилги саклайдиган омборга	100	
Минерал уғитлар омборига	200	
Хўжалик ховлисига	50	

Жамоа майдони учун ажратилдиган ер майдони

Жамоа майдони учун ажратилдиган ер майдони	Бир кишига ажратилдиган майдон меъёри, м ²	Жамоа майдони учун ер майдони, га	Посёлка майдони, га	Жамоа майдони учун ажратилдиган ер майдончасига
Посёлкадаги аҳоли сони				
500	5,00-10,0	0,25-0,30	25	0,20-0,30
1000	3,00-5,00	0,30-0,50	25-70	0,30-0,50
2000	2,00-3,00	0,40-0,60	60-75	0,50-0,60
3000	1,75-2,0	0,50-0,60	75-100	0,60-0,70
4000	1,50-1,75	0,60-0,70	100-150	0,70-1,0
5000	1,25-1,50	0,60-0,75	150-200	1,00-1,2
10000	1,00-1,25	1,00-1,25	200 дан кун	1,20 ва купрок

Лойиҳадаги посёлка элементлари майдони

№	Участкалар номи	Майдони	
		га	%
1. Аҳоли яшайдиган худуд			
	1. Аҳоли яшайдиган кварталлар 2. Маданий-маиший корхоналарнинг ер майдони 3. Купчилик фойдаланадиган боғлар ва кучалакзорлар 4. Кучалар, майдонлар, йўлаклар		
	Жами:		
11. Ишлаб чиқариш худуди			
	1. Машина – трактор парки 2. Қурилиш комплекси 3. Озик-овкат комплекслар 4. Қорамол фермаси 5. Пахта тозалаш комплекси 6. Кучалар, йўллар, майдонлар		
	Жами:		
111. Санитария химоя худуди			
	Ҳаммаси		

Ишлаб чиқариш комплексларидаги бинолар ва иншоотлар тури, номи (мисол)

Машина-трактор парки

1. Йилига 250 шартли капитал таъмирлаш устахонаси
2. Автомобиллар учун гараж
3. Тракторлар учун айвон
4. Пахта терим машиналари учун айвон
5. Қишлоқ хўжалиги машиналари учун айвон
6. Асбоб-ускуналар омбори
7. Эҳтиёт қисмлар омбори
8. Қишлоқ хўжалик машиналари учун бетон билан ишланган очик майдон
9. Темир-терсак учун майдон
10. Машина-тракторларни ювадиган майдон
11. Посёлкани систиш учун қозонхона газда ишлайди
12. Ховуз
13. Ут учириш асбоблари
14. Қаровулхона
15. Хожатхона

Қурилиш комплекси

1. Келтирилган тилинмаган ёочлар майдони
2. Арра (пилорама)
3. Тахталар учун айвон
4. Аррадан чиккан қириндилар учун майдон
5. Устахона
6. Тайёр маҳсулотлар учун омбор
7. Қурилиш материаллари (оҳак, цемент, алебастр в.х.) омбори

- 8.Ховуз
- 9.Ут учириш асбоблари
- 10.Каровулхона
- 11.Хожатхона

Озик-овкат саклайдиган ховли

- 1.Дон учун омбор
- 2.Сабзавот махсулотларини саклайдиган омбор
- 3.Картошка омбори
- 4.Мева омбори
- 5.Материаллар омбори
- 6.Коп-канор, яшик, бочка в.б. саклайдиган омбор
- 7.Ковун-тарвузлар омбори
- 8.Автомобилларни улчайдиган тарози
- 9.Ховуз
- 10.Ут учириш а сбоблари
- 11.Хожатхона

Пахта тозалайдиган, саклайдиган комплекс

- 1.Пахта, курак саклайдиган бостирмалар
- 2.Пахта куритадиган бино
- 3.Пахта куритадиган очик майдон
- 4.Коп-канорлар учун очик майдон
- 5.Пилла куртини бокадиган бинолар
- 6.Каровулхона
- 7.Ховуз
- 8.Ут учирадиган асбоб
- 9.Хожатхона

Корамол фирмаси
(Богланиб бокиладиган усул)

- 1.Сигирхоналар
- 2.Бузоқхонаар
- 3.Таналар учун молхона
- 4.Сигир тугадиган ва уларни парвариш киладиган бино
- 5.Молларни даволайдиган пункт
- 6.Чорвадорлар уйи
- 7.Каровулхона
- 8.Дизенфекция тусиги
- 9.Моллар турадиган, юрадиган очик майдон:
сигирлар учун-10-15 м²
таналар учун –6-10 м²
бузоқлар учун –5-7 м²
- 10.Дагал хашак учун жой
- 11.Силос саклайдиган жой
- 12.Молга бериладиган лавлаги саклайдиган майдон
- 13.Молларни даволаш, дорилаш, чумилтириш биноси майдони
- 14.Гунг саклайдиган жой
- 15.Ховуз
- 16.Ут учирадиган асбоб
- 17.Ем омбори
- 18.Ем хашакни майдалайдиган, тайёрлайдиган цех
- 19.Хожатхона
- 20.Асбоб-ускуналарни саклайдиган айвон

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РУЙХАТИ.

1. КМК. 2.07.01. 97. Шахарсозлик. Ташкент 1997 .
- 2.Справочник проектировщика Градостроительство. М. Стройиздать. 1978 г
- 3.Бакутис В.Э., Бутегин В.А., Луиц Л.Б. Инженерное благоустройство городских территорий- М. Стройиздать. 1979 г.
- 4.Боговая И.О., Теодорский В.С. М. Агропромиздат. 1990 г.
- 5.Кончуков Н.П. и др. Планировка сельских населенных мест. М. Агроиздат. 1986 г.

6. Иконников А. В., Артеменков В. В. Основы градостроительства и планировки сельских населенных мест. М. Высшая школа, 1982 г.
7. Исмоилов Т., Бажанов А.Р., Шахар ва қишлоқлардаги аҳоли пунктлари лойиҳаларини тузиш ва қуриш асослари.

МУНДАРИЖА

Босқич лойиҳасининг мақсади ва мазмуни.....
 Лойиҳанинг ёзма материаллари

1. Асосий маълумотлар

1. Хўжалик тўғрисида умумий маълумотлар.....
2. Посёлка учун ажратилган участканинг тавсифи ва табиий иклими шароитлари.....
3. Лойиҳа тузиш учун топширик.....

II. Лойиҳанинг ҳисоб-китоб қисми

1. Аҳоли сонини ҳисоблаш.....
 2. Аҳолининг уй-жойга бўлган талабини аниқлаш.....
 3. Маданий-маиший биноларга бўлган талабини аниқлаш.....
 4. Ишлаб чиқариш қурилишларига бўлган талабини аниқлаш.....
 5. Посёлка майдонини аниқлаш.....
- III. Посёлка лойиҳасининг меъморий композицион ечимлари.....*
1. Посёлка майдонини функционал ҳудудларга булиш.....
 2. Жамоа марказини жойлаштириш.....
 3. Асосий кучаларни лойиҳалаш.....
 4. Аҳоли яшайдиган кварталларни лойиҳалаш.....
 5. Жамоат марказини майдонини лойиҳалаш ва маъмурий ҳамда маданий-маиший биноларни жойлаштириш.....
 6. парк ва спорт майдонларини жойлаштириш.....

IV. Ишлаб чиқариш ҳудудини лойиҳалаш

1. Ишлаб чиқариш ҳудудини минтақалаш.....
2. Машина-трактор паркинни лойиҳалаш.....
3. Қурилиш ховлисини лойиҳалаш.....
4. Озик-овқат майлайдиган ховлини лойиҳалаш.....
5. Пахта ховлисини лойиҳасини тузиш.....
6. Лойиҳанинг техник-иқтисодий курсаткичлари.....

V. Лойиҳани расмийлаштириш

1. График материалларини расмийлаштириш.....
 2. Тушунтириш хати.....
- Лойиҳани иқтисодий асослаш.....
- Адабиётлар.....
- Илова.....

ТАЛАБАЛАРНИНГ РЕЙТИНГИНИ АНИҚЛАШ МЕЗОНИ

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2010 йил 25 августдаги 333-сонли буйруғини ижро этиш учун институт ректорининг “Институтда талабалар билимини баҳолашнинг рейтинг тизимига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида ” буйруғи билан низом ижро учун қабул қилинган. Шу низомга асосланиб кафедрада ўқитиладиган фанлардан талабалар билимини баҳолаш ва 2010-2011 ўқув йилидан бошлаб рейтинг тизимига ўзгаришлар киритилган. Низомга биноан талабанинг семестр давомидаги умумий ўзлаштириш кўрсаткичи ҳисобланган 100 балл назорат турлари бўйича қуйидагича тақсимланади:

яқуний назоратга – 30 балл;

жорий ва оралиқ назоратларга - 70 балл. (ЖН-40 балл, ОН- 30 балл)

Шунингдек жорий баҳолашлар учун 22 балдан пастини, ОБ лар учун 16 балдан пастини, жами 55 баллдан паст балл олган талабалар қониқарсиз баҳо олган деб ҳисобланади.

Ҳар бир баҳолашни ўтказиш учун тегишли жадвалдаги ЖБ ва ОБ шакли тасдиқланган.

«Қишлоқ аҳоли яшаш жойларини лойиҳалаш ва қуриш асослари» фанидан баҳолашни ўтказиш учун ЖБ ва ОБ шакли

Назорат тури	Балл	Саралаш балл
Умумий балл	100	55
Жорий назорат -ЖБ	40	22
ЖН-1 -жами	20	11
Шу жумладан: фан бўйича талабанинг билими (амалий (семинар) машғулотларни бажариш да саволларга жавоб)	14	8
Мустақил таълим (мустақил таълим шакллари бўйича)	6 балл	3
ЖН-2 -жами	20	11
Шу жумладан: фан бўйича талабанинг билими (ҳисоб график ишларини бажариш, амалий (семинар) машғулотларда саволларга жавоб)	14 балл	8
Мустақил таълим (мустақил таълим шакллари бўйича)	6 балл	3
Оралиқ назорат -ОН	30 балл	16
ОН-1- жами	15	8
Шу жумладан: фан бўйича талабанинг билими (ёзма иш ёки тест)	10	6
Мустақил таълим (мустақил таълим шакллари бўйича)	5	2
ОН-2- жами	15	8
Шу жумладан: фан бўйича талабанинг билими (ёзма иш ёки тест)	10	6
Мустақил таълим (мустақил таълим шакллари бўйича)	5	2
Яқуний назорат - ЯН	30	0-30
Яқуний назорат “Ёзма иш” услубида ўтказилади ва ҳар бир талабага 3 тадан савол берилиб, ҳар бир саволни ёритилиши бўйича 0 баллдан 10 баллгача баҳоланади.		

Кафедрада ўтиладиган мазкур фанлар учун белгиланган 100 баллни қуйидагича тақсимланади:

т.р	Фаннинг номи	максималъ балл	минималъ балл	назорат турлари		
				жб	об	яб
1.	Қишлоқ аҳоли яшаш жойларини лойиҳалаш ва қуриш асослари	100	55	40	30	30

Ҳар бир назорат турлари бўйича баҳоларни белгилаш Низом асосида амалга оширилиб қуйидаги-жадвалда кўрсатилганидек тақсимот қилинади:

Т.р	Фаннинг номи	Максималъ балл	Баҳолар			
			кониқарсиз	кониқарли	яхши	аъло
1	Қишлоқ аҳоли яшаш жойларини лойиҳалаш ва қуриш асослари	100	0-54	55-70	71-85	86-100

Баллар тақсимланиши графиги

0 балл балл	37	38 балл балл	54	55 балл балл	70	55 балл 71 балл	100 балл ёки 100 балл
Яқуний назоратга кира олмайди		Яқуний назоратга киради		Яқуний назоратга хо³ласа киради ёки хо³ласа “аониқарли” ба³осини олиши мумкин		Яқуний назоратга кириб, умумий баллар йиғиндиси 55 ва ундан юқори балл бўлиши керак	

ЯКУНИЙ НАЗОРАТ ВАРИАНТЛАРИ

Вариант №1

- 1) Лойиха тузиш учун зарур бўлган материаллар
- 2) Аҳоли яшаш худуди майдонини ҳисоблаш
- 3) Кучалар лойиҳанинг техник ва композиция асоси, кучалар ички катнов тизими
- 4) Лойиҳанинг таркиби бирлиги.

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №2

- 1) Лойиха тузиш учун аҳоли пункти майдонини танлаш
- 2) Аҳоли яшайдиган кварталлар, маданий-миший хизмат кўрсатиш коммунал корхоналар майдонларини аниқлаш
- 3) Геоометрик тўғри шакилдаги кучалар, эркин ландшафтли кучалар, аралаш кучалар тизими
- 4) Аҳоли уй- жойларининг турлари ва уларнинг ижтимоий – иктисодий курсаткичлари.

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №3

- Лойиха тузишдаги жой бинолар, иншоотлар куриш мумкинлиги тўғрисидаги маълумотлар беринг
- 1) Ишлаб-чиариш корхоналари, умумий фойдаланиладиган кукаламзорлар ва спорт курилмалари майдонларини аниқлаш
 - 2) Аҳоли пунктидаги фуқционал худудлар
 - 3) Тур, шахмат, нур, айлана ва диогнал шакиллардаги кучалар
 - 4) Аҳоли уйларини куёш нури тушиб туришини ва рельефини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №4

- 1) Хўжаликда ва ундаги аҳоли пунктларида яшайдиган аҳоли сонини узоқ муддатга аниқлаш усуллари
- 2) Аҳоли яшайдиган ишлаб-чиқариш , ташки ва химоя худуди.
- 3) Кучалар тоифалари
- 4) Биноларнинг нишаблиги катта жойларда жойлаштириш шартлари ва усуллари.

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №5

- 1) Аҳоли сонини иш ҳажмига нисбатан ҳисоблаш
- 2) Фуқционал худудларни жойлаштиришдаги ва лойиҳасини тузишдаги асосий омиллар, ва меъёрлар
- 3) Пасёлка кучаларини булиниши
- 4) Томаркали, томаркасиз ва секцияли уйлар тўғрисида тушунча беринг?

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №6

- 1) Аҳоли сонини статистик маълумотлар асосида ҳисоблаш
- 2) Аҳоли пункти лойиҳасининг асосий элементларини жойлаштириш шартлари.
- 3) Кучаларни шамол йуналишига, экваторига нисбатан, рельефини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш
- 4) Томорка майдони, уларнинг улчамлари.

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №7

- 1) Аҳоли сонини экстраполяция усули билан ҳисоблаш
- 2) Аҳоли пунктидаги асосий фуқционал қисмлари ва элементларини жойлаштиришдаги иктисодий, санитария-гигиена, курилиш ишларининг бажарилиши, меъморий, меъёрий талаблар
- 3) Аҳоли уйларининг кучага нисбатан жойлашиши.
- 4) Аҳоли пункти лойиҳасининг асосий элементларини жойлаштириш шартлари.

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №8

- 1) Жамоа майдонларининг асосий вазифаси ва уларни жойлаштириш
- 2) Кучаларни кесишиши
- 3) Аҳоли яшайдиган ишлаб-чиқариш , ташки ва химоя худуди.
- 4) Томорка элементлари, уйларни томорка майдонида жойлаштириш.

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №9

- 1) Оилалар сонини демографик таркибий қисмини статистик маълумотлар асосида аниқлаш

- 2) Кучалар тармоғи лойиҳасининг асосий ва таркибий қисми ва уларни жойлаштиришда рельефни таъсири
- 3) Чоррахаларда хавсизлик тадбирлари ва хавфсизлик ромби
- 4) Томорка участка лойиҳалари

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №10

- 1) Оилалар таркибининг қурилиш ҳажми, уй жой турларини сонини аниқлашдаги аҳамияти
- 2) Лойиҳанинг меъморий композициясининг асосий компонентлари.
- 3) Кучаларга нисбатан биноларни жойлаштириш усуллари
- 4) Кварталлар, лойиҳасининг асосий элементлари.

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №11

- 1) Аҳолини уй-жойга бўлган талабини аниқлаш.
- 2) Композициянинг асосий қуроллари
- 3) Жамоа майдонлари турлари, шакиллари ва улчамлари
- 4) Кварталлар тури, шакли ва улчамлари

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №12

- 1) Аҳолини маданий-маиший бино ва ишлаб-чиқариш қурилишларига бўлган талабни аниқлаш.
- 2) Композициянинг асосий қуролларини лойиҳалашда қўллаш
- 3) Жамоа майдонларини кучалар билан боғлаш
- 4) Томорқали ва томорқасиз кварталлар жойлаштириш

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №13

- 1) Жамоа корхоналарининг тури, сони, сизими ва уни жойлашадиган майдонларни аниқлаш
- 2) Жой табиий шароитининг лойиҳа таркибини ташкил қилишдаги аҳамияти
- 3) Жамоа майдонига биноларни жойлаштириш ва архитектура ансамбли
- 4) Оддий ва мураккаб кварталлар уларни экваторга нисбатан жойлаштириш.

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №14

- 1) Ишлаб-чиқариш қурилишларининг тури ва сони аниқлаш.
- 2) Лойиҳанинг меъморий композициясини яратиш, тузиш усуллари
- 3) Аҳоли яшайдиган ҳудуддаги уй-жой жамоа корхоналари ва иншоотлари лойиҳасининг таркибий қисмини ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилиши.
- 4) Жамоа корхоналари турлари.

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №15

- 1) Лойиҳада жойлашадиган бинолар, иншоотлар руйхати
- 2) Лойиҳа меъморий ечимларида албатта киши таъсуротининг ўсиш тушунчасидан фойдаланиш
- 3) Лойиҳанинг таркибий бирлигини ташкил қилишда аҳолининг амалий талабларининг кондиррилиши, яшаш шароити, маданий-маиший хизмат кўрсатилишини асос қилиб олиниши.
- 4) Жамоа корхоналари учун ажратиладиган ва жойлашадиган ер майдони меъёрлари.

Вариант №16

1. Аҳоли яшаш ҳудуди майдонини ҳисоблаш
2. Геометрик тўғри шаклдаги кучалар, эркин ландшафтли кучалар, аралаш кучалар тизими
3. Аҳоли уйлари куёш нури тушиб туришини ва рельефини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш
4. Хўжалиқда ва ундаги аҳоли пунктларида яшайдиган аҳоли сонини узоқ муддатга аниқлаш усуллари

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №17

1. Аҳоли яшайдиган ишлаб-чиқариш, ташки ва химоя ҳудуди.
2. Пасёлка кучаларини булиниши

3. Томаркали, томаркаси ва секцияли уйлар тўғрисида тушунча беринг?
4. Аҳоли сонини статистик маълумотлар асосида ҳисоблаш

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №18

- 1) Аҳоли пункти лойиҳасининг асосий элементларини жойлаштириш шартлари.
- 2) Аҳоли сонини экстраполяция усули билан ҳисоблаш
- 3) Аҳоли пунктидаги асосий функционал қисмлари ва элементларини жойлаштиришдаги иқтисодий, санитария-гигиена, қурилиш ишларининг бажарилиши, меъморий, меъёрий талаблар
- 4) Жамоа майдонларининг асосий вазифаси ва уларни жойлаштириш

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №19

- 1) Кучаларни кесишиши
- 2) Аҳоли яшайдиган ишлаб-чиқариш, ташки ва химоя худуди.
- 3) Чорраҳаларда хавсизлик тадбирлари ва хавфсизлик ромби
- 4) Оилалар таркибининг қурилиш ҳажми, уй жой турларини сонини аниқлашдаги аҳамияти

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №20

- 1) Лойиҳанинг меъморий композициясининг асосий компонентлари.
- 2) Кучаларга нисбатан биноларни жойлаштириш усуллари
- 3) Жамоа майдонлари турлари, шакллари ва улчамлари
- 4) Каврталлар тури, шакли ва улчамлари

Тузувчи: Г.Аликулов

8-давра учун

Вариант №1

- 1) Аҳоли яшайдиган худуддаги уй-жой жамоа корхоналари ва иншоотлари лойиҳасининг таркибий қисмини ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилиши
- 2) Болалар богчасини лойиҳаларини тузиш
- 3) Ишлаб чиқариш ховлиларида бино иншоотлар тури ва сони
- 4) Минерал уғитларни сақлаш ховлисини лойиҳалашда ҳисобга олинган омиллар

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №2

- 1) Лойиҳанинг таркибий бирлигини ташкил қилишда аҳолининг амалий талабларининг қондирилиши, яшаш шароити, маданий-маиший хизмат кўрсатилишини асос қилиб олиниши
- 2) Савдо ва умумий овқатланиш корхоналарини лойиҳаларини тузиш
- 3) Ишлаб чиқариш ховлиларини аҳоли яшаш худудига нисбатан жойлаштириш элементлари
- 4) Ободонлаштириш тадбирлари

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №3

- 1) Лойиҳанинг таркиби бирлиги
- 2) Маъмурий тиббиёт корхоналарини лойиҳаларини тузиш
- 3) Повилон усулида бино ва иншоотларни жойлаштириш
- 4) Ичимлик суви билан таъминлаш

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №4

- 1) Аҳоли уй- жойларининг турлари ва уларнинг ижтимоий – иқтисодий курсаткичлари
- 2) Истирохат боғи аҳоли яшайдиган жойнинг асосий ва ажралмас компоненти ва унинг аҳамияти ва вазифаси
- 3) Блок усулида бино ва иншоотларни жойлаштириш
- 4) Чикинди сувларини ташқарига чиқариш

Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №5

- 1) Аҳоли уйларини куёш нури тушиб туришини ва рельефини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш
- 2) Истирохат боги майдонини аниқлаш меъёри, фаол ва тинч дам олиш хуудлари
- 3) Катар ва батария усулида бино иншоотларни жойлаштириш тартибини айтинг
- 4) Иссик хоналар ва пайкаллар хўжаликларининг аҳамияти ва лойиҳалаш тартиби

Тузувчи:

Г.Аликулов

Вариант №6

- 1) Биноларнинг нишаблиги катта жойларда жойлаштириш шартлари ва усуллари
- 2) Истирохат боги элементларини жойлаштириш
- 3) Блок усулида ишлаб чиқариш мажмуаларини лойиҳалаш тартибини айтинг
- 4) Иссик хоналар ва пайкаллар хўжаликларини лойиҳалашда ҳисобга олинadиган элементлари

Тузувчи:

Г.Аликулов

Вариант №7

- 1) Томаркали, томаркаси ва секцияли уйлар тўғрисида тушунча
- 2) Булварлар ва хиёбонлар
- 3) Арра ва инфрасимон усулида бино иншоотларни лойиҳалаш тартиби
- 4) Минерал уғитларни сақлаш ховлисини лойиҳалаш тартиби

Тузувчи:

Г.Аликулов

Вариант №8

- 1) Томорка майдони, уларнинг улчамлари
- 2) Аҳоли пунктини безатиш учун ишлатилadиган курол сифатида фойдаланиши, шакиллари ва эгалладиган майдони
- 3) Боглаб бокиладиган усулда йирик шохли кора моллар мажмуасини лойиҳалаш
- 4) Минерал уғитларни сақлаш ховлисини лойиҳалашда ҳисобга олинadиган омиллар

Тузувчи:

Г.Аликулов

Вариант №9

- 1) Аҳоли уйларининг кучага нисбатан жойлашиши
- 2) Мавжуд қишлоқларни қайта қуриш тўғрисида тушунча
- 3) Богланмай бокиладиган усулда йирик шохли кора моллар мажмуасини лойиҳалаш
- 4) Қурилиш ховлисидаги бино ва иншоотларни, минтакаларни жойлаштириш ҳамда лойиҳалаш

Тузувчи:

Г.Аликулов

Вариант №10

- 1) Томорка элементлари, уйларни томорка майдонига жойлаштириш
- 2) Қишлоқларни қайта қуришнинг мазмуни, йуналишлари ва вазифалари
- 3) Алмашиб бокиладиган усулда йирик шохли кора моллар мажмуасини лойиҳалаш
- 4) Ишлаб чиқариш ховли ва мажмуаларини куввати, сақланадиган махсулотлар ҳажми, моллар сони, бокиш усуллари, ем хашак тури, ва улар билан таъминланиши

Тузувчи:

Г.Аликулов

Вариант №11

- 1) Томорка участка лойиҳалари
- 2) Санитария гигиена ҳолатини яхшилаш , аҳоли талабини кондириш, қишлоқларнинг умумий кўринишини яхшилаш
- 3) Бажарилadиган ишлар тартибини ҳисобга олган ҳолда лойиҳасини тузиш
- 4) Озик-овкат мажмуасидаги бино ва иншоотлар тури ва сони

Тузувчи:

Г.Аликулов

Вариант №12

- 1) Уйларни томорка майдонига жойлаштириш шартлари
- 2) Биноларни жисмоний ҳамда маънавий эскириш тўғрисида тушинча ҳамда буни лойиҳа тузишда ҳисобга олиш
- 3) Озик-овкат мажмуасидаги бино ва иншоотлар тури ва сони
- 4) Қишлоқ хўжалик махсулотларини ҳисоблаш ва улардан фойдаланишни ҳисобга олган ҳолда мажмуа лойиҳасини тузиш

Вариант №13

- 1) Кварталлар, лойиҳасининг асосий элементлари
 - 2) Лойиҳа тузишда ҳар бир бино ва иншоотларнинг бир йилдаги уртача эскиришини аниқлаш
 - 3) Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ҳисоблаш ва улардан фойдаланишни ҳисобга олган ҳолда мажмуа лойиҳасини тузиш
 - 4) Боғлаб бокиладиган усулда йирик шохли кора моллар мажмуасини лойиҳалаш
- Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №14

- 1) Каврталлар тури, шакли ва улчамлари
 - 2) Эскириш даврларини ҳисоблаш усуллари
 - 3) Қишлоқ хўжалик машиналарини сақлаш ва таъмирлаш мажмуасидаги бино ва иншоотлар тури ва сони
 - 4) Боғланмай бокиладиган усулда йирик шохли кора моллар мажмуасини лойиҳалаш
- Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №15

- 1)Томоркали ва томоркасиз кварталлар жойлаштириш
 - 2)Ишлаб чиқариш худуди, хўжалик майдонининг бир қисми
 - 3)Мажмуада бажариладиган ишлар тури ва тартибини ҳисобга олган ҳолда лойиҳа тузиш
 - 4)Алмашиб бокиладиган усулда йирик шохли кора моллар мажмуасини лойиҳалаш
- Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №16

- 1) Оддий ва мураккаб кварталлар уларни экваторга нисбатан жойлаштириш
 - 2) Ишлаб чиқаришнинг турлари
 - 3) Ёғочларни арралаш қурилмаси, келтирилган ёғочлар учун очик майдон
 - 4) Бажариладиган ишлар тартибини ҳисобга олган ҳолда лойиҳасини тузиш
- Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №17

- 1) Жамоа корхоналари турлари
 - 2) Ишлаб чиқариш ховлиларини жойлаштириш талаблари
 - 3) Қурилиш ховлисидаги бино ва иншоотларни, минтакаларни жойлаштириш ҳамда лойиҳалаш
 - 4) Повилон усулида бино ва иншоотларни жойлаштириш
- Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №18

- 1) Жамоа корхоналари учун ажратиладиган ва жойлашадиган ер майдони меъёрлари
 - 2) Ишлаб чиқариш ховлиларини жойлаштиришда қуйиладиган талаблар
 - 3) Пахта ховлиси ва нефть маҳсулотларини сақлаш мажмуаси
 - 4) Билок усулида бино ва иншоотларни жойлаштриш
- Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №19

- 1) Маданий-маиший ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналарини жойлаштириш шартлари, хизмат кўрсатиш радиуслари
 - 2) Ишлаб чиқариш ховлиларини жойлаштириш талаблари
 - 3) Нефть маҳсулотларини сақлаш мажмуаси
 - 4) Ҳамма ишлаб чиқариш ховли ва мажмуаларини хўжаликнинг умумий ер майдонига, аҳоли яшайдиган жойига ва бир бирига нисбатан жойлаштириш талаблари
- Тузувчи: Г.Аликулов

Вариант №20

- 9) Маданий-маиший ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналарини жойлаштириш шартлари
 - 10) Ҳамма ишлаб чиқариш ховли ва мажмуаларини хўжаликнинг умумий ер майдонига, аҳоли яшайдиган жойига ва бир бирига нисбатан жойлаштириш талаблари.
 - 11) Иссик хоналар ва пайкаллар хўжалиқларининг аҳамияти ва лойиҳалаш тартиби
 - 12) Ишлаб чиқариш ховли ва мажмуаларини куввати, сақланадиган маҳсулотлар ҳажми, моллар сони, бокиш усуллари, ем хашак тури, ва улар билан таъминланиши
- Тузувчи: Г.Аликулов

фанига оид глоссарий

Уйнинг умумий майдони - одамлар яшайдиган барча хоналар, уйнинг ёрдамчи-хўжалик иморатлари (ошхона, ваннахона, йўлак ва бошқалар) майдони жами;

Уйни реконструкция қилиш - меъморчилик-режалаштириш ечимларини ўзгартириш, уйнинг устига, ёнига қўшимча қуриш, эскирган ва маънавий эскирган конструкциялар ва муҳандислик иншоотларини, шу жумладан ташқи тармоқларни (магистраль тармоқдан ташқари) қисмларга ажратган, алмаштирган ҳолда ўзгартириш.

Якка тартибдаги уй-жой - бир ер участкасида жойлашган, доимий яшаш, дам олиш ва шахсий хўжаликни юритишга мулжалланган ёрдамчи-хўжалик иморатлари ва ховлидаги иншоотлар тегишли бўлган бир ёки бир неча турар жой иморати (кейинги уринларда "уй-жой" деб юритилади);

Ёрдамчи-хўжалик иморатлари - уй хайвонлари ва паррандаларни сақлаш учун иморатлар, омборхона, гараж, ёзги ошхона, тандирхона, ертула, ҳаммом, ховлидаги хожатхона, душхона, иссиқхона, ховуз, сауна, буғ қозонхонаси ва одамларнинг вақтинча бўлиши билан боғлиқ, ишларнинг ҳар хил турларини бажаришга мўлжалланган бошқа функционал иморатлар;

Ховлидаги иншоотлар - тусиқ, дарвоза, эшик, қудук, фаввора ва одамларнинг яшашига ҳамда маиший ва ишлаб чиқариш мақсадларида фойдаланишга мўлжалланмаган бошқа ясси ёки линияли иншоотлар;

Уйнинг турар жой майдони - кишилар яшайдиган хоналарнинг ички габаритлари буйича майдоннинг жами;

Композиция

Ансамбль

Ритм
Пропорционализм

Ландшафт